

52266

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖĞRETMENLERDEKİ TÜKENMİŞLİK
GÖRÜLEN PSİKOLOJİK BELİRTİLER
VE
BAŞAÇIKMA DAVRANIŞLARI

1.52266

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN: Yrd.Doç.Dr.S.Sonay GÜÇRAY

HAZIRLAYAN: Songül TÜMKAYA

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ADANA, 1996

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ.....	VI
ÖZET.....	VII
ABSTRACT.....	IX
TABLULARIN LİSTESİ.....	XI

BÖLÜM I

GİRİŞ.....	1
PROBLEM	5
Alt Problemler.....	5
SAYILTILAR.....	6
SINIRLILIKLAR.....	6
TANIMLAR.....	6
ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ VE ÖNEMİ.....	7

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR.....	10
Tükenmişlik(Burnout) Kavramı.....	10
Tükenmişliğin Belirtileri.....	12
Tükenmişliğin Nedenleri.....	15
Tükenmişliğin Sonuçları.....	21
Tükenmişlikle Başa Çıkma Yolları.....	22
Öğretmenlerde Tükenmişlik.....	27
İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	28
Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar.....	28
Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar.....	46

BÖLÜM III

YÖNTEM.....	58
Evren ve Örneklem.....	58
Veri Toplama Araçları.....	63
1)Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği (ÖTÖ).....	63
ÖTÖ'nün Puanlaması.....	64
Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği'nin(TBS)nin Çeviri Çalışması.....	65
ÖTÖ'nün Yurt Dışında Yapılan Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması...	66
ÖTÖ'nün Araştırma Kapsamında Yapılan Güvenirlik Çalışması.....	67
ÖTÖ'nün Araştırma Kapsamında Yapılan Geçerlik Çalışması.....	68
2)Kişisel Davranışları Değerlendirme Ölçeği(KDDÖ).....	71
KDDÖ'nün Çeviri Çalışması Çalışması.....	72
KDDÖ'nün Puanlaması.....	73
3)Psikolojik Belirti Tarama Listesi(SCL-90-R).....	73
SCL-90-R'nin Puanlaması.....	74
4)Sosyo-Demografik Anket.....	76
Verilerin Toplanması.....	77
Verilerin Analizi.....	77

BÖLÜM IV

BULGULAR.....	79
1:0-Öğretmenlerin "Sosyo-Demografik Özellikleri" Ve "Tükenmişlik" Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	79
1.1-Öğretmenlerin Cinsiyete Göre "Tükenmişlik" Düzeyleri.....	79
1.2-Öğretmenlerin Yaşlarına Göre "Tükenmişlik" Düzeyleri.....	81
1.3-Öğretmenlerin Medeni Durumlarına Göre "Tükenmişlik" Düzeyleri.....	82

1.4-Öğretmenlerin Öğrenim Derecelerine Göre "Tükenmişlik" Düzeyleri.....	83
1.5-Öğretmenlerin Çalıştıkları Okul Tipine Göre "Tükenmişlik" Düzeyleri.....	85
1.6-Öğretmenlerin Okuldaki Görevlerine Göre "Tükenmişlik" Düzeyleri.....	87
1.7-Öğretmenlerin Çalışma Yıllarına Göre "Tükenmişlik" Düzeyleri.....	89
1.8-Öğretmenlerin Branşlarına Göre "Tükenmişlik" Düzeyleri.....	91
1.9-Öğretmenlerin Okul Tipleri ve Okul SED'ine Göre "Tükenmişlik" Düzeyleri.....	93
2:0-Öğretmenlerin Sosyo-Demografik Niteliklerine Göre Psikolojik Belirtilerine İlişkin Bulgular.....	95
2.1-Öğretmenlerin Cinsiyete Göre "Psikolojik Belirtileri".....	96
2.2-Öğretmenlerdeki Yaşlarına Göre "Psikolojik Belirtileri".....	98
2.3-Öğretmenlerin Medeni Durumlarına Göre "Psikolojik Belirtileri"	100
2.4-Öğretmenlerin Öğrenim Derecelerine Göre "Psikolojik Belirtileri"	103
2.5-Öğretmenlerin Çalıştıkları Okul Tipine Göre "Psikolojik Belirtileri".....	105
2.6-Öğretmenlerin Okuldaki Görevlerine Göre "Psikolojik Belirtileri"	107
2.7-Öğretmenlerin Çalışma Yıllarına Göre "Psikolojik Belirtileri"...	109
2.8-Öğretmenlerin Branşlarına Göre "Psikolojik Belirtileri".....	112
2.9-Öğretmenlerin Okul Tipleri ve Okul SED'ine Göre "Psikolojik Belirtileri".....	114

3:0-Öğretmenlerin Gösterdikleri "Başarı Davranışları" ve "Tükenmişlik" Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	119
4:0-Öğretmenlerdeki "Psikolojik Belirtiler" ve Gösterdikleri "Başarı Davranışları"na İlişkin Bulgular.....	123
5:0-Öğretmenlik Mesleği ve Çalışma Koşullarına İlişkin Değişkenlerin Öğretmen "Tükenmişliğinin" Yordanmasındaki Katkılarına Yönelik Bulgular.....	126
5.1-Öğretmenlerin Mesleğe ve Çalışma Koşullarına İlişkin Değişkenlerin Öğretmen Tükenmişliğinin Yordanmasındaki Katkıları.....	126
5.2-Öğretmenlerin "Görülen İdari Destek" Altölçek Puanlarını Yordamada Meslekle İlgili Değişkenlerin Katkıları.....	129
5.3-Öğretmenlerin "İşbağlı Stresle Başarı Davranışları" Altölçek Puanlarını Yordamada Meslekle İlgili Değişkenlerin Katkıları.....	131
5.4-Öğretmenlerin "İş Doyumu" Altölçek Puanlarını Yordamada Meslekle İlgili Değişkenlerin Katkıları.....	132
5.5-Öğretmenlerin "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" Altölçek Puanlarını Yordamada Meslekle İlgili Değişkenlerin Katkıları.....	134

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM.....	136
------------------------	-----

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	149
SONUÇ.....	149
ÖNERİLER.....	153
KAYNAKÇA.....	155
EKLER.....	176

Ek-1 Sosyo-Demografik Anket.....	176
İzin Yazısı.....	179

ÖNSÖZ

Sınıf Öğretmenliği Bölümünde görev yapan bir kişi olarak öğretmenlik mesleğinin güçlüklerini yakından tanımaktayım. Öğrencilerimizin uygulamalarında danışmanlık yaptığım sürelerde okullarda öğretmenler ile öğrencilerin sorunlarını gözleme imkanı buldum. Bunlar arasında hence en önemlisi öğretmenlerin yeni bir ders gününe başlarken çok mutlu ve istekli görünmemeleriydi. Bunun bir sonucu olarak da sınıftaki öğrencilerde de öğrenme isteği çabuk kayboluyordu. Öğretmenlik mesleğindeki "tükenmişlik" hem nitelikli bir eğitimin verilmesi hem de öğrenci öğretmen açısından ruh sağlığının korunmasında etkili olması nedeniyle böyle bir araştırma yapma gereksinimi duydum. Umarım sunulan öneriler bulgularda gözlenen olumsuzlukların giderilmesinde ilgili kurumlarca dikkate alınır ve yararlı olur.

Öncelikle araştırmamda değerli eleştirilerinden ve katkılarından dolayı danışmanım Yrd.Doç.Dr.S.Sonay Güçray'a tüm aşamalarda yardımcı olan Bölüm Başkanım Yrd.Doç.Dr.Müfit Gömleksiz, Yrd.Doç.Dr.Ahmet Doğanay ve Dr.Ragıp Özyürek'e, tezimi okuyarak eleştiren ve önerilerde bulunan Prof.Dr.İ.Ethem Özgüven, Doç.Dr.Banu İnanç ve Doç.Dr.Turan Akbaş'a, İngilizce çevirilerimde destek veren Öğr.Gör.Nuri Çetin ile bilgisayar yardımlarından dolayı Öğr.Gör.Nuri Emrahoğlu'na, Eğitim Bilimlerindeki ve Sınıf Öğretmenliği Bölümündeki tüm değerli hocalarım ve arkadaşlarıma teşekkür etmek istiyorum.

Ayrıca çalışmalarım sırasında sabırla bekleyen kızım G.Selin Tümkaya'ya ve desteklerinden dolayı aileme teşekkürlerimin sonsuz olduğunu bildirmek isterim.

ÖZET

Bu çalışmada öğretmenlerdeki tükenmişlik konusu incelenmiştir. Araştırmada; "Tükenmişlik" işbağlı tutum ve davranışlardaki değişikliklerle kendini gösteren fiziksel-duygusal yorgunluk ve anksiyete ile karakterize edilen ve sonuçta kişisel başarı ile yeterlik duygularının azalmasına yolaçan bir durum olarak tanımlanmıştır (Chernis, 1980; Akt. Seidman ve Zager, 1991). Bu çalışmada öğretmenlerdeki tükenmişlik konusu incelenmiştir. Öğretmenlerdeki "Tükenmişlik"le birlikte, "Görülen Psikolojik Belirtiler", kullandıkları "Başarı Davranışları" ve "Meslek ve çalışma koşulları" da araştırılmıştır.

Bu araştırmaya ilköğretim okulu, ortaokul ve lise öğretmenlerinden oluşan toplam 720 öğretmen katılmıştır.

Araştırmada; sosyo-demografik değişkenlerle, görülen psikolojik belirtiler ve başarı davranışları yönünden öğretmen tükenmişliğinde bir farklılaşma, olup olmadığını ortaya koymak ve Öğretmen tükenmişliği ile ilgili mesleğe ve çalışma koşullarına bağlı değişkenleri belirlemek amaçlanmıştır.

"Tükenmişliği" belirlemek için Seidman ve Zager'in (1986-87) geliştirdiği "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği" geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılarak kullanılmıştır. Psikolojik Belirtileri saptamak için Derogatis ve arkadaşları (1977) tarafından geliştirilmiş olan "Ruhsal Belirti Tarama Listesi SCL-90-R" kullanılmıştır. Başarı Davranışları için yine Seidman ve Zager (1986-87) tarafından geliştirilmiş "Kişisel Davranış Ölçeği" uyarlama çalışması yapıldıktan sonra kullanılmıştır. Son olarak da araştırmacı tarafından öğretmenlerin "Sosyo-Demografik" özellikleriyle "Meslek ve Çalışma Koşullarını" değerlendirme amacına yönelik olarak geliştirilen bir anketten yararlanılmıştır.

Araştırma sonucunda tükenmişlik ile; cinsiyet, yaş, öğrenim derecesi, çalışılan okul, okuldaki görevi, çalışma yılı ve okulun SED'i gibi sosyodemografik değişkenler arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür.

Cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim derecesi, çalışılan okul, çalışma yılı, branş ve okulun SED'inin psikolojik belirtiler ile (strese karşı olumsuz tepkiler) anlamlı farklılıklar gösterdiği gözlenmiştir.

Öğretmenlerde "Tükenmişlik" ve "Psikolojik Belirtiler" ile başa çıkma da; hergece 8-10 saat veya 10 saatten fazla uyuma, uykusuzluk, alkol kullanma, oburluk, iştahsızlık, sigara içme, müfettişe açılma, hobiler, T.V.izleme, başağrısı, yüksekansiyon, soğukalgınlığı, mide ağrısı, kalp rahatsızlıkları, evlilik sorunları, yalnızlık hissi, cinsel sorunlar, depresyon, kendini bırakma, sinirlilik, tatil yapma, mesleki tartışmalara katılma, koşma, aerobik, genel egzersizler, yürüme, bisiklete binme ve derin nefes alma egzersizleri gibi davranışlarla önemli ilişkiler olduğu anlaşılmıştır.

Öğretmenlerin "Meslek ve çalışma koşulları"na ilişkin değerlendirmelerinde kalabalık sınıflarda çalışmayı, işte yükselme olanaklarının olmamasını, yönetimden yeterli destek görmemelerini ve ücret yetersizliğini olumsuz koşullar olarak bildirirlerken, işlerinin sıkıcı olmamasını, meslektaş desteğini denetimin aşırı olmamasını, öğrencinin derse ilgisini ve çalıştıkları okuldan memnuniyetlerini olumlu koşullar olarak bildirmişlerdir.

Mesleğe ve çalışma koşullarına ilişkin görev algısı, iş değiştirme isteği, işte yükselme olanağı ve çalışılan okulun SED'i gibi değişkenlerin tükenmişlikle ilişkili olduğu gözlenmiştir.

ABSTRACT

In this study "Burnout" is searched according to Cherniss (1980) description. In this description, "Burnout" is characterized by anxiety and emotional and physical exhaustion, with eventual attitudinal and behavioural changes occurring as a result.

The burnout characteristic with the teacher burnout distress, symptoms, coping behaviours used together and the working conditions are studied.

This research programme is carried out with primary school, and secondary school teachers and a total number of 720 teachers are participated in this study.

The goal of this research is to find out whether the teacher burnout is related with the social demographic variables and distress symptoms or not and predict the variables that best effect the teacher burnout and the methods used to cope with.

To find out the burnout in this research "Techer Burnout Scale" by Seidman and Zager (1986-87) is used after validity and reliability had been made.

To find out the symptom distress the "Symptoms Distress Check List-SCL-90-R" developed by Deragotis and his friends (1977) is used.

After the adaptation activities the "Personal Behaviour Scale" prepared by Seidman and Zager (1986-87) is used, for the coping behaviours.

At the end of the research a questionnaire is used to evaluate the teachers socia-demographic characteristics and their working conditions.

After the research has been finished it is found out that there is a correlations between "Burnout" and gender, age, education degree type of the school, the function in the school, the experience, and the socio-economic level of the school.

To find out the symptoms of teacher distress, SCL-90-R is used and there is an important relationship between its subscales and its socio-demographic

variables. These variables, having important relationship, are gender, age, marriage statuses, education level, type of school experience, branch and socio-economic level of the schools are also studied here.

It is also seen that there is an important relationship between the teacher "Burnout" and their "Symptoms of Distress".

To cope with "Burnout" and "Symptoms of Distress" some of the frequently used behaviours are; sleeping 8-10 hours, insomnia, excessive drinking alcohol beverages, overeating, under eating, smoking at least a half pack of cigarettes, a discussion of difficulties with a school supervisor, hobbies, watching at least 3 h of T.V. perday, headaches, high blood pressure, colds, gastrointestinal disorders, heart disorders, marital and family difficulties, loneliness, depression, burnout, vacations, workshops, running, aerobics, general exercise, walking, bicycling, deep-breathing exercises.

While we are evaluating the teachers working conditions it is found out that most of the teachers think that their job is not boring, their classes are over crowded, sometimes they are controlled own friends. Sometimes they find themselves efficient and there is no chance of improvement, the students enjoy their lessons and they don't want to change their job. They think that the salary they get is not enough for them. They don't want to change the school they work in.

In this research the most important variables which predict the burnout are worked on. The most important variables which predict the four subscales of Teachers Burnout are; how they find the job and the will of changing the school they are working in. The variables which are important three subscales are, improving in the job and the will of changing job.

At the end of the research some suggestions are put forward in accordance with the data.

TABLULARIN LİSTESİ

<u>Tablo No :</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>: Sayfa</u>
Tablo-1 :	Örnekleme Giren Okulların Sosyo-Ekonomik Düzeyleri ve Öğretmen Sayıları.....	59
Tablo-2 :	Örnekleme Giren öğretmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımları.....	60
Tablo-3 :	Örnekleme Giren Öğretmenlerin Sosyo-Demografik Özelliklerinin Dağılımı.....	61
Tablo-4 :	(ÖTÖ) Öğretmenlerde Tükenmişlik Ölçeği'nin Madde, Faktör Ağırlıkları.....	69
Tablo-5 :	Cinsiyete Göre "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nin Altölçek Puanlarının X, S ve t Değerleri.....	80
Tablo-6 :	Yaşa Göre "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nin Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri.....	81
Tablo-7 :	Medeni Duruma Göre "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nin Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri.....	83
Tablo-8 :	Öğrenim Derecesine Göre "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nin Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri.....	84
Tablo-9 :	Çalışılan Okula Göre "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nin Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri.....	86
Tablo-10:	Okuldaki Görevine Göre "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nin Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri.....	88
Tablo-11:	Çalışma Yılına Göre "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nin Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri.....	90
Tablo-12:	Branşa Göre "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nin Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri.....	92
Tablo-13:	Okul Tipleri İle Okul SED'ine Göre "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nin Altölçek Puanlarının X ve S Değerleri.....	93

<u>Tablo No :</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>: Sayfa</u>
Tablo-14:	Okul Tipleri ve Okul SED'i İle Öğretmen Tükenmişliğinin Altölçeklerine Uygulanan Varyans Analizi Sonuçları.....	94
Tablo-15:	Cinsiyete Göre SCL-90-R'nin GSI ve Altölçek Puanlarının X, S ve "t" Değerleri.....	97
Tablo-16:	Yaşa Göre SCL-90-R'nin GSI ve Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri.....	99
Tablo-17:	Medeni Duruma Göre SCL-90-R'nin GSI ve Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri.....	101
Tablo-18:	Öğrenim Derecesine Göre SCL-90-R'nin GSI ve Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri.....	103
Tablo-19:	Çalışılan Okul Tipine Göre SCL-90-R'nin GSI ve Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri.....	105
Tablo-20:	Okuldaki Görevine Göre SCL-90-R'nin GSI ve Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri.....	108
Tablo-21:	Çalışma Yılına Göre SCL-90-R'nin GSI ve Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri.....	110
Tablo-22:	Branşa Göre SCL-90-R'nin GSI ve Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri.....	112
Tablo-23:	Okul Tipleri İle Okul SED'ine Göre SCL-90-R'nin GSI ve Altölçek Puanlarının X ve S Değerleri.....	115
Tablo-24:	Okul Tipleri ve Okul SED'i İle "SCL-90-R"nin Altölçeklerine Uygulanan Varyans Analizi Sonuçları.....	117
Tablo-25:	KDDÖ'de Yeralan Başaçıkma Davranışlarının Tür ve Sıra Numaraları.....	119
Tablo-26:	"Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nin Altölçekleriyle "Başaçıkma Davranışları" Arasındaki Pearson Product-Moment Korelasyon Sonuçları.....	120

<u>Tablo No :</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo-27:	"SCL-90-R"nin Altölçekleriyle "Başarı Davranışları" Arasındaki Pearson Product-Moment Korelasyon Sonuçları.....	124
Tablo-28:	Öğretmenlerin Mesleği ve Çalışma Koşullarını Değerlendirme Durumlarına Göre Dağılımları.....	127
Tablo-29:	"Görülen İdari Destek" Altölçeğinin Diğer Kestirici Değişkenlerle Yordanmasına İlişkin Aşamalı Çoklu Regresyon Analizi.....	130
Tablo-30:	"İşbağlı Stresle Başarı Davranışları" Altölçeğinin Diğer Kestirici Değişkenlerle Yordanmasına İlişkin Aşamalı Çoklu Regresyon Analizi.....	132
Tablo-31:	"İş Doyumu" Altölçeğinin Diğer Kestirici Değişkenlerle Yordanmasına İlişkin Aşamalı Çoklu Regresyon Analizi.....	133
Tablo-32:	"Öğrencilere Yönelik Tutumlar" Altölçeğinin Diğer Kestirici Değişkenlerle Yordanmasına İlişkin Aşamalı Çoklu Regresyon Analizi.....	135

BÖLÜM I

GİRİŞ

Çağımız insanı bir yandan kentleşme, sanayileşme ve teknolojik gelişmelerin getirdiği hızlı değişim içinde yalnızlığa ve yabancılaşmaya düşerken, diğer yandan günlük yaşamında sorumluluklarını yerine getirme, başkalarıyla ilişki kurma ve sürdürmenin kaygısını duymaktadır. Özellikle bu kişiler sürekli olarak insanlarla yüzyüze ilişkiyi gerektiren mesleklerde çalışıyorlarsa bu kaygı iş ve günlük yaşam koşullarına paralel olarak daha da artabilir. Amerikan Stres Enstitüsü'nün yaptığı araştırmadan elde edilen sonuçlara göre çeşitli özellikleri sebebiyle insanların hayat sürelerini kısaltma ihtimali olan ve günlük hayat problemleri ile etkili şekilde başa çıkmayı zorlaştıran meslekler; polislik, öğretmenlik, hava trafik kontrol memurluğunun yüksek risk taşıdığı ortaya konmuştur (Baltaş ve Baltaş, 1990).

İnsan işi ile ilgili meslek elemanlarından genellikle sürekli olarak bu geniş insan kitlesiyle yoğun ve samimi bir biçimde çalışmaları beklenir. Çalışanlardan; bu insanların psikolojik, sosyal ve fiziksel problemleriyle ilgilenmeleri ve bazılarını tedavi, bazılarını yardım sağlamaları beklenir. Bu mesleklerin diğer bir yönü de sağlanması zor, bozulmuş bir durumun giderilmesini içerir. Bu tip bir meslek etkileşimi yıkıcı, bitkin düşürücü, kişisel stres ve olumsuz duyguları açığa çıkarıcı olabilir (Maslach, 1981).

Stres kaynakları kişiye göre içsel ve dışsal olarak değişmektedir. Bireyin yaşadığı baskı, bu baskı ile başa çıkma yeteneğinden daha büyükse ortaya psikolojik, duygusal ve davranışsal problemler çıkarabilir (Seidman; Zager, 1991).

Kanner ve Lazarus insanları rahatsız eden ve yarattıkları zorlamayla, hem günlük hayatın stresleriyle başa çıkmayı zorlaştıran hem de kendileri bir stres olarak sağlığı olumsuz etkileyen faktörleri şöyle sıralamışlardır (Baltaş ve Baltaş, 1990):

- 1-Çok fazla sorumluluk altında olmak
- 2-Fiziksel görünüm ile ilgili endişeleri olmak
- 3-Yetersiz kişisel enerji
- 4-Mesleki ilerleme ile ilgili endişeleri olmak
- 5-İş tatminsizliği içinde olmak
- 6-Dinlenme ve eğlenmeye ayıracak zamanının olmaması
- 7-Yapacak çok fazla şeyin olması
- 8-Yalnız olmak
- 9-Reddedilme korkusu
- 10-Hayatın anlamı ile ilgili endişeler.

Eğitim ve psikoloji literatüründe öğretmen stresi ile ilgili kavramlar 40 yıldır yer almasına karşın 1933'den beri konunun "öğretmen anksiyetesi", "öğretmen morali", "öğretmen problemleri" ve son zamanlarda daha çok kullanılan "öğretmen tükenmişliği" olarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Öğretmenlikte süregelen problem alanları yedi kategoride ele alınmaktadır. Bunlar: a)okulun içinde bulunduğu koşulların yetersizliği, b)olumsuz öğrenci davranışları, c)çalışma koşullarının yetersizliği, d)öğretmenliğe karşı kişisel ilgi, e)aileler ile ilişkiler, f)zaman baskısı ve g)eğitim yetersizliğidir (Turk; Meeks; Turk, 1982).

Bireylerin işleri gereği ilişkide buldukları insanlara karşı duyarsızlaşmaları, duygusal yönden kendilerini tükenmiş hissetmeleri ile kişisel başarı ve yeterlik duygularının azalması şeklinde ortaya çıkan tükenmişlik daha çok "insan-ışi" yapılan mesleklerde görülen bir olgudur (Ergin, 1993; Jackson ve diğ. 1986). Hayatının büyük bölümünü işkolik olarak geçiren ve çeşitli sebeplerle yoğun iş yükü altında yaşayan kişiler "tükenme" duygusuyla karşı karşıya kalırlar.

"Böyle insanlar bazen yoğun olarak "hayat çekilmez" duygusunu yaşarlar. Bu duygu Dr.Freurenberger tarafından "tükenme belirtisi" olarak tanımlanmıştır. Bu tablonun belirtilerinin anlaşılması bazen güç bazen de oldukça kolaydır.

Bedensel belirtiler; uykusuzluk, canlılığı kaybetmek, başağrısı, ciddi göğüs ağrıları ve genel sağlıkla ilgili belirsiz şikayetlerdir" (Baltaş ve Baltaş, 1990).

Öğretmenlik mesleği, yoğun stresörler nedeniyle, özellikle ruhsal sağlık ve buna bağlı olarak çalışma yaşamlarının olumsuz yönde etkilenmesinde yüksek risk grubu olan bir meslektir. Olumsuz koşullar ve gerilim altında çalışma, öğretmenlerin verdiği hizmetin niteliğinde bozulmaya neden olurken, aynı zamanda birey olarak da sağlığını etkileyebilir. Bu tür bir etkilenme öğretmenin öğrencilerine, işine ve diğer insanlara karşı ilgisini, sevecenliğini ve onlar için birşeyler verme ya da oluşturma kapasitesini azaltabilir (Baysal, 1995).

Son yıllarda "nitelikli öğretmen yetiştirme" çabalarının arttığı eğitim sistemimizde, bu amacı gerçekleştirebilmek ve öğretmenlik mesleğinde tükenmişliğin varolması durumunda ortaya ne gibi sonuçların çıkabileceğini, belirlemek, olumsuz sonuçları ortadan kaldırmak için alınması gereken önlemleri sunmak amacıyla böyle bir konunun araştırılması gereksinimi duyulmuştur.

Literatürde öğretmenlerin, ruh sağlığı ve mesleki kavram olarak karşımıza çıkan "burnout" sözlük anlamıyla; enerji güç ya da kaynakların aşırı talepler yoluyla tükenmesi biçiminde tanımlanmaktadır. Kısacası burnout, bazen fiziksel rahatsızlıklarla karakterize olan, değişmeden kalan, işe ilişkin stresin kronik bir periyodundan sonra ruhsal ve fiziksel enerji azalması durumu için kullanılan popüler bir terimdir (Glasse, 1986).

Türkçe literatürde konuyla ilgili olarak yapılan sınırlı çalışmalarda (Ergin, 1993; Çam, 1993; Çam, 1992; Girgin, 1995; Çam, Baysal, 1994; Baysal, 1995). "burnout"un "tükenmişlik" olarak adlandırıldığı görülmektedir. Bu çalışmada da kavram birliği açısından "tükenmişlik", "burnout"un karşılığı olarak kabul edilmiştir.

Tükenmişlik sonuçta yalnızca öğretmeni ilgilendirmeyip, öğrencilere, okula, personele, anne-babaya ve öğretmenin ailesine kadar uzanır. Öğretmenin mesleki tükenmişlik yaşamasının, öğretmenin kişisel sağlığı ve öğrenciye sunulan

hizmetlerin dağıtımı gibi, eğitim süreci içinde zayıflatıcı bir etkisi vardır. Bu durumda verilen eğitim-öğretim hizmetinin nitelik ve niceliğinde bozulma olurken, öğrencilerin ruhsal sağlıkları da olumsuz yönde etkilenecektir. Ayrıca bir süre sonra çeşitli güçlüklerle yetişen insan gücü, hizmet alanından uzaklaşmaya başlayacaktır. Çünkü bu sorunları yaşayan öğretmenlerin birçoğu, mesleği bırakma yolunu seçmektedirler (Hock, 1988; Weiskopf, 1980).

Öğretmenlik mesleği, eğitim ortamlarında kişilerin etkisinde kaldıkları özgün ve yoğun stres yaratan durumlar nedeniyle, bireylerin özellikle ruhsal sağlıklarının ve buna bağlı olarak da çalışma yaşamlarının kötü yönde etkilenmesinde yüksek risk grubu olan bir meslektir. Örneğin; Disiplin problemleri, öğrencilerin ilgisiz tavır ve tutumları, fazla kalabalık sınıflar, gönülsüz yapılan nakiller, aşırı kağıt işi, düşük maaşlar, çok iddialı ya da destek vermeyen anne-babalar, araç gereç eksikliği, öğretmen yönetici ilişkilerindeki bozukluk, yöneticilerin desteklerinin eksikliği, mesleki doyumsuzluk, rol çatışmaları ve rol belirsizliği olumsuz durumlar, öğretmenlerin karşılaştıkları gerilim yaratıcı nedenler olarak düşünülebilir (Baysal, 1995).

Bu nedenlerden dolayı ülkemizde öğretmenlerin; meslek seçimi, ekonomi, boş zaman etkinlikleri ve iş koşulları gözönünde bulundurulduğunda yüksek düzeyde tükenmişlik göstermeleri beklenebilir. Model figürler olarak öğretmenlerin uygun olmayan (başağrısı, sinirlilik, depresyon, alkol ve sigara içme gibi) başaıkma davranışlarını göstermeleri doğrudan ya da dolaylı olarak öğrencileri de etkileyecektir. Eğitim açısından son derece önemli olan öğretmen davranışlarıyla ilgili durumun incelenmesi öğretmenlerde görülen psikolojik belirtiler ile gösterilen başaıkma davranışlarının belirlenmesi gerekmektedir.

Yurdumuzda daha çok öğretmen yetiştirme sorunları ve çalışma koşulları üzerinde araştırmaların (Kulaksızoğlu, 1991; Köymen, 1991; Bayraktar, 1991; Alkan, 1991; Yılman, 1991) yapılmasına karşın öğretmenlerde tükenmişlik ve başaıkma davranışlarıyla ilgili çalışmaların çok sınırlı olduğu (Girgin, 1995;

Baysal, 1994; Tümkaya, 1994; Baysal, 1995) görülmektedir. Oysa üzerinde sürekli durulan eğitimin kalitesini arttırma, nitelikli ğretmen ve ğrenci yetiştirme amacı ğretmenlikteki stres yaratıcı durumlar giderilmeden gerçekleştirilemez. Bu nedenle öğretmenlerin motivasyonlarını engelleyen, stres, anksiyete ve tükenmişlik durumlarını, bunlarla başaçıkma davranışlarını ve tükenmişlikle birlikte görülebilecek psikolojik belirtileri araştırmak ülkemiz açısından önem kazanmaktadır.

PROBLEM:

Bu araştırmanın amacı; sosyodemografik değişkenlerle, görülen psikolojik belirtiler yönünden ğretmen tükenmişliğinde bir farklılaşma olup olmadığını ortaya koymak ve öğretmenlerin gösterdikleri başaçıkma davranışlarıyla tükenmişliği en iyi yordayan değişkenleri belirlemektir. Problemin bu genel erevesi doğrultusunda aşağıdaki sorulara da cevap aramaya çalışılacaktır.

Alt Problemler

1-Tükenmişliğin; görülen idari destek, işebağlı stresle başaçıkma, iş doyumunu ve öğrencilere yönelik tutumlar altlek puanlarına göre cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim derecesi, çalışılan okulun tipi, okuldaki görevi, çalışma yılı, branş ve çalışılan okulun sosyo-ekonomik düzeyi gibi sosyo-demografik değişkenlere bağlı bir farklılaşma var mıdır?

2-Psikolojik belirtilerin genel semptom puanı ile somatizasyon, obsesif-kompulsif, kişilerarası duyarlılık, depresyon, anksiyete, öfke-düşmanlık, fobik anksiyete, pararoid düşünce ve psikotizm ölçekleri yönünden sosyo-demografik değişkenlere bağlı bir farklılaşma var mıdır?

3-Tükenmişlik ile öğretmenlerin gösterdikleri başaçıkma davranışları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

4-Psikolojik belirtiler ile öğretmenlerin gösterdikleri başaçıkma davranışları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

5-Öğretmenlik mesleği ve çalışma koşullarına ilişkin değişkenlerin tükenmişliğin yordanmasındaki katkıları nelerdir?

Sayıtlar

1-Bilgi toplamak amacıyla kullanılan ölçekler geçerli ve güvenilirlerdir.

2-Öğretmenler soruları içtenlikle ve objektif olarak cevaplandırmışlardır.

3-Seçilen örneklem evreni temsil etmektedir.

Sınırlılıklar

1-Araştırma bulguları yalnızca Adana Büyükşehir belediye sınırları içindeki Seyhan ve Yüreğir ilçesindeki temel eğitim ve orta öğretimde görev yapan öğretmenlere genellenebilir.

2-Araştırmada incelenen: tükenmişlik, psikolojik belirtiler ve başaçıkma davranışları, uyarılma çalışmaları yapılmış olan "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği", "Psikolojik Belirti Tarama Listesi" ve "Kişisel Davranışları Değerlendirme Ölçeği"nin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

Tanımlar

Bu araştırmada yer alacak kavramlar aşağıda belirtilen anlamlarda kullanılacaklardır.

Tükenmişlik: İşe bağlı tutum ve davranışlardaki değişikliklerle kendini gösteren fiziksel-duygusal yorgunluk ve anksiyete ile karakterize olan ve sonuçta kişisel başarı ile yeterlik duygularının azalmasına yolaçan bir durumdur (Cherniss, 1980; Akt, Seidman, Zager, 1991, s.206).

Stres: Organizmanın fizik ve ruhsal sınırlarının zorlanması ve tehdit edilmesiyle ortaya çıkan; kişinin verimliliğini düşüren hayattan aldığı zevki azaltan ve yakın çevre ile olan duygusal ilişkilerini zedeleyen bir durumdur (Baltaş; Baltaş, 1990, s.23).

Başaçıkma Davranışları: Bir probleme ilişkin olarak bireyin gösterdiği çaba ve tepkilerdir (Seidman; Zager, 1991, s.206).

Psikolojik Belirtiler: Psikolojik Belirti Tarama Listesi, SCL-90-R'nin primer semptom boyutları olup, kısaca; somatizasyon (SOM) obsesif-kompulsif (O-C), kişilerarası duyarlılık (İNT), depresyon (DEP), anksiyete (ANK), öfke-düşmanlık (HOS), fobik anksiyete (PHOB), paranoid düşünceler (PAR) ve psikotizm (PSY) olarak ifade edilen belirtilerdir (Kılıç, 1987, s.46).

Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

İnsanların istenilen performansı gösterebilmesi için işini sevmesi, destek görmesi ve çalışma koşullarının iyi olması gerekir. Ülkemizde son yıllarda öğretmenlik mesleğinin toplumdaki düşen statüsünün ve öğrenci başarısının yükseltilmesi amacıyla eğitimde niteliğin artırılmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Günümüzde büyük bir çoğunluğunun kendini fazlaca geliştirmediği bilinen öğretmenlerdeki isteksizliğin çeşitli nedenlerini belirleyecek ve gidermeye yönelik öneriler sunacak araştırmalara gereksinim vardır. Çünkü öğretmenler birer öğretici oldukları için kendilerinin sahip olduğu olumsuzlukları istemeden de olsa öğretim ortamına ve öğrencilere yansıtacak sonuçta da bu durumdan en çok öğrenciler olumsuz yönde etkilenecektir.

Çeşitli basın organlarında sıklıkla karşımıza çıkan öğrenci öğretmen ilişkisine yönelik olumsuz haberler aklımıza bu meslek grubunun bulunduğu iş koşullarının araştırılması ve stres yaratıcı faktörlerin belirlenmesi zorunluluğunu getirmektedir. Geleceğin insanlarını yetiştiren bu meslek grubunda sorunun öğretmen-öğrenci-toplum olarak zincirleme devam etmesi konunun önemini daha da arttırmaktadır.

Mesleki rehberliğin henüz tam gerçekleştirilemediği bilinen ülkemizde kişiler kulaktan dolma bilgiler ve çevre baskısı ile mesleklerini belirlemektedirler. Bu şekilde yapılan bir tercihle ister tesadüfi, ister bilerek olsun, bireyler eğitim gördükleri alanları, alanın gerektirdiği bilgi, beceri ve zorlukları ile en önemli olarak kendi yetenek, ilgi ve ihtiyaçlarına uygunluğunu bilmeden okullarını bitiriyor, fakat daha sonra yapmak zorunda kaldıkları bu işlerinde hem başarısız

hem de mutsuz oluyorlar.

Yıllardır toplumumuzda "hiçbirşey olamazsan öğretmen ol" anlayışıyla yetişen gençler de çoğunlukla açıkta kalmamak için seçtikleri öğretmenlik mesleğinin güçlükleriyle karşılaşınca büyük bir hayal kırıklığına uğramakta ve fazlaca değiştirme şansları olmadığından istemeyerek de olsa bu işi yapmaya devam etmektedirler. Mezuniyet sonrası çalışma koşulları, karşılaştıkları öğrenci kitlesi ve iş ortamına ilişkin bilgilerden yoksun olarak işe başlayanlarda problemlerle nasıl başa çıkacakları konusunda bir yetersizlik ve durumu değiştirme çabasında ise bir isteksizlik oluşmaktadır. Bu durum da genelde kişilerin hem fiziksel hem de ruhsal sağlığını tehdit eden ve toplumsal ilişkilerini zayıflatan davranışlara yönelmelerine neden olmaktadır. Bu sebeple problemin çözülemeyecek boyutlara ulaşmasını engellemek için gerekli olan bilgi, beceri ve çalışma koşullarıyla ilgili aydınlatıcı bilgilerin öğretmen adayı öğrencilere aktarılması ve bilinçli bir meslek seçimine yönelik verilen mesleki rehberlik hizmetlerinin de artması gerekmektedir.

Öğretmenlerle ilgili olarak yapılacak olan bu araştırmanın ileride bu mesleği seçmek isteyenler için öğretmenlik mesleğinin taşıdığı risk faktörlerini görmesi açısından da yararlı olması beklenebilir. Ayrıca mesleksi stres ve etkileri ile buna bağlı olarak tükenmişlik olgusunun incelendiği bu araştırma eğitimcilerin model, figürler olarak ne tip başa çıkma davranışlarına başvurduklarını göstermesi açısından da önem taşımaktadır. Araştırma sonucunda psikolojik belirtiler, öğretmenlik mesleğini etkileyen iş stresi, psikolojik sağlığı olumsuz etkileyen ve stres yaratan faktörlerin ortaya çıkmasıyla sunulacak öneriler sonraki çalışmalar için de yol gösterici olacaktır.

Öğretmenlerin tükenmişlikle başa çıkma davranışlarının ülkemiz açısından daha olumsuz davranışlar (alkol alma, sigara içme, işe gelmeme gibi) olacağı varsayıldığında yaşamı tehdit eden ve sağlığı bozan bu davranışların iş ile ilişkisinin farkına varılarak giderilmesine yönelik önlemlerde bazı ipuçlarını

vermesi de beklenebilir.Özellikle öğrencilere bir model oluşturan öğretmenlerin, bu olumsuzlukların farkına varmaları ve bu olumsuzluklardan vazgeçmelerinde de araştırma uyarıcı bir rol oynayabilir.

Araştırma yukarıda belirtilen nedenler ve özellikle öğretmenlerin gerek psikolojik gerekse fiziksel sağlıkları açısından bir risk taşıyıp taşımadıklarını belirlemek açısından önemlidir.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR

Bu bölümde tükenmişlik kavramı ele alınarak, tükenmişliğin belirtileri nedenleri ve sonuçları üzerinde durulacak ve öğretmenlerde tükenmişlik ile tükenmişlikle başa çıkma yollarından sözedilecektir.

Ayrıca bu bölümde konuyla ilgili yurt dışında ve yurt içinde yapılan araştırmalar üzerinde de durulacaktır.

Tükenmişlik (Burnout) Kavramı

İlk kez Freudenberger (1974 ve 1975) tarafından ortaya konan tükenmişlik kavramı daha sonra Maslach ve Jackson (1981-1982 ve 1986) tarafından tanımlanmıştır. Freudenberger (1974) burnout'u "enerji, güç veya kaynaklar üzerindeki aşırı istekler, taleplerden dolayı tükenmeye başlamak" olarak tanımlamıştır (Weiskopf, 1980, sy: 18). Maslach ve Jackson (1986) tükenmişlik kavramının işevuruk tanımını yaparken duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı yetersizliğine ilişkin duyguları sınıfladıkları üç ayrı kategori ortaya koymuşlardır. Burada önemli olan, tükenmişliğin sürekli bir değişken olması ve bireylerin ya hep ya hiç şeklinde sınıflandırılmamasıdır. Duygusal tükenme terimi; çoğunlukla, insanlarda diğer insanlara yardım ederken, istenen psikolojik ve duygusal taleplerin aşırılığı yüzünden ortaya çıkan bitkinlik durumunu ifade eder.

Tükenmenin ikinci boyutu olan duyarsızlaşma insanlara nesnelermiş gibi davranmayı ifade eder.

Tükenmenin üçüncü boyutu düşük kişisel başarı duygularıdır. Bu çabaların olumlu sonuçlar üretmede, sürekli başarısız olduğu durumları ifade eder.

Tükenmişlik çoğunlukla bir semptom örüntüsü olarak tanımlanmıştır. Tükenmişliği yaşayan kişi, genelde, kişisel mesleki doyumsuzluk ve yorgunluğun karmaşık bir duygulanımını yaşadığının farkına varır. Ancak bu duyguların dile getirilmesinin zor oluşu ve belirgin beklentilerin olmayışı, bu durumun sıklıkla gözardı edilmesine neden olur. Bunun bedeli ise, gittikçe artan bir şekilde işten

soğumadır. İşe gitmeyi istememe, yüklenmişlik, tahammülsüzlük, kendinden şüphelenme ve kendilik imajında uygun olmayan şekillerde davranma görülür (Dolan, 1987).

Tükenmişlik, bireyin, ters giden birşeyin olduğunu ve buna inanmayı reddeder olduğunda gelişir. Bu durum sürekli ümitsizlik ve olumsuzluğun olduğu bir enerji tükeniştir. Bir görüşe göre; tükenmişlik, değişimi imkansız görünen durumların insan ruhuna çizdiklerinin birikimi ile oluşan bir durumdur. Bu bir "mesleksi otizm"dir (Storlie, 1979). Bu durum insan ruhunun çöküşünü ifade eder. Sinsice gelişen bir süreçtir. Duruma engel olma çabası görülmez, hatta bazen uyum gibi görülebilir. Yaratıcılık yok olur, daha iyisi için uğraş verilmez (Storlie, 1979).

Bir diğer görüşe göre, tükenmişlik bir stres denklemdir. İlerleyici bir stres sürecidir (Mc Carty, 1985). Maslach'a göre tükenmişlik; fiziksel tükenme, kronik yorgunluk, çaresizlik ve ümitsizlik hisleri, negatif bir benlik kavramının gelişmesi ile iş, yaşam ve diğer insanlara yönelik olumsuz tutumlarla belirginleşen fiziksel, duygusal ve mental bir tükenme sendromudur (Maslach, 1981; Maslach ve Jackson, 1981 a; Maslach ve Jackson 1981 b).

Tükenme, çalışanların hizmet verdikleri insanlara karşı ilgilerinin kaybolmasını içerir. Tükenmişlikte fiziksel tükenmeye ek olarak çalışanların ilgili oldukları insanlara uzun bir süre en ufak olumlu bir duygu, sempati ya da ilgi duymadığı bir duygusal tükenmeyle de karakterizedir. Böyle bir durumda bu kişilerde sıklıkla insanları çok alaycı ve insancıl olmayan bir tarzda algılama gelişir. Daha sonra onları küçük düşürecek şekilde hitap etme ve buna göre de yardım etme davranışları gelişir. İnsancıl olmayan bu sürecin bir sonucu olarak bu insanların o problemlerle nasıl olsa layık oldukları görüşü gelişir. Sonuç olarak verilen hizmet ya da gösterilen ilginin niteliğinde bir bozulma görülür (Weiskopf, 1980; Mazur ve Lynch, 1989).

Tükenmişliğin Belirtileri

Tükenme yavaş ve sinsi başlar. Ortaya çıkışı ne kadar ani olsa da tükenme sürekli gelişen bir durumdur. Kişi, haftalar, aylar, hatta yıllar boyunca, belirlediği ideale ulaşmak için kendini zorlamıştır. Bir gün, daha önce hiç bir uyarıda bulunmadan ani bir belirti, ona tükendiğini gösterir. Tükenme durumuna gelmeden kısa bir süre önce, genellikle ya bir iş baskısı, ya bir aile üyesinin hastalığı ya da arka arkaya gelen sınavlar gibi bazı çevresel koşullara rastlanır. Bazen çok seyrek de olsa, herhangi bir olay olmadan birdenbire ortaya çıkar. Tükenmiş kişiler, zayıf yönlerini iyi gizleyebilen, becerikli ve yetenekli insanlar oldukları için, çoğunlukla bu durumun ilk dönemlerinde, içlerinde olup bitenlerin farkında değildirler (Freudenberger ve Richelson, 1994).

Tükenmede davranışlar ve duygularla ilgili belirtiler daha önce ortaya çıkar ve daha kolay tanınır. Ani öfke patlamaları, sürekli kızgınlık, yardımsızlık, yalnızlık ve umutsuzluk duyguları, çaresizlik, engellenmişlik, en sık dile getirilen şikayetlerdir. Tükenme belirtisi genellikle "çok başarılı" olmak için yoğun ve dolu bir programla çalışan, her çalışmada kendi üzerine düşenden fazlasını yapan ve sınırlarını tanımayan kişilerde görülür (Baltaş; Baltaş, 1990). Böyle kişiler kendilerini aşan bir çalışma temposuna girdiklerinden dolayı belli bir süre sonra yapacakları işlere yetişemez olurlar ve uğradıkları başarısızlık sonucunda da büyük hayal kırıklıkları yaşarlar. Aşırı yük altına girmek, tükenmişliğe yolaçan nedenlerden yalnızca bir tanesidir. Kişiler çalışma koşulları uygun olmadığında, işlerini severek yapamadıklarında ya da problemleriyle ilgili olarak uygun başa çıkma davranışları gösteremedikleri zamanlarda da tükenmişlik belirtisi gösterebilirler.

Tükenmişlikte bu fiziksel belirtiler, çökkünlük, karamsarlık, kızgınlık ve öfke duygularınız, gelişmekte olan bir "tükenme durumu" na işaret ediyor olabilir. Bu tükenmişlik, çağımızın toplumsal yaşantısının bir ürünü, yaşamımıza bir anlam kazandırma çabamızın bir sonucudur. Yardım almak için başvuran pek

çok kadın ve erkek, artık yaşamlarının anlamını yitirdiğini söylemektedirler. İstekleri kaybolmuştur. Aileleri ve arkadaşlarıyla birlikleyken bile kendilerini onlardan uzak hissetmektedirler. Daha önce kendileri için çok anlamlı olan uğraşları, artık çok sıkıcı gelmektedir ve hiç bir ödül vadetmemektedir. Bu insanlar, genellikle yardım arama konusunda da en isteksiz olanlardır. O güne kadar hep başarılı ve becerikli olduklarından, yaşam felsefelerinde başarısızlık olarak gördükleri hiç bir şeye yer yoktur. Yaşamları boyunca zor işler üstlenmişler ve bu durumlarla başa çıkabildikleri için gururlanmışlardır. Bu zorluklar, kötü bir evlilik, zor insan ilişkileri, yıpratıcı bir okul yaşamı veya ekonomik zorluk bile olsa, her zaman bir çıkış yolu bulmuşlardır. Bu kişilerin herşeyin üstesinden gelme konusundaki kararlılıkları ve iradeleri her zaman için yeterli olmuştur (Freudenberger ve Richelson, 1994).

Şimdi ise ne kadar çok çabalasalar da ortaya çıkan sonuç onlara hayal kırıklığı gibi görünmektedir. İçlerindeki canlı kıvılcım sönmüş, yerini korkunç bir boşluğa bırakmıştır.

Tükenen biri dışarıdan bakıldığında pek sempatik değildir. Bu insanlar garip, eleştirici, kızgın, katı, önerilere kapalı ve insanları iten davranışlar içinde görülürler. Bu görüntüyü biraz aralayıp altındaki kişinin gerçekten acı çektiğini göremezsek, içimizden onun yanından uzaklaşmak gelir. Üzerinde durulmazsa "tükenme" belirtilerinin daha iyiye gideceğini ummak çok yanlıştır. Bu durumun utanılacak hiç bir yanı yoktur. Tersine, tümüyle iyi niyetten doğan bir sorundur. Tükenenlerin çoğu, bir amaca ulaşmak için çabalamış kişilerdir. Programları doludur, işleri her ne ise, kendi paylarına düşenden fazlasını yaparlar. Sınırlılıklarını hiç bir zaman itiraf etmeyenlerimiz içinde, en önde onlar gelirler. Kendilerini çok uzun zamandır zorladıkları için tükenmektedirler. Hayata büyük beklentilerle başlamışlar ve yol boyunca daha azıyla yetinmeyi reddetmişlerdir. "Tükenmiş insanlar" hep belli bir ideale hizmet etmek üzere işe başlamışlardır. Bu ideal, belki romanlardakine benzeyeceği düşünülen bir arkadaşlık ya da

kusursuz bir okul yaşamı olabilir. İnsanların idealler listesi sonsuzdur: bir yeteneğe erişmek; bir sorunun çözümüne kavuşmak; toplumda bir yer edinmek; para, güç elde etmek; pırıl pırıl bir meslek yaşamına ulaşmak (Freudenberger ve Richelson, 1994).

Çeşitli derecelerde ele alınan tükenmişliğin her derecede farklı davranışlarla gözlenebileceği bildirilmektedir. Buna göre tükenmişlik; hafif, orta ve şiddetli olarak üç grupta incelenmekte ve ortaya çıkan davranışlar şu şekilde bildirilmektedir (Iwanicki, 1983):

a) Birinci derecede tükenme gösterenler (hafif): kısa süren sinirlilik, alınganlık, bitkinlik, endişe ve sonuçsuz çabalarda bulunur.

b) İkinci derecede tükenme gösterenler (orta): bir öncekiyle aynı belirtiler vardır ancak bu belirtiler en az iki haftada bir veya daha sık tekrarlanır.

c) Üçüncü derecede tükenmişlik gösterenler (şiddetli): fiziksel rahatsızlıklar, ülser, kronik ağrılar ve migren gibi sorunlar bildirirler.

Bazı araştırmacılar (Gann, 1981; Zahn, 1980; Pines ve diğ., 1981, Freudenberger, 1974-75; Maslach ve Jackson, 1984) bu davranışlara daha farklı semptomların eşlik edeceğini bildirmekte ve bu semptomları; depresyon, geri çekilme, başağrısı, allerji, uykusuzluk, empotans, kronik soğuk algınlığı, yüksek tansiyon, diabet, ülser, kolit ve kanser olarak sıralamaktadırlar. Aynı araştırmacılar tükenmişliğin olası sonuçlarını; alkolizm, aşırı sigara içme veya ilaç alma, işte başarısızlık, şişmanlık, kazalar, aile çatışmaları, boşanma ve intihar şeklinde bildirmektedirler.

Tükenme gösterenler psikolojik olarak içe çekilirler (geri çekilme). Psikolojik geri çekilme; yüzeysel ilişkilere girme, kişilere ayrılan zamanı kasıtlı olarak uygun olmayan bir biçimde harcama, oyalama ya da o yardım alan kişiden uzaklaşma biçiminde görülür. Geri çekilmenin ortaya çıkardığı sonuçlar: (1) Düşük performans (2) Görevden kaçma (o benim görevim değil) (3) Kuralların arkasına saklanmadır. Kurallar; bir düzenlemeyi, uygulamayı sağlayarak ve acı

verici kararlarda sorumluluk almaktan kurtararak (üzgünüm ancak bu benim hatam değil, Bunlar buradaki kurallara uygundur ve ben bunlara uymak zorundayım) hizmet alanlarla herhangi bir bireysel bağlanmada çalışanları korurlar (Maslach, 1981).

Tükenmişliğin Nedenleri

Tükenmenin nedenleri, insanın idealleriyle ilişkilidir. Tükenmiş kişi, bağlandığı bir yaşam tarzı ya da ilişkiden, beklediklerini elde edememesine bağlı bir yorgunluk ve hayal kırıklığı içindedir. Eğer insanın beklentileri gerçekten olabileceklerin çok üzerindeyse ve kişi kendi kafasındaki bu amaca ulaşmaya çalışmakta ısrar ediyorsa, huzursuzluk ve sıkıntı yolda demektir. İçinde bir yerlerde yoğun çatışmalar yaşamaktadır. Bunun kaçınılmaz sonucu ise öz kaynaklarının, yaşam enerjisinin ve işlev görme yeteneğinin tükenmesidir.

Tükenmişliğe ve tatminsizliğe yolaçan dışsal stresörler arasında iş veya yaşam durumlarından herhangi biri etkili olabilir. Öğretimde stres yapıcı etkenler; organizasyondan kaynaklanan baskı, idari desteğin eksikliği, öğrencinin ilgisizliği, tembelliği veya olumsuz davranışları, bazı meslektaşların olumsuz tutumları, okul aile işbirliğinin eksikliği, iş açısından ilerlemedeki fırsatların azlığı ve kişi başına düşen işin fazlalığını içerir (Turk; Meeks; Turk, 1982).

Tükenmişlik ve stres üzerinde etkisi olan önemli bir faktör de kişilik özelliğidir. Kişinin stresi yaşamaması kişilik donanımları ve elindeki imkanları kullanabilmesiyle ilişkilidir. Bu sebeple kişisel özellikler stresten korunabilme derecesini de belirler. Bunlar kişinin değişimlere uygun olarak kendini programlayabilme yeteneğine bağlıdır. Yeni koşulları kabullenmek, değişim şartlarını görmeye gayret etmek ve esneklik, problemle başa çıkma konusunda büyük önem taşır. Kişinin yetemediği, eksikliğini farketmediği durumlarda olayın yarattığından daha yoğun bir stres ortaya çıkar. Tükenmişlik duygusunu yoğun olarak yaşayıp yaşamama kişinin hayatını etkileyen olaylar üzerindeki kişisel kontrolüyle de ilişkilidir. Çeşitli araştırmacılar otonomi veya kontrol eksikliğinin yapılan işte

tükenmişliğe yolaçabileceğini belirtmişlerdir (Schwab; Jackson; Schuler, 1986).

Tükenmişlikle ilgilenen psikologlar, tükenmeyi;

a)Çalışanların ve mesleğin özellikleri ile yönetici uygulamalarına ve

b)Çalışanların psikolojik ve davranışsal tepkilerine göre ele almışlardır.

Hem genelde karşılanmamış meslek beklentilerinin hem de çalışanların mesleki deneyimlerinin tükenmeyle ilişkili olduğu ileri sürülür. Çoğu yazar önceki meslek beklentileri ile gerçek meslek yaşantıları arasındaki farklılıkların kısmen çalışanların mesleklerine olan reaksiyonlarını belirlediği konusunda birleşmektedir. Tükenmede genellikle gerçek dışı beklentilerin yaygınlığı vurgulanmaktadır. Gerçek ile beklentiler arasındaki uyumsuzluk çalışanların yaşadıkları stresin önemli bir kısmını oluşturur (Chernis, 1980; Stevens ve O'Neil, 1983).

Tükenmenin olası nedenleri olarak sayılan yeni çalışanlardaki beklentilerinin iki türü; başarı beklentisi ve organizasyonel beklentilerdir. Başarı beklentisi kişinin, alıcılarıyla karşılaştığında nasıl başarıya ulaşabileceğini ifade eder. Organizasyonel beklentiler; kişinin bir çalışan olarak çalıştığı meslek ve sistemlerin yapısı hakkındaki beklentilerdir.

Tahminen, tecrübesiz kişilerin, alıcıları ile karşılaştıklarında başarılarıyla ilgili yüksek beklentileri, sonuçta onları mesleklerinde bitkinliğe yöneltir, aşırı duygusal enerji, tükenmeye sevkeder. Başarı beklentileri gibi organizasyonel beklentiler de aynı zamanda tükenmeye katkıda bulunabilir. Organizasyonel koşullar beklenildiği gibi olmadığında, umut edilen geri bildirim alınmadığında düşük kişisel başarı duyguları ortaya çıkabilir.

Sonuç olarak, insana hizmet veren organizasyonlar için beklentiler, insancıl bir yönetim felsefesi kabul ettiği için, karşılanmamış organizasyonel beklentiler, çalışanların insanlıktan ve kişiliklerinden daha fazla sıyrılmalarıyla uyum sağlayabilecekleri insanlık-dışı bir organizasyon anlamına gelir (Jackson ve diğ., 1986).

Çalışanın etkileşiminin niteliği, çalışanın hizmet verdiği kişilerin sayısı tarafından büyük oranda etkilenir. Bu sayının artması durumunda, genel sonuç,

çalışan yönünden aşırı bilişsel ve duyuşsal bir yükür.

Bir işte çalışan bireyin çalışma saatlerinin miktarı, büyük olasılıkla, o kişinin yorgunluk, stres v.s ile ilişkilidir. Bu nedenle bir kişinin hergün uzun süreli çalışması tükenmişlik yaratabilir. Uzun süreli çalışmanın ortaya çıkaracağı olumsuz sonuçlar, bireye ara verme fırsatı tanıyarak, aşırı stresli ortamlarda sürekli çalıştırmayarak iş yükünü hafifleterek azaltılabilir.

Bugüne kadarki araştırma bulguları hizmet çalışanlarının, diğer insanlarla birlikte çalışmaya donanımlı ve özel eğitilmiş kişiler olması gerektiğini göstermiştir.

Hizmet çalışanları tarafından sağlanan bakım ve hizmetin niteliği bozulduğunda çok sık olarak iş çevrelerinden çok, insanlar suçlanır.İlgiyle hizmet veren ve takdir ederek hizmeti alan kişi arasındaki ideal ilişki bozulduğunda, eksiklik hem bu duruma yol açan hizmeti alanın hem de görevlinindir.

Çalışanların verdiği hizmetin niteliği bozulduğunda kendi kendilerine çeşitli sorular sormaya başlarlar. Bunlardan biri bu işin kendilerine uygun olup olmadığı sorusudur. Bazen de ya kendilerini küçümseyen sözler kullanırlar ya da bu iş için gerekli nitelikleri kaybettiklerini düşünmeye başlarlar (yani özgüven, mizah dengeli bakış açısı gibi).

Tükenme sendromu, akutun zıddı olarak, kronik strese bir tepki olarak görülür. Tükenmişlik gösteren birey problemleri ya hizmet alanın ya da kendisinin sebep olduğunu düşünür. Eğer kişi tepkisinin diğerlerince paylaşılmadığını görürse, bunu kendine özgü bir özellik olarak görmesi daha çok olasıdır. Bakım ve hizmetin sunumunda güçlükler ortaya çıktığında, idareci ve danışmanlar işe kendileri de karışacakları için, kurumun kendisinde kusur bulmaktan çok, kusuru işi yapamayan insanlarda görmeye yönelirler.

Çalışanlar sıklıkla ortamsal koşullardan olumsuz yönde etkilenirken kendi problemlerinin sebebi olarak hizmeti alanları görürler. Bu tepki "kurbanın suçlanması" diye adlandırılır ve bu "tüm dünyada insanların hak ettiklerini

aldıkları" inancından gelişir.

Tükenme sendromunun özünde bulunan bir nitelik, çalışanların hizmet alanlarıyla ilgili algısının pozitif ve insancıl kutuptan, negatif ve insancıl olmayan kutba doğru değişmesidir. Bu durumda hizmet alanlar alaycı ve küçültücü bir biçimde ele alınır ve çalışanda hizmet verdiği kişinin insan olarak değeri ve kapasitesinin düşük olduğu kanısı gelişmeye başlar.

Tükenmişliğin gelişim modelini test eden Blase (1982-1986) tükenmedeki birincil stresörlerin; zamanı iyi kullanamama kaygısı, kişisel kapasitenin altında ya da üstünde olan uygunsuz talepler, organizasyonun özelliklerine uygun iş bölümünü yapmadaki güçlükler; kişisel ihtiyaçların giderilememesi, değişiklikleri desteklemedeki yetersizlik ve olumsuz tepkiler yaratan stresler olarak bildirmiştir. Tükenmenin ortaya çıkmasında ileri sürülen nedenler; hizmet alanlarının özellikleri, yönetici uygulamaları ve organizasyonun yapısı (sosyal ve fiziksel) olmak üzere üç grupta ele alınmaktadır (Jackson ve diğ, 1986).

Tükenmişliğin nedenleri daha çok; iş atmosferi, yaş, eğitim, çalışma yılı, iş doyumsuzluğu, işten soğuma (Gold, 1985), zorlayıcı, yıkıcı ve bozucu öğrenciler, yetersiz ücret (McGuire, 1979), öğretmenlerin sınıf içindeki kontrolünü kaybettiği inancı (Bardo, 1979), öğrencinin olumsuz yönde değişmesi ve toplumun eğitime yönelik tutumu, birlikte karar alma eksikliği iş değiştirme ihtiyacı (Sparks, 1979) ile geniş bir problem yükü (Maslach, 1976) olarak bildirilmektedir.

Değişik araştırmacılar öğretmen tükenmişliğini kişisel ve örgütsel değişkenler olarak iki grupta ele almaktadırlar (Schwab, Jackson ve Schuler, 1986; Brissie ve diğ.1988).

Çalışmaların büyük bir çoğunluğunda (Blase, Dedrick ve Strathe, 1986; Burke ve Greenglass, 1989; Farber, 1984; Freidman, 1991; Gold, 1985; Jackson, Schwab ve Schuler, 1986; Schwab ve Iwanicki, 1982; Zabel ve Zabel, 1982; Nunn ve Nunn, 1993) kişisel faktörler (örn, obsesyon (kaygı), dayanıklılık,

denetim odağı), demografik faktörler (örn, cinsiyet, yaş), işle ilgili faktörler (örn, öğrenci saldırganlığı, yönetim duyarsızlığı, kalabalık sınıflar, yetersiz ücret, okul kültürü) ve genel sosyal faktörler (örn, görev dağılımı ve kendini beğenmişlik) ele alınmıştır.

Kişisel özellikler ile tükenme arasındaki ilişkiyi inceleyen çeşitli araştırmacılar biyolojik özelliklerden, cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, hizmet verilen öğrenci tipiyle ve okuldaki statüsüyle ilgili önemli bulgular elde etmişlerdir (Kyriacou ve Sutcliffe 1978; Laughlin, 1984). Yaş ile tükenme arasındaki ilişki incelendiğinde genç öğretmenlerin, yaşlı öğretmenlere göre duygusal açıdan daha çok tükenmiş oldukları bildirilmektedir (Anderson ve Iwanicki, 1984; Schwab ve Iwanicki, 1982; Chapman ve Lowther, 1982; Kyriacou, 1987).

Schwab ve Iwanicki (1982) cinsiyet ile tükenme arasındaki ilişkiye yönelik elde ettikleri bulgularda, erkek öğretmenlerin öğrencilere yönelik tutumlarla ilgili olarak kadın meslektaşlarından daha çok olumsuz tutumlara sahip olduklarını gözlemişlerdir. Aynı çalışmada lise ve ortaokul öğretmenlerinin öğrencilere yönelik tutumlar ve kişisel başarı açısından ilkökul öğretmenlerinden daha olumsuz bir durumda oldukları bildirilmiştir.

Malinowski ve Wood (1984) öğretmenin kendini gerçekleştirme ile tükenmişlik arasında negatif bir ilişkinin olduğunu bulmuşlardır. Bazı araştırmacılar öğretmenlerin eğitim düzeyleri ve mesleki deneyimleri kadar yetkinlik gücü ve kişisel ödüllendirmenin de tükenmişlikte önemli olduğunu bildirmişlerdir (Farber, 1984; Stevens ve O'Niell, 1983; Kremer ve Hofman, 1985).

Öğretmen tükenmişliğinde kişisel değişkenler açısından önemli bir yordayıcı olan mesleki yetkinliği inceleyen Friedman ve Farber (1992) ilkökulda görev yapan öğretmenlerden elde ettikleri sonuçlara göre; mesleki yeterlilik, iş doyumunu ve tükenme arasında negatif bir ilişki olduğunu bildirmişlerdir. Ayrıca arkadaşlarının değerlendirmesine de başvurulduğu bu çalışmada, öğretmenlerin kendilerini, arkadaşlarından daha tükenmiş bir biçimde tanımladıkları görülmüştür.

Kişisel değişkenlerden biri olarak kabul edilen denetim odağının da tükenmişlikle ilgili olduğu vurgulanmaktadır. Dış denetim odaklı olanların daha fazla stres ve tükenmişlik bildirdikleri görülmektedir (McIntyre, 1984; Kyriacou ve Sutcliffe, 1976; Fielding ve Gall, 1982).

Kişisel farklılıklar içsel stresi yaratıcı bir faktör olarak rol oynayabileceği gibi başa çıkma yeteneğini de etkileyebilir. Başa çıkma yeteneği; bir probleme ilişkin olarak bireyin gösterdiği çaba ve tepkiler olarak tanımlanmaktadır. Zager (1982) düşük ego gücüne sahip ve kaygısı yüksek öğretmenlerin, duygusal yönden zayıflamış ve öğrencilerine yönelik olumsuz tutumları olan kişiler olduklarını ileri sürmektedir (Akt; Seidman ve Zager, 1991).

Tükenmeye katkıda bulunan örgütsel özellikler genellikle; öğrenci sayısı, otonomi, rol çatışması, rol belirsizliği, kararlara katılım, öğrenci yaramazlığı, uygun olmayan iş talepleri, yetersiz yönetici desteği, sosyal destek grupları ile ödül ve ceza yapısı olarak belirtmektedir (Bensky ve diğ, 1980; Weiskopf, 1980; Schwab ve diğ, 1986).

Tosi ve Tosi (1970) iş baskısı, rol çatışması ve rol belirsizliği ile öğretmen başarısı arasında olumsuz bir ilişki bulmuşlardır. Öğretmenlerdeki stres ve tükenmenin sebepleri ve giderilmesine ilişkin stratejileri kapsayan araştırmasında Read (1987) tükenmenin en önemli nedenlerinden birinin okulun örgütsel yapısı olduğunu bildirmiştir. Read (1987) öğretmenlerdeki stres ve tükenmeyi azaltmak için onların beklentilerini karşılamalarına yardımcı bir "gelişim programı" nın oluşturulması gibi yapısal bir değişiklik önermiştir.

Bazı araştırmacılar otonomi eksikliği ile tükenmişlik arasında önemli bir ilişkiye işaret etmektedirler (Maslach ve Pines, 1977; Pines ve diğ., 1981). Ödül ve cezalandırma yapısı özellikle kişisel başarı ve duyarsızlaşma açısından etkili olmaktadır. Ödül ve ceza çalışanların performansını da etkilemektedir. Tutarsız ve hatalı uygulamalar tükenmeye yol açmaktadır (Podsakoff, Todor ve diğ. 1984). Sosyal destek gruplarının yetersizliği ya da yokluğu da tükenmişliğe katkıda

bulunan etkili örgütsel koşullar içinde yer almaktadır (Schwab ve diğ.1986). Sosyal destek grupları (yönetici, meslektaş, arkadaş, aile ve öğrenci aileleri) tarafından yardım alan öğretmenlerin, yardım almayan öğretmenlere göre daha düşük tükenmişlik gösterdikleri ve daha etkili başa çıkma davranışlarını kullandıkları belirtilmektedir (Farber, 1984; La Rocco ve diğ.1980). Cohen (1980) kurum içinde uygulanan örgütsel denetimin de stresle başa çıkma yeteneğini kazanmada etkili olduğunu öne sürmektedir.

Tükenmişliğin Sonuçları

Tükenmenin etkileriyle ilgilenen araştırmacıların birçoğu tükenmişliğin fiziksel, duygusal ve mental yönlerinin içiçe olduğunu vurgulamaktadır (Pines, Aronson ve Kafray, 1981). Fiziksel yetersizlik ile umutsuzluk ve yardımsızlık duygularını içeren duygusal tükenme, iş, yaşam ve diğer kişilere yönelik negatif tutumlarla karakterize bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Fiziksel yetersizlikler: Hastalık, baş ağrısı, mide bulantısı, sırt ağrıları, sıklıkla ortaya çıkan grip, yorgunluk ve uyku düzensizlikleri olarak ortaya çıkmaktadır. Fiziksel problemler, depresyonla birleşerek duygusal ve mental tükenmeye de yol açmaktadır (Hock, 1988).

Tükenmişliğin sonuçları ise; azalan meslek başarısı ve böylece hizmet alanlara yetersiz ilgi, aile yaşamı ve kişisel ilişkilerin bozulması, işe devamsızlık ve iş değiştirme isteği biçimindedir (Cherniss, 1980; Gaines ve Jermier, 1983; Maslach ve Jackson, 1985; Periman ve Hartman, 1982; Pines ve diğ.1981; Schwab, 1983).

Çalışmalar tükenme yaşayanların işten ayrılmayı arzulayan, hastalıklı, alkol ve ilaç almayı arttıran, aile ve evlilik çatışmaları yaşayan insanlar olarak kabul edildiklerini göstermektedir (Jackson ve Maslach, 1986; Maslach ve Jackson, 1985).

Kurum içindeki stres de gözardı edilmemelidir. Çalışanların sıkıntıyla başa çıkma kaynakları yeterli olmadığı zaman tükenmişliğin yer alması kaçınılmaz-

dır. Cherniss'e göre (1980) tükenmişlik; sonuç olarak ise bağlı tutum ve davranışlardaki değişikliklerle kendini gösteren fiziksel ve duygusal yoğunluk ve anksiyete ile karakterizedir. Tükenişliğin belirtileri; ciddi somatik sinyaller olabileceği gibi, baş ağrıları, uykusuzluk, ülser, evliliğe ait çatışmalar, alkolizm ve depresyonu da kapsar (Akt; Seidman; Zager, 1991). Freudenberger'e(1977) göre tükenmişlik, bulaşıcı bir hastalık gibi diğerlerini de etkiler. Herhangi bir kurumda hoşnut olmayan ve depresif kişiler başgösterdiği zaman diğer çalışanlar da hoşnutsuz ve anksiyeteli olmaktadır (Coyne, 1976).

Tükenmişlikle birlikte insanı tanımlama anlayışında da bir değişiklik gözlenir. Böyle bir durumda insan, bir obje, nesne gibi görülmeye başlanır. Bazılarında insan anlayışı "biçare" ya da "onlar büsbütün hayvan" şeklinde küçültücü olabilir (Beemsterber ve Baum, 1984).

Feitler ve Tokar (1982) öğretimde stresin yaygınlığıyla ilgili olarak yaptıkları araştırmada; öğretmenlerin büyük bir bölümünün (%76) işbaşında strese girdiğini ifade ettiklerini ortaya koymuşlardır. Veriler, işe bağlı streslerle yeterince başa çıkılmadığını, bunun da işe devamsızlıkların artmasına, iş değiştirmeye, düşük moral ve performansa neden olduğunu ayrıca öğrencinin başarısının da engellendiğini göstermektedir (Blase, 1986; Dworkin, 1985).

Strese karşı verilen tepkiler uzun bir zaman dilimi içinde kronik hastalıkların gelişmesine zemin hazırlar. Stresin sıklığı ve yoğunluğu zamanı kısaltabilir. İnsanlar edinmiş oldukları davranış kalıplarına ve zihinsel özelliklerine göre stres karşısında psikolojik tepki olarak geri çekilme, kabullenme, karşı koyma veya korku, endişe, depresyon gibi duygusal problemler geliştirebilirler. Stresler çeşitli düzeylerde ortaya çıkmasına zemin hazırladıkları problemlerle, kişinin verimliliğini düşürür, hayattan zevki azaltır ve yakın çevre ile olan duygusal ilişkilerini zedelerler (Baltaş ve Baltaş, 1990).

Tükenmişlikle Başaçıkma Yolları

Tükenmenin ortadan kaldırılabilmesi için öncelikle tükenmenin arkasında

yatan nedenler ortaya çıkarılmalıdır. Tükenmeyi azaltmakta iki şey önem taşır. Birincisi öğretmenin, yaşadığı stres ve tükenmenin farkında olması, ikincisi değişimi gerçekleştirebilecek etkili başaıkma mekanizmalarının geliştirildiği "stres yönetimi programları" dır. Bu programlarda iş ortamında ve dışında yapılabilecek aktiviteler yer alır (Gold, 1985). Genel olarak; egzersizler, beslenme, uyku, sosyal aktiviteler, gevşeme egzersizleri, meditasyon, sosyal destek ve ödülendirme ile yakın kişilerin desteğine yönelik aktiviteleri kapsayan bu programlar yararlı olmaktadır (Kalker, 1984).

Genellikle stresle ilgili araştırmalardaki başaıkma teknikleri belli bir grupta ele alınmaktadır. Bunlar arasında en önemlilerden biri Lazarus'un (1966) yaptığı gruplamadır. Lazarus'a göre stresle başaıkma teknikleri iki grupta toplanır: 1)Stresin sonuçlarıyla ilgili olarak kişinin kendi çabasını gerektiren direkt teknikler, 2)Stres yaratıcı yaşantıları azaltmaya ilişkin kişisel becerileri geliştirici dolaylı, yardımcı tekniklerdir (Akt; Gmelch, 1988).

Stres yönetimiyle ilgili diğer bir sınıflandırma Adams (1981) tarafından yapılmıştır. Adams stresle başaıkma yollarını üç sınıfta toplamaktadır. Bunlar: 1)Gereksiz stresörleri ortadan kaldırma ya da bunlardan kaçınma 2)Gerekli stresörler ile etkili bir biçimde başaıkma 3)Uzun vadede streste etkili olacak sağlıklı yapıyı oluşturmaktır.

Diğer başaıkma stratejileri de genellikle iki grupta toplanmaktadır (Gmelch, 1988; Kyriacou, 1987): 1)İç kontrol yoluyla stresle başaıkma 2)Dış kontrol yoluyla stresle başaıkma biçimindedir.

Gmelch (1988), eğitimcilerin stres tepkileri ile ilgili olarak yaptığı araştırmasında stresle başaıkma yöntem ve tekniklerini yedi grupta tanımlamıştır: Bunlardan birincisi sosyal grupta yer alan tekniklerdir. Bu kategorideki teknikler sosyal destekleme aktiviteleri, bir arkadaş ya da ailesiyle öğle yemeği yeme, kağıt oynama ya da konuşma gibi teknikleri içermektedir. Fiziksel kategorideki teknikler ise, sandalla, gemiyle dolaşma, balık tutma, takım

sporlarıyla uğraşma, koşma, yürüme, meditasyon v.b. teknikler. Zihinsel teknikler; çalışma, konferanslar ve kültürel etkinliklere katılma v.b. Eğlence kategorisindeki teknikler; TV izleme, dışarıda akşam yemeği yeme, tatil yapma v.b. Kişisel teknikler; müzik dinleme, bahçeye ilgilenme, hayvanlara bakma, pul koleksiyonu yapma, ev işleriyle uğraşma ve çeşitli hobiler. Yönetimsel teknikler; kariyerini yükseltmeye çalışma, işinde daha iyi olmaya çalışma, belirli bir hedefe yönelik olarak çalışma v.b. Tutumsal teknikler; umutlu olma, ağlama, gülme, kabul etme v.b. stratejileri kapsamaktadır.

Billings ve Moss (1981) eğitim düzeyi yüksek olanların güvenliği az olan başa çıkma davranışlarından sakınarak daha güvenli ve emniyetli problem çözme stratejilerini kullandıklarını bulmuşlardır.

Etzion ve Pines (1986) araştırmalarında kadınların stresle başa çıkma da aktif olmayan stratejilere güvendiklerini oysa erkeklerin daha çok aktif yöntemleri tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu sonuçlara göre araştırmacılar, başa çıkma stratejileri açısından, kadın ve erkeklerin içinde yaşadıkları toplumun, cinsel rollere yüklediği değerlerin etkisi altında bir tercih yaptıklarını bildirmişlerdir. Geleneksel toplumlarda kızlar, sosyal uyum açısından erkeklerden daha başarılı olarak başa çıkma davranışlarında iddiasız ve aktif olmayan (pasif) yolları tercih etmektedirler (Deaux, 1977; Akt.Gaziel, 1993).

Seidman ve Zager'in (1991) yaptığı çalışmada öğretmen tükenmişliğini etkileyen ortak olumsuz faktörler ile uygun olan ve olmayan başa çıkma davranışları incelenmiştir. Sonuçta pozitif başa çıkma yönteminin daha iyi olma durumunda kendini gösterdiği, sigara içme gibi uygunsuz başa çıkma girişimlerinin ise daha sonra anksiyete ve depresyon ile birleşerek olumsuzluk derecesini daha da arttırabileceği ortaya çıkartılmıştır.

Connolly ve Sanders (1988) uyku ilacı kullanma, aşırı yemek yeme, alkol ve sigara kullanmayı içeren kaçma ve kaçınma gibi başa çıkma stratejileri ile öğretmenlerdeki tükenmişlik arasında önemli bir ilişkinin olduğunu bulmuşlardır.

Diğer yandan beslenme, fiziksel egzersiz, relaksasyon ve sosyal destekleme sistemlerinin kullanımındaki artışlarla okul öğretmenleri arasında stres, anksiyete ve depresyon belirtilerinin de azaldığı görülmüştür.

Değişik araştırmalarda okul öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğunun, stresli oldukları zaman sinirli veya çabuk kızan, depresif, geri çekilen, üzgün, fazla yiyen, kahve veya çayı fazla içen kişiler olduğu belirtilmiştir (Mykletun, 1985; Saunders; Watkins, 1980). Blase (1984) öğretmenlerdeki negatif davranışların; ise devamsızlık, sigara içme, uyuşturucu kullanma ile alkol kullanma olduğunu ifade etmektedir. Pozitif başa çıkma, öğretmenlerin meslektaşları, aile ve arkadaşlarıyla tartışmasını, hobilerini ve eğlenceye ait aktivitelerini içeren stres azaltıcı faaliyetlerdir.

Burke ve Greenglass (1989) öğretmenler için tükenmişlik ve sosyal destek arasında önemli bir ilişkinin olduğunu belirtmektedirler. Ancak Connolly ve Sanders (1988) tarafından yapılan bir çalışmada sosyal desteğin yalnızca kişisel başarı üzerinde etkili olduğu bulunmuştur. Çeşitli araştırmacılar (Forman, 1982; Clark, 1980; Bertoch; Nielson ve diğ., 1989) stres yönetiminde bilişsel-davranışçı yaklaşımlar ile stres ve anksiyete düzeyinin düşürülebileceğini gözlemişlerdir. Albrecht (1982) danışman ve iş arkadaşlarından gelen desteğin hemşirelerin başa çıkma davranışlarında etkili olduğunu bulmuştur. Burke ve Greenglass (1989) evliliğe ait tatminsizlik ve öğretmen tükenmişliği arasında önemli bir bağın olduğunu ifade etmişlerdir. Fakat Kobasa ve Puccetti (1983) iş yöneticileri arasındaki hastalık semptomları ve aile desteği arasında önemli bir ilişki bulamamışlardır. Kobasa ve Puccetti daha çok stres altında buldukları halde danışmanlarından destek gören yöneticilerin daha düşük destek gören diğer yöneticilerden daha az hastalık belirtisi gösterdiklerini bulmuşlardır.

Bireyler duygusal stresle başetmede yalnız kalarak bütünüyle "çekilme" ya da bu durumdakilerin varlığının kişi için bir "destek grubu" oluşturması biçiminde gerçekleştirirler.

Duygusal stresin artışı insanlarla yakın ilişki sonucunda ortaya çıktığından dolayı, stresi azaltmaya karşı bir yaklaşım o insanlardan uzaklaşmaktır. Kişi yalnız iş gününün problemleriyle ilgili düşünceleri durdurarak ve fiziksel olarak gevşeyerek gerilimini çözmeye başlayabilir. Diğer bir deyişle kişi streslerin ağır yükünü, geçici bir sosyal izolasyon gibi planlanmış tekniklerle hafifletebilir. En azından kişi stresin doğrudan kaynakları olan hizmet alanları ile bazı ortamlar ve idarecilerden uzaklaşarak dinlenebilir. Bu kısa süreli izinler, psikolojik geri çekilmeler ve uzun tatiller yoluyla başarılabilir.

Bazı durumlarda güvenilen bir kimse stres altındaki kişiye iyi bir kaynak olabilir. Bu kişiler bireyi olumsuz ortamdaki çekerek, rahatlık ve duygusal destek vererek stresin doğrudan azalmasını sağlayabilirler. Aynı zamanda bireye durum için yeni bakış açısı getirerek ve onu bilgilendirerek de yardımcı olabilirler. Kısaca akranlar, kişinin hizmet verdiklerinde sıklıkla bulamadığı pozitif geribildirimler vererek stresi azaltmada etkili olabilirler (Maslach, 1981).

Tükenmiş kişiler görevinin ortaya çıkardığı duygusal streslerle başarılı bir biçimde başa çıkamamaktadırlar. Başatmadaki bu başarısızlık değişik şekillerde görülebilmektedir. Örneğin, tükenmeyle başedilememesi durumunda iş ahlakında bir değişiklik, düşük performans, işe gelmeme veya işi bırakma söz konusu olabilir. Ancak genel olarak ortaya konulan tepki ya da görev değişikliği, idari işlere yönelme ya da tamamen işi bırakmadır. Bunun da ötesinde tükenme, kişisel stresin çeşitli belirtileriyle de bağıntılıdır. Tükenmişlik yaşayan kişiler sıklıkla gerilimi azaltmanın bir yolu olarak alkol ve ilaç kullanımını artırırlar. Onların katı ve soğuk bireyler haline geldikleri söylenerek daha çok bir ruh hastası oldukları ifade edilir. Bu kişilerin bazıları kişisel başarısızlıkları olduğu inancıyla psikiyatrik tedavi görürler (Maslach, 1981).

Eğer iş başında duygusal stresle başedilemezse çoğunlukla bu stres daha sonra evde de kendini gösterir. Tükenmişlik yaşayan insanların büyük bir çoğunluğu evlilikte ve ailede bir çatışmadan söz eder. Sıklıkla hizmet verdiği

kişilerle duygusal olarak yorucu bir gün geçirdikten sonra birey tüm insanlardan uzaklaşmayı ister, ancak bu uzaklaşma anlayışı genellikle aile ya da arkadaşlarla zaman geçirme anlamını taşır (Bailey, 1985).

Yoğun duygularını giderme çabası içindeki insanlar yardım ve duygusal destek için sıklıkla arkadaşlarına yönelirler. Bu davranışlar psikolojik stres ve huzursuzluğu bir dereceye kadar azaltmaktadır. Tükenmeyi azaltıcı diğer bir sosyal davranış meslektaşların görüş ve tavsiyelerini almaktır. Bu sosyal destek grupları bireyin bir problemin üstesinden gelme becerisini geliştirmesine yardımcı olur. Bazı kişiler olaylara "mizahi" bir anlayışla yaklaşmanın stresli bir olay hakkında espri yapma ve gülmenin çalışanların kendilerini daha iyi hissetmelerine ve gerilimi azaltmaya yaradığını bildirmektedirler (Pines ve Maslach, 1978).

Mesleki toplantılara katılmak, görüş alışverişinde bulunmak, kişiye yalnızca içini dökme fırsatı vermekle kalmaz aynı zamanda hizmet verdikleriyle ilişkisini anlama, yeni bakış açısı geliştirme ve diğer insanlardan yararlı dönütler alma imkanı da sağlar.

Tükenmişliğin ilk belirtilerini yatıştırmada en iyi çarenin daha fazla para verme olduğu düşüncesi çoğu kişi tarafından kabul edilir. Gerçekte şikayetlerin tümü ekonomikse bu iyi bir yol olabilir. Ancak her zaman için yalnızca ücreti arttırmak tükenmişliği ortadan kaldırmaz.

Öğretmenlerde Tükenmişlik

Öğretmen tükenmişliği, stresli öğretim koşullarını, öğrencilere, öğretme mesleğine ve yönetim desteğinin eksikliğine karşı tepki şeklinde geliştirilen olumsuz bir örnek olarak gösterilebilir (Seidman ve Zager, 1986-1987). Coşku eksikliği, bıkkınlık gibi negatif tutumlar öğretmenlerin hem zihinsel hem de fiziksel sağlıklarını etkilemektedir: Golaszewski ve diğerleri (1984) kişiye yüklenen fazla yük, disiplin ve müdür ile uyumsuzluk gibi kurumsal stres değişkenleri ile gastrik rahatsızlıklar, fiziksel yorgunluk, heyecan, yüksek kan basıncı gibi sağlık sorunları arasında önemli ilişkiler olduğunu belirtmişlerdir.

Öğretmen tükenmişliği ve fiziksel şikayetler arasında bir ilişki olduğu Belcastro (1982) tarafından da ileri sürülmüştür. Araştırmalardan da anlaşılacağı gibi tükenmişlik sağlığı da önemli bir şekilde tehdit etmektedir. Blase (1984) işe bağlı stres ile başa çıkmakta başarısız öğretmenlerde, başarılı olan öğretmenlere göre, daha sık başağrısı, uykusuzluk, tükenmişliğin gözlemlendiğini ortaya çıkarmıştır.

Kyriacou ve Pratt (1985) öğretmenlerin kendilerini belirttikleri stres, anksiyete ve depresyon ile psikolojik semptomlar ve somatik semptomlar arasında bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Diğer yandan Litt ve Turk (1985) öğretmenin iş tatmini ve fiziksel sağlığı arasında önemli bir ilişki olduğunu rapor etmişlerdir. DeFrank ve Stroup %96'sını sigara içen kadın öğretmenlerin oluşturduğu örneklem ile yaptıkları çalışmada ise öğretimdeki stres ile sağlık problemleri arasında önemli bir ilişki bulamamışlardır (DeFrank ve Stroup, 1989).

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde öğretmenlerdeki; tükenmişlik, stres, psikolojik belirtiler ve başa çıkma davranışlarıyla ilgili yurt dışında ve yurt içinde yapılan araştırmaların tanıtımı yapılacaktır. Kanunun çok kapsamlı olması ve konuya gösterilen ilginin yurt dışında çok fazla olması nedeniyle yalnızca son on dört yıl içinde yapılan araştırmaların bir kısmı ele alınabilmektedir. Ülkemizde ise araştırma konusunu oluşturan değişkenleri birlikte ele alan bir araştırma bulunmadığı için, konuyla ilgili olduğu düşünülen ve çeşitli meslek gruplarıyla yürütülen; tükenmişlik, stres, iş doyumu, psikolojik belirtiler, öğretmen tutumları ve benlik kavramıyla ilgili olarak yurdumuzda yapılan tüm araştırmalara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmaların tanıtımında yapıldığı yıl esas alınarak tarihsel bir sıra izlenmiştir.

Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Friesen ve arkadaşlarının (1980) öğretmenlerin niçin tükendiklerini araştırdıkları çalışmada 1211 öğretmen yer almıştır. İş stresi, iş doyumu, işin özellikleri ile demografik değişkenler arasındaki ilişkinin araştırıldığı bu çalışma

sonucunda tükenmeyi yordayan en önemli değişkenlerin MBI'nın alt boyutlarına göre sırasıyla şunlar olduğu görülmüştür: duygusal tükenmede; iş stresi, iş doyumunu ile statü ve kabul görme, iş doyumunu ile iş yükü, iş değiştirme, iş doyumunu ile ücret ve sağlanan fayda. Duyarsızlaşmada; iş doyumunu ile statü ve kabul görme, iş değiştirme, iş stresi, iş doyumunu ile iş yükü, iş doyumunu ile insanlararası ilişkiler, iş doyumunu ile terfi. Kişisel başarıda: iş doyumunu ile statü ve kabul görme, iş değiştirme, iş doyumunu ile güvenlik, iş doyumunu ile terfi, iş doyumunu ile insanlararası ilişkilerdir.

McIntyre (1981) öğretmenlerde görülen tükenmişlik ile denetim odağı arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. McIntyre çalışmalarını Connecticut ve Massachusetts bölgesindeki 469 özel eğitimci ile gerçekleştirmiştir. Öğretmenlerle birlikte onların yaşamlarındaki olayların sonuçları üzerindeki kontrollerini ve içsel denetim odağına sahip olup olmadıklarını araştırmayı amaçlayan bir çalışma yapmıştır. Araştırma bulguları dış denetim odaklı öğretmenlerin olaylarla ilgili sonuçları, şans, kader, talih veya diğer güçlere bağlandıklarını göstermiştir. Sonuçta bu çalışma dış denetim odaklı öğretmenlerin, içten denetimli olanlara göre daha çok tükenmişlik belirttiklerini ortaya koymuştur (Akt., Schwab, 1983).

Fielding ve Gall'ın (1982) yaptığı araştırmada öğretmenlerin kişilik özelliklerinin stres ve tükenmişlik üzerindeki etkisi incelenmiştir. 162 ortaokul ve lise öğretmeniyle yaptıkları çalışmada kullandıkları ankette şu konular hakkında bilgi toplanmıştır: 1)Stres, 2)Tükenmişlik, 3)Denetim Odağı, 4)Öğrencilere Yönelik Tutumlar, 5)Belirsizlik ya da değişimleri tolere edememek, 6)Okulun niteliği ve iş ortamıdır. Bu bilgiler doğrultusunda öğretmenler en yüksek düzeyde kişilik yapılarının, ikinci olarak da yeni durumlarının stres yarattığını belirtmişlerdir. Öğrenciler hakkında olumsuz tutum ve inançlara sahip, dış denetim odağı yüksek ve belirsizliklere karşı düşük toleransı olan öğretmenlerden daha çok stres ve tükenmişlik bildirmişlerdir. Bu sonuçlara göre öğretmen eğitimi programının değiştirilmesi, iç denetim odağının artırılması ve

öğrencilere yönelik gerçekçi tutumlara ve yeni durumlar karşısında yüksek toleransa sahip öğretmenlerin yetiştirilmesi önerilmiştir.

Schwab ve Iwanicki'nin (1982) 469 öğretmenle yaptığı bir çalışmada öğretmenlerdeki tükenmenin demografik değişkenlerle ilişkisi araştırılmıştır. Araştırma sonucunda, okuldaki çalışma yılı, çalışılan okul (kent, kenar mah., köy) evli ve çocuklu, bekar gibi değişkenlerle tükenme arasında önemli bir ilişkiye rastlanmamıştır. Tükenme ile aralarında bir ilişkinin olduğu bildirilen değişkenler ise, cinsiyet, yaş ve görev yapılan okul tipi (ilk-orta-lise)dir.

Genç öğretmenlerin yaşlı meslektaşlarına göre, daha çok "duygusal" yönden tükendikleri görülmüştür. Cinsiyet ile yalnızca "duyarsızlaşma" arasında bir ilişkinin varlığı dikkat çekmiştir. Erkek öğretmenler, öğrencilere yönelik olarak, kadın öğretmenlerden daha fazla olumsuz tutuma sahip olduklarını bildirmişlerdir. Görev yapılan okul tipi açısından bakıldığında, lise ve ortaokul öğretmenlerinin ilkokul öğretmenlerinden daha çok öğrencilere yönelik olumsuz bir tutum taşıdıkları belirlenmiştir. Araştırmada çalışan okul tipi ile "kişisel başarı" açısından da önemli bir ilişkinin olduğu görülmüştür. İlkokul öğretmenleri, lise ve ortaokul öğretmenlerinden daha yüksek bir başarı bildirmişlerdir.

Bir grup kenar mahallelerde görev yapan (n: 365) öğretmenler arasında, başarı, stres ve tükenme düzeylerinin araştırıldığı çalışmada (Farber, 1984) "Öğretmen Tutumu Ölçeği" ile "Maslach Tükenmişlik Envanteri" kullanılmıştır. Öğretmenler başarının; öğrenciler ve öğretmenlikteki duygusal yaşantılardan, stresin; aşırı sınav, başarısız idari toplantılar ve terfi etmedeki tutarsız uygulamalardan kaynaklandığını bildirmişlerdir.

Öğretmenlerin çoğunun, iş ve eğitime yönelik umutlarını yitirmekle birlikte %20-25 oranında tükenme gösterdikleri, %10-15'inin ise tükenmeye hazır oldukları anlaşılmıştır. Tükenme açısından en çok risk taşıyan gruplar 34-44 yaşları arasında ve lisede görev yapan öğretmenler olmuştur. Tükenmede,

öğretmen yönetici ilişkisi ile öğretmenlerdeki toplum psikolojisiyle ilgili bilgi ve beceri eksikliğinin etkili olduğu vurgulanmıştır.

Okuldaki başlıca davranışlar ve öğretmenlerde başa çıkma ile ilgili araştırmasında Blase (1984 b) stres verici okul davranışlarının daha çok bireysel açıdan; sosyal-duygusal ihtiyaçlar ile görev dağılımındaki yetersizlikten kaynaklandığını bildirmektedir. Blase öğretmenlerin en çok kullandıkları başa çıkma stratejilerini; aktiviteyi olumlu yönde destekleme, yüzleştirme, işten ayrılma, kabul etme ve aktiviteyi olumsuz yönde destekleme olmak üzere beş grupta toplamıştır.

Özel eğitim alanında görev yapan 601 öğretmenle yapılan araştırmada (Zabel ve diğ., 1984) bilgiler; ilgilenilen öğrenci grubu; üstlenilen yardım modeli ve görev yapılan öğrenim kademesine göre değerlendirilmiştir. Tükenmeyle ilgili bilgiler ise MBI ile toplanmıştır. Özel eğitimde görevli öğretmenlerdeki tükenmişliğin araştırıldığı bu çalışmada; ilgilenilen öğrenci grubu açısından; "duygulanım bozukluğu olan ve işitme engelli çocuklar"la çalışan öğretmenler, üstlendiği yardım modeli açısından; "kişisel yeterlilik kazandırma görevi" olanlar, görev yaptıkları öğrenim kademesi açısından da lisede çalışan öğretmenler daha yüksek "duygusal tükenme" göstermişlerdir.

Duyarsızlaşma alt boyutunda da; ilgilenilen öğrenci grubu ve görev yapılan okulun kademesi açısından "duygusal tükenme" alt boyutundan elde edilen sonuçların aynısı elde edilmiştir. Öğretmenin üstlendiği yardım modeli ile duyarsızlaşma arasında önemli bir ilişki bulunmamıştır.

Kişisel başarı alt boyutunda ise; üstün yetenekli çocuklarla çalışan ve okul öncesi kurumlarda görev yapan öğretmenlerde daha çok "yeterlilik" dikkat çekerken üstlenilen yardım modeli ile kişisel başarı arasında önemli bir ilişki görülmemiştir.

İlkokul öğretmenlerinde stresle ilgili olarak Raschke, Dedrick ve arkadaşlarının (1985) yaptığı araştırmada herbir denekten, öğretim alanıyla ilgili

düşünceler, iş stresi ve iş doyumuyla ilgili soruları kapsayan anket adreslerine postalanmak yoluyla bilgi toplanmıştır. Araştırmaya katılan 208 kadın öğretmenin yaşları ortalama 35, çalışma yılları ise yaklaşık olarak 12 yıldır.22 erkek öğretmenin ise yaşları ortalama 28.6, çalışma yılları 9.6 olarak belirlenmiştir.

Araştırma bulguları sonucunda, öğretim anlayışıyla ilgili cevaplarda, öğretmenlere en fazla desteği veren geçen son 15 yıl içerisinde halkın eğitime yönelik ilgisinin olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca öğretmenliğin faydalı bir iş olduğunu ve öğrencilerin de 20 yıl öncesine göre öğrenmeye gayretli olduklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerdeki stres kaynakları olarak şunları sıralamışlardır: Görevin zamanında tamamlanma zorunluluğu, bozucu öğrenciler, ders programı dışındaki görevler, kayıtsız öğrenciler, çok yetenekli öğrencilerle ilgilenme, finansal baskılar, aile ya da toplum desteğinin yoksunluğu, yöneticilerden olumlu feedbacklerin yoksunluğu, yönetim kararları veya ders programlarının yetersizliği, eğitimin üstünlüğünün kabul edilmemesi ve meslektaşların desteğinin yoksunluğu.

Açık uçlu sorularda iş ile ilgili olarak en fazla hoşlanılan üç şey de; ilk sırada öğrenciler, ikinci olarak iş arkadaşları, üçüncü olarak da yaz tatilleri yer almıştır. Hoşlanılmayan üç şey de ise, en fazla olarak kırtasiyecilik, öğretim dışı sorumluluklar ve yönetim sıralanmıştır. Okul koşullarında değiştirebilecekleri şeyleri; binaları düzeltmek, kırtasiyeciliği azaltmak ve yönetici personel ilişkilerini düzeltmek olarak belirlemişlerdir.

Eğitimcilerdeki tükenmenin sebep ve sonuçlarını araştıran Schwab ve arkadaşları (1986) tesadüfi yolla seçtikleri 339 ilk ve orta okul öğretmeniyle çalışmışlardır. Araştırmada iki temel soruya yanıt aranmıştır. Bunlar: 1)Duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı boyutlarından oluşan tükenmeyi en iyi yordayan örgütsel ve kişisel faktörler nelerdir? 2)Tükenmenin her üç boyut açısından en önemli örgütsel ve kişisel sonuçları nelerdir? şeklinde ifade edilmiştir.

Araştırma sonucunda tükenmişliğin en önemli nedenleri olarak aşağıdaki

noktalarda birleşmişlerdir: a)uygun olmayan kişisel beklentiler, b)işle ilgili kararlara katılım yetersizliği, c)yüksek düzeyde rol çatışması, d)bağımsız ve özgür hareket etme yetersizliği, e)sosyal destekleme sistemlerinin olmaması ile f)ödül ve ceza yapısındaki tutarsızlık.

Tükenmişliğin alt boyutlarına ilişkin en önemli kişisel ve örgütsel yordayıcılar olarak şunlar bildirilmiştir. Duygusal tükenme; cinsiyet ve yaş, rol çatışması, beklentiler, meslektaş desteği, beklenmeyen ceza ve rol belirsizliği. Duyarsızlaşma; cinsiyet ve yaş, rol çatışması, kararlara katılım, beklenmeyen ceza, meslektaş desteği. Kişisel başarı; cinsiyet ve yaş, bağımsızlık (otonomi), meslektaş desteği.

Tükenmişliğin en önemli kişisel ve örgütsel sonuçları ise; işten ayrılma, işe gelmeme, çabada azalma ile özel yaşantının olumsuz yönde etkilenmesi olarak bulunmuştur.

İlk ve ortaöğretim okullarında görev yapan 121 öğretmenle yapılan çalışmada Connolly ve Sanders (1986) tükenmeyle çeşitli demografik özellikler arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Sonuçlar, duygusal tükenmede cinsiyet ile çalışma yılının etkili olduğunu göstermiştir. Duygusal yönden erkekler ve uzun süre çalışan öğretmenler daha çok tükenme bildirmişlerdir. Duyarsızlaşma ile görev yapılan okul arasında önemli bir ilişki dikkat çekmiştir. Lisede görev yapan öğretmenlerin daha fazla duyarsızlaştıkları görülmüştür. Bireysel başarı boyutu ile de cinsiyet, çalışma yılı ve emekliliğe yaklaşmış olma gibi değişkenler arasında bir ilişki tesbit edilmiştir.

Araştırmada tüm denekler kendilerini duygusal tükenme açısından düşük, diğer boyutlarda ise yüksek bir biçimde değerlendirmişlerdir.

Öğretmenler ve yöneticilerdeki tükenmenin yordayıcıları olarak stres ve iş doyumunun ele alındığı araştırmada Friesen (1986), iş stresi, iş doyumunu, iş değiştirme isteği ve rol belirginliği gibi değişkenleri ele almıştır.

Cinsiyet, çalışma yılı, statü gibi değişkenlerin tükenme ile önemli bir

ilişkisi olmadığı vurgulanmıştır. MBI'nın alt boyutlarına göre öğretmenlerdeki tükenmede en etkili yordayıcılar duygusal tükenmede; iş stresi, iş doyumunu ile iş yükü ve iş değiştirme isteğidir. Duyarsızlaşma ve kişisel başarı alt boyutunda, iş doyumunu ile statü ve iş değiştirme isteği en önemli yordayıcılar olarak belirlenmiştir.

Yöneticiler için duygusal tükenme ve duyarsızlaşmada en önemli yordayıcılar iş stresi ve doyumunu ile statü ve tanınmadır. Kişisel başarı boyutunda ise iş doyumunu ile statü ve tanınma önemli bulunmuştur.

Öğretmenlerdeki stresin nedenleri, sonuçları ve kullanılan başa çıkma yollarının incelendiği araştırmada Dewe (1986) strese neden olan altı önemli durum bildirmiştir. Bunlardan birincisi, iş yükü, diğerleri ise sırasıyla; aile ve diğerlerinin beklentileri, sınıf içi ilişkiler, destekleyici olmayan aile ve güç çocuklar, öğretimdeki fiziksel gereksinimler ve okuldaki olmayan üzerindeki kontrol yetersizliğidir.

Bulgularda öğretmenlerin, sıklıkla anksiyeteye birlikte, yorgunluk, yaşadıkları rapor edilmiştir. Kullanılan başa çıkma stratejileri de altı grupta toplanmıştır:

- 1) Bilişsel-iş oryantasyonlu davranışlar
- 2) Tutucu bir eğitim anlayışına başvurma
- 3) Meslektaş desteğinden yararlanma
- 4) Olayları kendi görüş açısına göre değerlendirme
- 5) Gittikçe azalan ilgi
- 6) Ortamdan uzaklaşmaya çalışmak

Öğretmen tükenmişliğinin yordayıcılarının belirlenmeye çalışıldığı araştırmada ise Sarros ve Sarros (1987) çeşitli okullarda görev yapan öğretmenler ve yöneticiler arasındaki tükenmişlikle, her iki grup için de tükenmişliği en iyi yordayan değişkenleri tesbit etmeyi amaçlamışlardır.

Araştırma 635 öğretmen ve 128 yöneticiyle yapılmıştır. Tükenmişliği

belirlemek için MBI kullanılmıştır. Araştırmada üç temel soruya yanıt aranmıştır. Bunlar: a)Öğretmenler arasındaki tükenmişliğin yapısı nedir? b)Öğretmenler ve okul yöneticileri arasındaki tükenme farklılıkları nelerdir? c)Öğretmenler arasındaki tükenmede, iş doyumu, rol belirginliği ve iş değişikliği ne kadar yordayıcıdır?

Sonuçta; öğretmenler arasındaki tükenmenin en fazla kişisel başarı boyutunda görüldüğü bildirilmiştir.Öğretmenler ve yöneticiler arasındaki tükenmede ise duygusal tükenme ve kişisel başarı alt boyutları açısından önemli bir ilişki gözlenirken duyarsızlaşma boyutu ile ilgili önemli bir ilişki görülmemiştir.

Öğretmenler yöneticilerden daha fazla duygusal tükenme bildirmelerine karşın kişisel başarı boyutunda ise kendilerini yöneticilerden daha başarılı olarak değerlendirmişlerdir.

Tükenmişliğin en önemli yordayıcıları olarak, üç ayrı alt boyut için sırasıyla şunlar bildirilmiştir: a)Duygusal tükenme; iş doyumu ve iş kaygısı, iş doyumu ile statü ve tanınma, iş değiştirme, b)Duyarsızlaşma; iş değiştirme, iş doyumu ile statü ve tanınma, c)Kişisel başarı; iş doyumu ile statü ve tanınma, iş değiştirme, iş doyumu ile terfi, iş doyumu ile güvence, iş doyumu ile ücret ve yetkililerdir.

Fimian'ın (1987) öğretmenlerdeki stresle ilgili olarak yaptığı çalışmada 226 öğretmen yer almıştır. "Öğretmen Stres Envanteri"nin kullanıldığı bu çalışmada, stresli öğretmenler kendilerinin çaresiz, yetersiz, duygusal açıdan tükenmiş ve öğrencilere karşı motivasyonsuz bir biçimde olduklarını belirtmişlerdir.

Resmî okul öğretmenleri arasındaki mesleki tükenmişliği belirlemeye çalışan Hock (1988) 939 öğretmenle yürüttüğü bu araştırmasında; tükenmişliğin nedenleri, demografik özellikler ve öğrenim havasının tükenmeye katkısı ile fiziksel ve psikolojik tükenmenin nedenlerini belirlemeye çalışmıştır.

Demografik değişkenler olarak; yaş, cinsiyet, çalışma yılı, araştırmanın

yapıldığı okuldaki görev süresi, çalışılan okulun tipi ve branşın ele alındığı bu araştırmada şu sonuçlar elde edilmiştir.

Araştırma bulguları tükenmişlik ile bazı demografik değişkenler arasında düşük bir ilişkinin olduğunu göstermiştir. Tükenmeyle düşük bir ilişkisi olduğu bildirilen değişkenler; yaş, cinsiyet, çalışma yılı ve branştır. Öğrenim havası ile psikolojik ve fiziksel tükenme arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu belirtilmektedir. Stres ve doyumsuzluk ile psikolojik ve fiziksel tükenme karşılaştırıldığında her ikisi arasında önemli bir ilişkinin varlığı dikkat çekmiştir. Psikolojik tükenmenin en önemli üç yordayıcısı; sınıf içi disiplin (otoriteyi sağlama) kaygısı, kişisel problemler için yetersiz destekleme servisleri ve halkın öğretmenlerle ilgi imajı olarak belirtilmiştir. Bununla birlikte tükenmeye yol açan en önemli nedenler: 1)İşte ilerleme kaygısı, 2)sınıf içi disiplini sağlamada güçlük, 3)Meslektaş ve akranlardan izole olma, 4)Mesleki problemler için destek yetersizliği, 5)Kişisel problemler için destek yetersizliğidir.

Öğretmen tükenmişliğinde etkili bireysel ve durumsal faktörlerin belirlenmeye çalışıldığı araştırmaya (Brissie ve diğ., 1988) 1213 ilkokul öğretmeni katılmıştır. Sosyoekonomik statüsüne göre belirlenen 78 okuldan araştırmaya katılan öğretmen sayısı her okul için 6 ile 43 arasında değişmiştir. Araştırmada bireysel faktörler iki başlık altında ele alınmıştır. Bunlar: a)Demografik özellikler : Öğrenim derecesi, toplam çalışma yılı, görev yaptığı okuldaki çalışma yılı, b)Kişisel algılama : Yetkinlik ve içsel ödüllendirmedir. Durumsal değişkenler ise : daha çok okulun içinde bulunduğu örgütsel özellikler, destekleme sistemleri, alınan belirli kararları uygulama zorunluluğu ve okulun sosyo-ekonomik statüsü olarak belirlenmiştir.

Araştırmada; öğretmen bilgiformu; okul bilgi formu ve öğretmen düşünceleri formu kullanılmıştır. Veriler, tükenmişlik ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiye bakılarak değerlendirilmiştir.

Araştırmada; içsel ödüllendirme ve mesleki yetkinlik gücüne sahip

olanların, SED’i yüksek okullarda görev yapanların, örgütsel denetimin düşük, paylaşımın yüksek olduğu okullarda çalışanların ve desteklenen öğretmenlerin daha az tükenmişlik göstermeleri beklenmiştir. Sonuçlar beklentilerin çoğunu desteklemiştir. Yapılan korelasyon analizi sonuçları; en çok örgütsel denetim ile tükenmişlik arasındaki pozitif ilişkiye işaret ederken, içsel ödüllendirme, yönetici desteği, meslektaş desteği ve yetkinlik ile tükenmişlik arasında negatif bir ilişkinin olduğunu göstermiştir. Demografik değişkenler ile tükenmişlik arasında ise önemli bir ilişki bulunamamıştır. Okulun SES’sü ile de çok düşük düzeyde bir korelasyonun olduğu dikkat çekmiştir.

Tükenmişliği yordayan en önemli değişkenleri bulmak amacıyla yapılan çoklu aşamalı regresyon sonucunda durumsal değişkenlerin en önemli yordayıcılar olduğu görülmüştür. Durumsal değişkenler içinde yeralan örgütsel özellikler en etkili yordayıcı olurken demografik değişkenler ve SED önemli bir yordayıcı olarak belirlenmemiştir.

Birinci aşamada; durumsal değişkenler arasındaki sosyal destek grupları (yönetici, meslektaş, aile ve arkadaş, öğrenci aileleri)tükenmişliği en iyi yordayan ilk değişkenler olarak belirlenmiştir. Bu dört destek grubu ile tükenmişlik arasında negatif yönde bir değer elde edilmiştir. İkinci sırada yeralan kişisel algı (içsel ödüllendirme ve yetkinlik) ile tükenmişlik arasında da ters yönlü bir ilişkinin olduğu dikkat çekmiştir. Üçüncü sırada örgütsel koşullar (örgütsel denetim ve kararlara katılım) yer almıştır. Dördüncü grupta ise demografik değişkenlerden yalnızca toplam çalışma yılı bir yordayıcı olarak bildirilmiştir. Son aşamada tükenmişliği en iyi yordayan değişkenler karma bir şekilde şöyle sıralanmıştır: örgütsel denetim, içsel ödüllendirme, yönetici desteği, yetkinlik, meslektaş desteği ve kararlara katılım.

Eğitmcilerin stres tepkilerini inceleyen Gmelch (1988) stresle başa çıkma yöntem ve tekniklerini yedi grupta toplamıştır. Bunlar sosyal, fiziksel, zihinsel, eğlensel kişisel, yönetimsel ve tutumsal, yöntem ve tekniklerdir.

2000 eğitimciyle çalışıldığı bu araştırmada denekler belirlenen kategoriler içinde kişisel ve fiziksel olanlara "az" diğerlerine ise "sıklıkla" başvurduklarını bildirmişlerdir. En sıklıkla başvuru alan teknikler daha çok yönetimsel, tutumsal ve sosyal kategorilerde yer alan teknikler olmuştur. Bunu zihinsel, fiziksel, kişisel ve eğlenceye ait kategorilerde yer alan teknikler izlemiştir.

Başarıma davranışları ile demografik değişkenler karşılaştırıldığında cinsiyet açısından yalnızca fiziksel kategoride yer alan tekniklerin kullanımına yönelik önemli bir fark görülmüştür. Erkeklerin fiziksel teknikleri kadınlardan daha çok kullandıkları tesbit edilmiştir. Yaş açısından bakıldığında, kullanılan başarıma yöntem ve tekniklerine yönelik önemli bir farkın olmadığı görülmüştür. Yalnızca sosyal, zihinsel ve eğlence kategorilerinde yaşa ilişkin çok düşük bir fark gözlenmiştir.

Kadın ve erkek öğretmenler arasındaki tükenmişliği inceleyen Greenglass ve Burke (1988) MBI'nın duyarsızlaşma boyutunda daha çok erkeklerin kadınlara göre yüksek bir tükenmişlik belirttiklerini bildirmişlerdir.

Öğretmenlerin zihinsel ve fiziksel sağlıklarını belirlemek için kullanılan "Hopkins Symptom Checklist" den elde edilen sonuçlara göre, kadınların, erkeklerden daha çok depresyon, başağrısı ve rol çatışması, evlilik doyumu ve sosyal destek yetersizliğinin, erkekler ise öğrencilerle ilgili problemlerin daha etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Mazur ve Lynch (1989) tükenmişliğin meydana gelmesinde önem taşıyan kişilik faktörlerini incelemişlerdir. Araştırmada bağımlı değişken olan öğretmen tükenmişliğiyle, bağımsız değişkenler olan öğretmenlerin kişilik özellikleri ve okul organizasyonları arasındaki ilişki ele alınmıştır. Bu araştırma toplam 200 lise öğretmeniyle yapılmıştır. Kişilik özellikleriyle ilgili bulgular olayları şans ve diğer güçlere bağlayan dış denetim odağına sahip olanlarla, tükenmişlik arasında bir korelasyonun olduğunu göstermiştir. Ayrıca bu araştırmada dış denetim odağı, yüksek benlik saygısı ve tükenmişlik arasında da bir korelasyonun olduğu

bulunmuştur.

Yine Burke ve Greenglass (1989) kadın ve erkek öğretmenler arasındaki psikolojik tükenmeyi belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada Cherniss tarafından geliştirilen bir modelden yararlanmışlardır. Cherniss ve arkadaşları (1980) tarafından geliştirilen modelde iş ortamındaki koşullar, arkadaşlarla ilişkiler ve ikinci bir işte çalışmanın tükenmişlik üzerindeki etkisinin araştırılması amaçlanmıştır. Cherniss ve arkadaşları bu modeli oluştururken üç alanda görev yapan (akıl sağlığı, halk sağlığı hemşiresi ve lise öğretmenleri) 28 profesyonel meslek adamlarıyla görüşmüşlerdir. Tüm bireysel görüşmeleri iki yıllık bir zamanda tamamlamışlardır. Cherniss modelinde, tükenmişliğin tanımlanması ve teşhis edilmesiyle aktif problem çözme ve negatif tutumları değiştirmede kullanılan başa çıkma yollarını gösteren teknik ve stratejiler yer almaktadır.

Burke ve Greenglass'ın bu modelden yararlanarak kadın ve erkek öğretmenlerdeki psikolojik tükenmeyi belirlemek amacıyla yaptıkları araştırmanın örneğine 424 erkek ve 407 kadın olmak üzere toplam 831 öğretmen alınmıştır. Deneklerin psikolojik tükenmişliklerini belirlemek amacıyla Cherniss modelindeki dört alanla (iş ortamı, stres kaynakları, negatif tutumlar ve kişilik) ilgili bir anket oluşturularak, bu anketleri deneklerin iş adreslerine postalamak yoluyla bilgi toplamışlardır.

Toplanan bilgiler sonucunda öğretmenlerde en fazla mesleki yeterlilik konusunda güvensizlik, sağlık problemleri, bürokratik engeller ve iş ortamıyla ilgili koşulların, tükenmeye yolaçtığı anlaşılmıştır. Psikolojik tükenmişlik yükseldikçe psikosomatik semptomlar ve ilaç kullanmada artma, evlilik doyumunda azalma, büyük rol çatışmaları, iş tatmininde azalma, görev ihmal ve büyük ölçüde öğretmenlik mesleğini terketmelerin olduğu gözlenmiştir.

Demografik özelliklerle psikolojik tükenme arasındaki ilişkilere bakıldığında, başkan veya bölüm başkanı olarak görev yapanların hiçbir yetkisi olmayan öğretmenlerden daha az tükenmişlik gösterdikleri, çalışma yılı artıkça

tükenmişliğin de arttığı, erkeklerde tükenmişliğin daha fazla olduğu ve sosyal desteğin azalmasıyla birlikte tüm öğretmenlerde tükenmişliğin fazlaştığı anlaşılmıştır.

Öğretmenlerde stres ve sağlıkla ilgili olarak çalışan DeFrank ve Stroup (1989) öğretmenlik mesleğini etkileyen kişisel faktörler, iş stresi, iş tatmini ve sağlığı bozucu etkenleri araştırarak en çok stres yaratıcı faktörleri bulmayı amaçlamışlardır.

Araştırmanın örneklemini özel eğitim veren okullar da dahil olmak üzere Teksas'ın güneydoğusunda yeralan toplam 14 ilkokuldaki öğretmenler oluşturmuştur. Araştırmaya katılan öğretmenlerin %96'sı kadın ve %76'sı evlidir. Çalışma yılları ise 1 ile 34 yıl arasında değişmektedir.

Stres ve sağlığı belirlemek için öğretmenlerde Mesleki Stres Faktörü Anketi (TOSFQ) kullanılmıştır. Bu anket üç bölümden oluşturulmuştur. İlk bölümde öğretmenlerin işlerinde karşılaştıkları stres kaynakları ve sıklığı, ikinci bölümde ise sağlık problemleri ve sıklığıyla ilgili modeller yer almıştır.

Araştırma sonucunda son altı ayda en fazla sağlıkla ilgili olarak belirtilen problemler; enerji azalması, sabırsızlık, başağrıları, fazla yeme, titizliğin artması, sırt ağrısı, duyguların kabarması, astım, uykusuzluk, katılaşma, sinirlerde yıpranma ve depresyon olmuştur. Öğretmenler mesleki stres kaynaklarını en fazla belirtilen yüzdeler oranına göre şu şekilde sıralamışlardır: (1)değerlendirmeye ilgili problemler(sınıfıçi ve öğretmenler arası değerlendirme) (2)zaman sınırlaması (3)Günü gününe öğretimle ilgili problemler (4)Ders programı dışındaki sorumluluklar (5)Ebeveyn ile problemler (6)Bireysel kaygılar (7)Yönetim ile ilgili problemler (8)Gereksinme duyulan kaynaklarla ilgili sorunlar (9)Diğer öğretmenlerle ilişkiler (10)Öğrenci problemleri.

Çalışma yılı arttıkça, öğretmenlerdeki iş tatmininde bir azalma görülmüştür. İş tatmini düşük öğretmenlerin daha sık sağlık problemleriyle karşılaştıkları da görülmüştür.

İlkokullardaki koşulların öğretmenlerdeki tükenmeyle ilişkisini ele alan Twillie ve Petry (1990) okuları; destekleyici çevre içinde olanlar ve olmayanlar şeklinde iki grupta ele alarak incelemişlerdir. Daha az destekleyici çevrede görev yapan öğretmenlerdeki tükenmenin diğer öğretmenlere göre fazla olacağı hipoteziyle yapılan çalışmada, tükenmenin çevreye bağlı olmadan ortaya çıktığı görülmüştür. Bu nedenle tükenmeyi azaltmak için daha çok öğretmenlerin "benlik değerlerini" geliştirici çabalar önerilmiştir.

Devlet okullarındaki öğretmen ve yöneticilerdeki, iş stresi, tükenme ve denetim odağını inceleyen Hipps ve Glennelle (1991) mesleki stresin duygusal tükenme ve duyarsızlaşmayla olumlu, kişisel başarı ile olumsuz yönde bir ilişkisi olduğunu bulmuşlardır. Tükenmeye yolaçan en önemli etken; fazla iş yükü olarak bildirilirken, yöneticilerle ilişkiler ve ücretin de etkili olduğunu rapor etmişlerdir. Dış denetim odaklıların, iç denetim odaklılara göre daha az mesleki stres yaşadıkları görülmüştür. Bu çalışmada, akran grupları, yaş ve cinsiyet gibi değişkenlerin tükenme üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı belirtilmiştir.

Seidman ve Zager'in (1991) öğretmen tükenmişliği ve başa çıkma davranışlarıyla ilgili çalışmalarında öğretmenlerde tükenmişlikle uygun olan ve olmayan başa çıkma davranışları araştırılmıştır. Bu çalışma Kuzey Teksas'da bulunan toplam 365 öğretmeni kapsamıştır. Örnekleme oluşturan öğretmenlerin %45'i ilkokullarda, %22'si ortaokul veya lisede, %28'i yüksek okullarda olmak üzere toplam %95'i resmi okullarda çalışmaktadırlar. Geriye kalan %5'lik oran ise çeşitli okullarda görev yapanlardır. Öğretmenlerde ortalama yaş 36, ortalama çalışma yılı ise 9 olarak bulunmuştur. Örneklemin %79'unu kadın ve %72'sini evli öğretmenler oluşturmuştur.

Analizler sonucunda öğretmenlerin demografik özellikleriyle kişisel davranışları arasında az da olsa bir ilişkinin olduğu gözlenmiştir. Sonuçta kadın öğretmenlerin, erkek öğretmenlerden daha sık başağrısı çektikleri, sinirlendikleri ve tükendikleri görülmüştür. Erkek öğretmenlerde bayanlara nazaran spor

faaliyetleri daha fazla olmakta ve ikinci bir işte çalışmaya daha çok rastlanmaktadır. Yaşın artmasıyla birlikte yüksek kan basıncı, gastrolojik hastalıklarda da bir artış görülmüştür. Genç öğretmenler diğerlerine göre sık sık 10 saatten fazla uyduklarını, bira ve alkollü içkileri daha fazla tükettiklerini bildirmişlerdir.

Analizler birçok fiziksel ve psikolojik problemler ile öğretmen tükenmişliği arasında da önemli bir ilişkinin varlığını göstermiştir. Verilen cevaplarda işe bağlı stres ile başa çıkma alt skalasında güçlükleri olan öğretmenlerin bu tür güçlüğü olmayan öğretmenlere göre daha fazla mide ve başağrısı çektikleri, sinirli oldukları bildirilmiştir. Sonuçlar diğer üç alt skala için de aynıdır. Araştırma sonucunda tükenmişlik düzeyi yüksek olan öğretmenlerin daha çok uygun olmayan (sigara, içki, aşırı yeme ya da yememe, uykusuzluk v.s.) başa çıkma davranışlarını geliştirdikleri belirlenmiştir.

Çeşitli okullarda görev yapan öğretmenlerdeki tükenmişliği belirlemeye çalışan Byrne (1991) toplam 642 öğretmenle çalışmıştır. Araştırmada ayrıca tükenmenin bazı sosyodemografik değişkenlerle ilişkisi de tesbit edilmiştir. Toplanan veriler sonucunda yalnızca cinsiyet, yaş ve yetiştirilen öğrenci tipi arasında önemli bir ilişkinin varlığından sözedilmiştir.

İlkokul öğretmenleriyle ilgili olarak tükenmişliğin alt boyutları incelendiğinde; duygusal tükenme alt boyutunda en fazla tükenmişlik bildiren grubun ortaokuldan sonra ilkokul öğretmenleri olduğu görülmüştür. Bunu lise ve üniversitede görev yapan eğitimciler izlemiştir. Buna karşılık, ilkokul öğretmenleri kişisel başarı boyutunda kendini en çok yeterli gören grup olmuştur. İlkokul öğretmenleri aynı zamanda duyarsızlaşma alt boyutunda, en düşük ortalamaya sahip kişiler olarak tesbit edilmiştir.

İlkokulda görev yapanların demografik özellikleriyle tükenmişliğin alt boyutları arasındaki ilişki şu şekilde bulunmuştur: İlkokul öğretmenleri arasında duygusal tükenme alt boyutu ile cinsiyet açısından önemli bir farkın olduğu dikkat

çekmiştir. Kadınlar, duygusal açıdan erkeklere oranla daha yüksek bir tükenme bildirmişlerdir. Yaş ile kişisel başarı boyutunda önemli bir fark görülmüştür. 40-49 yaşları arasındakiler kişisel başarı açısından diğer gruplara göre kendilerini daha yeterli olarak ifade etmişlerdir.

Ortaokul öğretmenlerinde; duygusal tükenme ve duyarsızlaşma diğer gruplardan daha fazla bulunurken, kişisel başarıda ilkokuldan sonra ikinci sırada yer almıştır. Ortaokul eğitimcilerinin tükenmişliğinin üç alt boyutundan elde ettikleri puanlar ile demografik değişkenler arasında önemli bir fark bulunmamıştır.

Lise öğretmenleri; duygusal tükenmede, ortaokul ve ilkokuldan sonra üçüncü sırayı almıştır. Duyarsızlaşmada da ortaokul ve üniversiteden sonra üçüncü grupta yer alan liseli eğitimciler kişisel başarı alt boyutunda ise en son sırada yer alarak kendilerini en başarısız grup olarak değerlendirmişlerdir.

Lise öğretmenlerinin alt boyutlardan elde ettikleri puanlar ile demografik değişkenler ele alındığında duygusal tükenme ile yetiştirilen öğrenci tipi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Karışık bir eğitimle yetişen çocuklarla uğraşan lise öğretmenleri daha çok duygusal tükenme bildirmişlerdir. Lisede görev yapan erkek öğretmenlerin ise kadın öğretmenlere göre daha çok duyarsızlık gösterdikleri belirlenmiştir. Lisede kişisel başarı ile demografik değişkenler açısından önemli bir fark bulunmamıştır.

Üniversite öğretim elemanları, duygusal tükenmenin en az olduğu grup olarak tesbit edilmiştir. Buna karşın duyarsızlaşmada en yüksek ortalama ile ilk sırada yer alan üniversiteliler kişisel başarı boyutunda ilk ve ortaokuldan sonra üçüncü sıraya yerleşmiştir. Üniversiteli öğretim elemanları arasında cinsiyet ve yaşın hem duygusal tükenme hem de kişisel başarı boyutlarında önemli bir ilişkisi olduğu gözlenirken kişisel başarıda etkili diğer bir faktörün de yetiştirilen öğrenci tipi olduğu görülmüştür. Üniversitede kadınlar, erkeklere göre; 30-39 yaş arasındakiler 50 ve üstünde bulunanlara göre duygusal açıdan daha çok tükenmiş

bulunmuştur. Kişisel başarıda erkekler, 50 yaş ve üzerindeki ile ihtisas yapan öğrencileri yetiştirenler daha çok yeterlilik bildirmişlerdir.

Öğretmen tükenmişliğinin; stres, kişilik ve sosyal destekle ilişkisini inceleyen Mo (1991) bu çalışmada ortaokul öğretmenleri arasındaki, mesleğe dayalı stres, kişilik çeşitleri ve sosyal desteğin tükenmişlikle ilişkisini araştırmıştır. Sonuçta; bekar, yeni öğretmenliğe başlayan ve sosyal destekten yoksun olan öğretmenlerin daha fazla tükenmişlik gösterdikleri belirlenmiştir. A tipi kişiliğe sahip öğretmenlerin tükenmişlik ve stresin zararlı etkilerinden daha çok etkilendiği bildirilmiştir.

Friedman (1991) yüksek ve düşük tükenmişlik gösteren okullardaki, okulun kültürel durumuna bağlı öğretmen tükenmişliğini ele alarak toplam 1597 ilkokul öğretmeniyle çalışmıştır. Okulun içinde bulunduğu kültürel yapı "çevresel değişkenler" olarak adlandırılmış ve bu başlık altında; eğitsel, idari, fiziksel ve sosyal koşullarla ilgili bilgiler toplanmıştır. Bu koşullar ayrıca demografik değişkenlerle karşılaştırılmıştır.

Demografik değişkenlerle, tükenmişlik düzeyi karşılaştırıldığında; yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi ve çalışma yılının tükenmişlikle önemli ilişkisi olduğu bulunmuştur.

Okul kültürüyle ilgili değişkenler incelendiğinde tükenmişliğe etki eden en önemli eğitimsel şartların: a) okul idarecilerinin belirli amaçlara ulaşmak için öğretmenlere yaptığı baskı, b) öğretmenlerin mesleki yeterliliğine ilişkin inancın yetersizliği, c) okul kültürünü daraltma ve d) uygunsuz fiziksel çevre olduğu bildirilmiştir.

Byrne (1992) yaptığı çalışmada ilkokul, ortaokul ve lise öğretmenlerinde daha çok dikkat çeken organizasyon ve kişisel faktörlerin öğretmen tükenmişliğine katkısı olup olmadığını araştırmıştır. Sonuçta bu nedenlerle tükenmişlik arasındaki ilişki her öğretmen grubu açısından ele alınarak belirtilmiştir. Bu çalışmada 599 ilkokul, 203 ortaokul ve 715 lise öğretmeni

yeralmıştır. Öğretmenlere Maslach Tükenmişlik Envanteri verilmiştir. Bulgular öğretmenlerde tükenmişliği etkileyen organizasyonel faktörlerin; rol çatışması, fazla iş yükü, sınıf içi hava, karar verme ve düşük destek gibi birincil faktörler olduğunu ortaya çıkarmıştır. Kişisel faktörler olarak; işgal edilen mevki, benlik saygısı ve dış denetim odağının öğretmen tükenmişliğinde önemli etkenler olduğu özellikle belirtilmiştir.

Öğretmenler arasındaki stres, tükenme ve iletişimi test etmeyi amaçlayan Starnaman ve Miller (1992) 880 öğretmenle çalışmıştır. Tükenme, iletişim, organizasyonel stresörler ve eğitim ortamının yarattığı sonuçlar arasındaki ilişkinin incelendiği bu araştırmada, öğretmenler arasında iş yükünün fazlalığı, sosyal desteğin azlığı, rol çatışması ve rol belirsizliğinin; tükenme, iş doyumunu ve mesleki iletişimlere etkilediği görülmüştür.

Burke ve Greenglass (1993) öğretmenlerdeki tükenmişliğin, demografik özellikler, iş stresörleri, rol çatışması ve sosyal destekle olan ilişkisine bakmışlardır. Araştırma 424'ü erkek, 407'si kadın olmak üzere toplam 831 öğretmen ve yöneticiyle yapılmıştır. Psikolojik tükenmenin en önemli yordayıcıları "Maslach Tükenmişlik Envanteri"nin (MBI) üç alt boyutu ve toplam puanlara göre değerlendirilmiştir.

Sonuçta psikolojik tükenmeyi en iyi yordayan ilk üç değişkenin her üç alt boyut içinde; demografik özellikler (statü, çalışma yılı, görev yaptığı okuldaki çalışma yılı, görev yaptığı okul tipi, cinsiyet, öğrenim derecesi, medeni durum, çocuk sayısı, öğrenci sayısı), iş stresörleri (uyum yeteneği, iş yükü, öğrenciyle iletişim sınırları, okulun amaçlarına uygunluk, otonomi, lider ve danışmanlar, uyarım yetersizliği, sosyal izolasyon, uygunsuz beklenti, rol çatışması ve belirsizliği, ortak karar almada yetersizlik) ve öğrenciyle yetersiz iletişim olduğu görülmüştür.

Gaziel (1993) tarafından öğretmenler arasındaki mesleksi stresle başa çıkmaya yönelik olarak yapılan çalışmada İsraildeki Musevi ve Arab

öğretmenlerin mesleksel stresle başa çıkma davranışları, kültürel ve kişisel (cinsiyet, eğitim, denetim odağı) faktörler ile okulun büyüklüğü, tipi gibi sosyal faktörlerin mesleksel stresle başa çıkmadaki ilişkisi araştırılmıştır.

Araştırmaya 373 öğretmen katılmıştır. Bunların 224'ü Musevi, 149'u Arab öğretmenlerdir. Her iki grup da çalıştıkları okulun; sosyal-kültürel özellikleri ile kişilik özellikleri açısından kullandıkları başa çıkma stratejilerine göre karşılaştırılmıştır. Ortaya çıkan sonuçlar, Musevi öğretmenlerin, Arab öğretmenlerden daha çok mesleksel stres yaşadıklarını göstermiştir. Buna karşın, Arab öğretmenler daha stresli iş koşullarında çalıştıklarını bildirmişlerdir.

Her iki gruptaki dış denetim odaklı öğretmenler, iç denetim odaklı öğretmenlerden mesleksel stresle başa çıkmada daha çok aktif olmayan bilişsel modellere başvurduklarını söylemişlerdir. Erkek öğretmenler kadınlardan daha fazla aktif-bilişsel başa çıkma stratejilerini kullandıklarını ifade etmişlerdir. Her iki grup için de cinsiyet ve denetim odağı mesleksel stresle başa çıkmada etkili değişken olarak görülmüştür. İç denetim odaklı Musevi kadın öğretmenlerin, erkek meslektaşlarından daha sıklıkla başa çıkma modellerine (aktif-davranışçı, aktif olmayan-davranışçı, aktif-bilişsel, aktif olmayan bilişsel) başvurdukları gözlenmiştir.

Baş çıkma davranışları stresin dört alt boyutunu oluşturan; kişilerarası ilişkiler, çevresel beklentiler, iş koşulları ve öğretim imajı açısından değerlendirildiğinde önemli bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Sonuçta mesleksel stresle başa çıkmada; kişisel, sosyal ve kültürel özelliklerin önemli etkenler olduğu bildirilmiştir.

Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Ülkemizde öğretmenlerde tükenmişlikle ilgili olarak yapılan araştırmalara bakıldığında (Girgin, 1995; Baysal, 1994; Baysal, 1995; Tüm kaya, 1994) yalnızca dört araştırmanın yapılmış olduğu görülmektedir. Sağlık personellerindeki tükenmişlikle ilgili araştırmalarla (Çam, 1991; Çam, 1993; Ergin, 1993; Çam ve

Baysal 1994; Özbek ve Girgin, 1994) birlikte ülkemizde tükenmişlik konusundaki araştırmalar son derece azdır. Bu nedenle ülkemizdeki araştırmalar incelenirken konuyla ilgili olacağı ve yorumlamaya katkıda bulunacağı düşünölen, stres, iş doyumunu, öğretmen tutumları ve benlik kavramlarıyla ilgili diğer araştırmalara da yer verilmiştir.

Dağ'ın (1990) üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışmada kontrol odağı ve öğrenilmiş güçlölük değişkenleriyle psikopatoloji arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Bu amaçla 532 üniversite öğrencisine her üç değişkeni saptamaya yönelik ölçekler uygulanmıştır. Bu ölçekler; Rotter'in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği, Rosenbaum'un Öğrenilmiş Güçlölük Ölçeği ve Belirti Tarama Listesidir (SCL-90-R). Bulgular sonucunda; kontrol odağı ile öğrenilmiş güçlölük ve öğrenilmiş güçlölük ile genel belirti düzeyi arasında ters yönde anlamlı bir ilişki olduğu görölmüştür. Kontrol odağı ile genel belirti düzeyi arasında ise aynı yönde düşük ama anlamlı bir korelasyon saptanmıştır. Bu korelasyonların genel belirti düzeyini, kontrol odağı ve öğrenilmiş güçlölük değişkenlerince yordanmasında genel belirti düzeyinin en büyük yardımcısı olarak öğrenilmiş güçlölük bulunmuştur. Kontrol odağı ile öğrenilmiş güçlölüğün birlikte bir etki yapıp yapmadığına bakıldığında iki değişkenin ortak etkisinin anlamlı olmadığı ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucunda dış kontrol inancı, öğrenilmiş güçlölüğün zayıf olması ve psikopatoloji arasında pozitif bir ilişkinin varlığına dikkat çekilmiştir.

Çalışan kadınlarda stresle başaçıkma ve psikolojik rahatsızlıkları inceleyen Uçman (1990) örneklemini ilkokul veya üniversite mezunu olup bir işte çalışan kadın ve erkeklerden oluşturmuştur. Toplam 200 denekle araştırmayı yürüten Uçman üç ayrı ölçek kullanmıştır. Ölçekler; Kendilik Kontrolü Ölçeği, Stresle Başaçıkma Ölçeği ve SCL-90 Belirti Tarama Listesidir. Bulgularda SCL-90 Belirti Tarama Listesinden elde edilen verilerin cinsiyet ve eğitim düzeyi değişkeni ile ele alındığında anlamlı bir fark gösterdiği belirtilmiştir. Kadınlar "psikotizm" alt ölçeği dışında erkeklerden daha fazla psikopatolojik belirtiler

gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Eğitimin düzeyi ile psikopatolojik belirti gösterme açısından ilkökul mezunları lehine anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Kendilik kontrolünün cinsiyet ve eğitim düzeyi değişkeniyle ilişkisine bakıldığında ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Stresle Başaçıkma Ölçeğinde yalnızca "gizleme-saklama" alt ölçeğinde cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir fark bulunduğu gözlenmiştir. Stresle başaçıkma ölçeğinin altölçekleri eğitim düzeylerine göre karşılaştırıldığında ilkökul mezunları lehine anlamlı bir fark bulunmuştur. Genel psikopatoloji düzeyinin, stresle başaçıkma yollarından hangilerini yordadığına bakıldığında "Batıl İnanç ve Düşünce, Çaresizlik ve Planlı Davranış" in genel psikopatoloji düzeyini anlamlı olarak yordadığı gözlenmiştir. Kendilik kontrolünün hangi psikopatolojik belirtileri yordadığı dikkate alındığında "Depresyon" alt ölçeğinin kendilik kontrolü ile ters yönde anlamlı bir düzeyde yordama gösterdiği belirtilmiştir.

Resmi ve özel liselerde çalışan öğretmenlerin İş Tatmini Düzeylerini inceleyen Özdayı(1991) bu araştırmasında İstanbul ili içinde 804'ü resmi lisede 330'u ise özel liselerde görev yapan toplam 1134 öğretmenle çalışmıştır. Araştırmada Minnesota Tatmin Ölçeği'nin kısa formunu kullanmıştır. Araştırma 56 resmi, 25 özel lisede gerçekleştirilmiştir. Bulgular sonucunda iki grupta da öğretmenlerin tatmin ya da tatminsizlik faktörlerinin mesleğin içsel durumlarıyla ilgili (otorite, sorumluluk, serbestlik, yaratıcılık) olduğu, tatminsizlik faktörlerinin de mesleğin dışsal yapısı ile ilgili olduğu (yönetim, teknik işler, mesleki güvenci) görülmüştür. Resmi liselerde tatmin düzeyi düşük, özel liselerde ise yüksek bulunmuştur. Bağımsız değişkenlere göre iki grubun genel olarak tatmin durumları incelendiğinde; cinsiyete göre; kadınlar, medeni duruma göre; evliler, yaşa göre; 41 yaş ve üzerindeki, eğitim durumlarına göre; üniversite mezunları, branş durumuna göre; yabancı dil öğretmenleri, mesleki deneyimine göre; bir ve beş yıl arası görev yapanlar, meslek seçimine göre; mesleğini isteyerek seçenler, gelir durumuna göre de; geliri en yüksek olanlar daha

tatminkar görülmüştür. Resmi ve özel okullarda görev yapan öğretmenler, bağımsız değişkenler ile tatmin olma düzeyleri açısından farklılıklar göstermişlerdir (Özdayı, 1991).

Özel ve devlet ilkokullarında görev yapan öğretmenlerin iş tatmini düzeyini ve bu düzeyin engellenme karşısında gösterilen tepki tipi ve saldırganlık yönü ile ilişkisini inceleyen Minibaş (1992) araştırmasında devlet ilkokullarından 60 kadın 60 erkek, özel ilkokullardan ise 60 kadın olmak üzere toplam 180 öğretmen ile çalışmıştır.

Araştırma 19 devlet, 14 özel ilkokulda yapılmıştır. Araştırmada MSQ (Minnesota Satisfaction Quasionnaire) İş Tatmini Ölçeği ve Rosenzweig P-F Testi kullanılmıştır. ANOVA sonucu elde edilen bulgular anlamlı bulunmuştur. Bulgulara göre; (1)özel ilkokullarda görev yapan öğretmenlerin devlet okullarındakine göre iş tatmin düzeyi daha yüksektir. (2)Genel iş tatmini ve iş tatmininin alt boyutlarında yüksek tatmin düzeyi gösterenler, düşük düzeyde tatmin gösterenlere göre engellenme karşısında daha çok saldırganlıktan kaçınan, uyum ve sabır gösteren ve çözüm arayan davranış tipleri ortaya koymuşlardır. Genel iş tatmini ve alt boyutlarda düşük tatmin gösterenler ise diğerlerine göre engelleri aşılması güç engeller olarak algılayıp, saldırganlıklarını ya dışa yöneltmekte ya da kendilerini suçlamaktadırlar.

Minibaş(1992) bir başka çalışmasında rol belirsizliği, rol çatışması ve dıştan denetimliliğin iş tatmini üzerindeki etkisini araştırmıştır. Bu araştırmasında (1) Rol belirsizliği, rol çatışması ve dıştan denetimliliğin iş tatmini üzerinde nasıl bir etki yarattığı ve (2) zaman zaman birbirlerinin alanlarına girdiklerini ve birbirlerinin işlerini yaptıklarını düşünen iki grup, elektrik ve elektronik mühendis ve teknisyenleri arasında rol belirsizliği, rol çatışması, dıştan denetimlilik ve iş tatmini açısından farklılık olup olmadığını incelemiştir. Araştırma, yönetici statüsü dışında kalan 36 mühendis ve 40 teknisyen ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Rizzo, House ve Lirtzman'ın Rol Belirsizliği ve

Rol Çatışması Ölçeği, Rotter'in Denetim Odağı Ölçeği ve M.S.Q.İş Tatmini Ölçeği kullanılmıştır. Bulgular sonucunda (1) Rol belirsizliği, rol çatışması, dıştan denetimlilik ile iş tatmini arasında negatif ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır. (2) İş tatmini birinci derecede etkileyen faktör olarak her iki grup da rol belirsizliğini ifade etmiştir. İkinci derecede ise mühendisler dıştan denetimlilik, teknisyenler ise rol çatışmasını bildirmişlerdir. (3) Dıştan denetimlilik ile rol belirsizliği ve rol çatışması arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. (4) İş tatmini açısından mühendis ve teknisyenler arasında önemli bir farklılığa rastlanmamıştır.

Süpervizyon görevi olan ve olmayan hemşirelerin iş tatmini, dıştan denetimlilik ve kendilik değerlerini inceleyen Çakın ve Minibaş (1992) araştırmayı İstanbul ile Avrupa yakasında bulunan 7 özel hastanede yapmışlardır. Araştırma 32 süpervizör ve süpervizör olmayan hemşire üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada J.D.T. (Job Descriptive Indeks) İş Tatmini Ölçeği ve Pierce, Dunham ve Cummings'in Organizasyon Temelli kendilik Değeri Ölçeği kullanılmıştır. Bulgular aşağıdaki sonuçları göstermiştir; (1) Süpervizör olan ve olmayan hemşireler arasında iş tatmini açısından görülen farklılık anlamlı değildir. Fakat gerek organizasyon temelli kendilik değeri gerekse de global kendilik daha düşüktür. (2) İş tatmini ile organizasyon temelli kendilik değeri açısından anlamlı ve pozitif bir ilişki vardır. İş tatmini ve dıştan denetimlilik arasında ise anlamlı ve negatif bir ilişki söz konusudur. Dıştan denetimlilik ile organizasyon temelli hem de global kendilik değeri arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki saptanmıştır.

Ergin'in (1993) doktor ve hemşirelerdeki tükenmişliği değerlendirmeye yönelik çalışmasında, bu mesleklerde çalışanların tükenmişlik düzeyleriyle, tükenmişlikle ilgili olduğu düşünülen bazı değişkenlerin incelenmesi amaçlanmıştır. MBI'nın kullanıldığı araştırmada bulgular şu sonuçları vermiştir: Meslek, cinsiyet, çalışma süresi ve medeni durum değişkenleri ile tükenmişlik

karşılaştırıldığında cinsiyetin duygusal tükenme açısından önemli bir değişken olduğu görülmüştür. Kadınlar erkeklerden daha fazla duygusal tükenme hissetmişlerdir. Duyarsızlaşma yönünden cinsiyetler arasında bir fark olmamasına karşın, kişisel başarı boyutu açısından bu kez erkeklerin başarı duygusunun kadınlardan fazla olduğu bulunmuştur.

Doktorlardan elde edilen sonuçlara göre, bekarlarda duygusal tükenme ve duyarsızlaşmanın evlilerden daha fazla olduğu görülmüştür. Kişisel başarı yönünden iki grup arasında bir fark bulunmamıştır. Hemşirelerde ise, yalnızca duyarsızlaşma bekarlarda fazla bulunmuş, buna karşın duygusal tükenme ve kişisel başarı yönünden iki grup arasında bir fark görülmemiştir. Çalışma süresi açısından elde edilen sonuçlar doktor ve hemşireler için büyük ölçüde benzerlik göstermiştir. Buna göre; doktorlarda, duygusal tükenmenin en fazla olduğu grup işe yeni başlayanlar olmuştur. Onları sırasıyla, orta ve eski grup izlemiştir. Hemşirelerde ise yenilerle orta grup arasında bir fark bulunmazken, yenilerin ve orta grubun eskilerle aralarında önemli bir fark olduğu dikkat çekmiştir. Buna göre yenilerin ve orta grubun duygusal tükenme düzeyi eskilerden fazla bulunmuştur.

Duyarsızlaşmada doktor ve hemşireler arasında en yüksek ortalamaya sahip olanlar işte yeni çalışanlar olmuştur. Onları, orta ve eski grup izlemiştir. Kişisel başarı yönünden kendini olumlu değerlendiren grup eskiler olurken, onları, orta ve yeni gruptakiler izlemiştir. Bu sonuçlar hem doktor hem de hemşireler için aynı bulunmuştur.

Tükenmişliğin en önemli yordayıcıları sırasıyla: Duygusal Tükenmede; iş doyumunu, yalnız kalma isteği, aile hayatının etkilenmesi, iş-yetenek uyuşması, iş değiştirme isteği, işle ilgili sıkıntılar, çalışma koşulları ve işin önemidir. Duyarsızlaşmada; Aile hayatına etkileri, iş doyumunu, meslek, yalnız kalma isteği, Yaş, iş-yetenek uyuşması ve iş değiştirme isteğidir. Kişisel Başarıda; iş doyumunu, işin önemi, işin ilginç olması, meslek, yalnız kalma isteği ve çalışma

süresi olarak bulunmuştur.

Öğretim elemanlarında kaygı, iş doyumunu ve psikolojik belirtileri inceleyen Güçray (1994) çalışmasında, öğretim elemanları arasında genel kaygı, iş doyumunu ve psikolojik belirti gösterme eğilimini cinsiyet, fakülte ve akademik düzey yönünden incelemeyi amaçlamıştır. 25 kadın, 48 erkek olmak üzere toplam 73 öğretim elemanı ile çalışan bu çalışmada elde edilen bulgular, fakülte (branş) ve akademik düzeye göre; kaygı, iş doyumunu ve olumsuz stres tepkileri yönünden anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir. Cinsiyetlere göre; iş doyumunda bir farklılaşma bulunamazken, sürekli kaygı ve olumsuz stres tepkileri gösterme yönünden manidar farklılıklar gözlenmiştir. İş doyumunu düşük öğretim elemanlarının, sürekli kaygıları yüksek bulunmuştur. İş doyumunun olumsuz stres tepkileri üzerinde etkili olmadığı gözlenmiştir. Sürekli kaygının ise; olumsuz stres tepkileri üzerinde etkili olduğu, psikolojik belirtiler yönünden yüksek kaygılı bireyler ile düşük kaygılı bireyler arasında anlamlı farklılıklar bulunduğu görülmüştür.

İlkokul öğretmenlerinin öğretmenlik tutumları ile benlik kavramları arasındaki ilişkiyi ele alan Gürkan (1994) çalışmasında 833 ilkököl öğretmeniyle çalışmıştır. "Minnesota Öğretmen Tutumları Envanteri" ile "Giessen Testi"nin kullanıldığı çalışmada sonuçlar; denekler arasındaki öğretmenlik tutum puanlarının oldukça düşük olduğunu göstermiştir. Benlik kavramının altölçeklerinden alınan puanlar normal sınırlar içinde değişirken, öğretmenler bazı kişilik özellikleri yönünden daha homojen, bazı kişilik özellikleri yönünden daha az homojen bulunmuştur. Benlik ölçeğinin altölçekleriyle belirlenmeye çalışılan kişilik özellikleri ve öğretmenlik tutumları arasındaki ilişkiler ise şu sonuçları vermiştir:

Öğretmenlik tutum puanları ile; a) Bireyin çevresi ile ilişkileri ve başkalarının gözüyle kendisini nasıl gördüğünü belirleyen özelliği arasında aynı yönde düşük ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. b) Bireyin kuvvetli ya da zayıf bir

ben duygusuna sahip olma özelliği ve çevresine karşı güven duyma özelliği arasında düşük ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. c)Bireyin saldırgan ya da uyumlu kişilik özelliği, kendi benliğindeki id ve süperegö çatışması özelliği ve sosyal güç özellikleri arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

D.E.Ü.Buca Eğitim Fakültesi öğretim elemanları örnekleminde "Maslach Tükenmişlik Envanteri'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yapan Baysal (1994) araştırmasında bu envanterin duyarsızlaşma boyutu dışında diğer altölçeklerin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayılarının, güvenilirlik için kabul edilebilir bir düzeyde olduğu bulunmuştur. Altölçekler için elde edilen güvenilirlik katsayıları; duygusal tükenme için 0.53; duyarsızlaşma için 0.40; kişisel başarı için 0.62'dir. Geçerlik için birlikte geçerlik tekniğinin kullanıldığı bu çalışmada, öğretim elemanlarının kendi değerlendirmeleri ile arkadaşlarının değerlendirmeleri arasında her üç altölçek için de önemli bir fark olmadığı görülmüştür.

Baysal'ın (1995) yukarıdaki çalışmasının bir devamı olarak yaptığı, lise ve dengi okul öğretmenlerinde meslekte tükenmişliğe etki eden faktörler başlıklı araştırmasında elde ettiği bulgular şu şekilde özetlenebilir.

1)551 lise öğretmeniyle yürütülen bu çalışmada öğretmenlerin MBI Ed-Formu'ndan aldıkları tükenmişlik puanları aritmetik ortalamaları farkının, her üç altölçek için de anlamlı düzeyde bulunduğu değişkenler; mesleğin gereklerini yerine getirmedeki verimlilik, geleceğe ilişkin düşünceler, meslektaş desteği ve aile desteği değişkenleridir.Farkın anlamlı düzeyde bulunmadığı değişkenler ise; çalışılan genel lisenin metropol alanda olması ya da olmaması, medeni durum, çocuk sayısı, branş, sınıflardaki ortalama öğrenci sayısı, öğretmenlerin sosyo-ekonomik düzeyleri, aylık gelir, mesleği isteyerek seçip seçmeme durumu, mesleğin toplumda hakettiği yeri bulup bulmaması, mesleki gelişime katkıda bulunacak bir çalışmanın olup olmaması durumudur.

2)Tükenmişlik puanları aritmetik ortalamaları farkının anlamlı düzeyde olmasına bağlı olarak, MBI Ed-Formu'nun bazı altölçekleriyle ilgili olan diğer

değişkenler ve ilgili olduğu altölçekler şunlardır:

Öğretmenlerin çalışmış oldukları teknik liselerin metropol alan içinde olup olmaması, yaş, çocuk sahibi olup olmama, hizmet süresi, çalışılan kurumdaki hizmet süresi, çalışma ortamından memnun olup olmama, mevcut eğitim sisteminden memnuniyet durumu değişkenlerine bağlı olarak, alınan tükenmişlik puanları aritmetik ortalamaları arasındaki farkın anlamlı düzeyde olduğu MBI altölçekleri; Duygusal Tükenme ve Duyarsızlaşmadır.

Öğretmenlerin çalışmış oldukları kurumların genel lise ya da mesleki- teknik lise olması, metropol alan içindeki kurumlarda bulunan öğretmenlerin genel lise ya da mesleki-teknik lisede çalışıyor olmaları değişkenlere bağlı olarak alınan tükenmişlik puanları aritmetik ortalamaları arasındaki farkın anlamlı düzeyde olduğu altölçek ise; Duyarsızlaşmadır.

Metropol alan dışı kurumlarda çalışan öğretmenlerin, genel lise ya da mesleki-teknik lisede çalışmaları, çalışılan kurumun bulunduğu sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet, öğretmenlerin mesleki gelecekleri konusundaki görüşleri, mevcut eğitim sisteminden memnun olmama nedenleri gibi, değişkenlere göre alınan tükenmişlik puanları aritmetik ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu altölçek; Duygusal Tükenmedir.

Duyarsızlaşma ve Bireysel Başarı altölçekleri için, tükenmişlik puanları aritmetik ortalamaları arası farkın anlamlı bulunduğu ilgili değişken yalnızca "öğretmenlik mesleğini yapıyor olmadaki en önemli neden" olarak belirlenmiştir.

Mesleğin uygunluk derecesi ve üstlerden takdir görüp görmeme değişkenlerine bağlı olarak alınan tükenmişlik puanları aritmetik ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olduğu diğer iki altölçek ise Duygusal Tükenme ve Bireysel Başarı altölçekleri olmuştur (Baysal, 1995).

Tural (1995) tarafından "Minnesota Öğretmen Gerilimi Envanteri" Türkçe formunun kullanıldığı "İzmir'de görev yapan beden eğitimi öğretmenlerinin stres düzeyleri, kaynakları, tepkileri ve başatme yolları" ile ilgili araştırmada şu

bilgilere ulaşılmıştır:

1)Beden eğitimi öğretmenlerinde, cinsiyet, kıdem, medeni durum ve branşla ilgili ek bir işte çalışıp çalışmama gibi değişkenlerle ilişkili olarak stres kaynaklarında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır.

2)Beden eğitimi öğretmenlerinde branşla ilgili ek bir işte çalışıp çalışmama medeni durum, cinsiyet, kıdem gibi değişkenlerle ilişkili olarak, stres tepkilerinde anlamlı bir farklılık çıkmamıştır.

3)Beden eğitimi öğretmenlerinde en yüksek stres kaynağı, maaşların düşüklüğüdür. İkinci stres kaynağı hükümetin kararlı bir eğitim politikası izlememesidir.

4)En yüksek stres tepkisi, yorgunluk ve bitkinliktir. İkinci stres tepkisi ise, herşeyi anlamsız bulma ve işten zevk almamadır (Tural, 1995).

İlkokul öğretmenlerindeki meslekten tükenmişliğin gelişimini etkileyen değişkenleri inceleyen Girgin (1995) 401 ilkokul öğretmeniyle çalışmıştır. Araştırma sonucu elde edilen bulgular şunları göstermiştir;

1)Cinsiyete göre, tükenmişlik düzeyi incelendiğinde, erkek öğretmenlerin Duyarsızlaşma Puanları, kadın öğretmenlerden daha yüksek bulunmuştur.

2)Öğretmenlerde yaş arttıkça tükenmişlik azalmaktadır.

3)Çalışma yılı arttıkça Duygusal Tükenme ve Duyarsızlaşma düşmekte, mesleki başarı puanları yükselmektedir.

4)Yönetici konumunda olanların, diğer öğretmenlerden Duygusal Tükenme puanları düşük, mesleki başarıları yüksek bulunmuştur.

5)Mesleğini sevdiği için sürdüren öğretmenlerin duygusal tükenme düzeyleri diğerlerinden düşük, mesleki başarıları yüksek bulunmuştur.

6)Mesleğini isteyerek seçen öğretmenlerin, Duygusal Tükenme düzeyleri, istemeden seçenlerden önemli ölçüde düşüktür.

7)Mesleği kendine uygun bulan öğretmenlerin tükenmişlik puanları diğer gruplardan, önemli ölçüde düşük bulunmuştur.

8) Mesleki gelecekleri konusunda iyimser görüşleri olanların karamsar olanlardan tükenmişlik düzeyleri önemli derecede düşük bulunmuştur.

9) Çalışma ortamından memnun olan öğretmenlerin, tükenmişlik düzeyleri memnun olmayanlardan anlamlı düzeyde düşüktür.

10) Meslektaşlardan destek görmeyen öğretmenlerin Duygusal Tükenmeleri destek görenlerden fazladır. Üstlerinden takdir gören öğretmenlerin, Duygusal Tükenme düzeyleri düşük, mesleki başarıları yüksektir.

11) Öğretmenlik mesleğinin toplumda hakettiği yeri bulmadığını düşünen öğretmenlerin Duygusal Tükenmeleri ve Duyarsızlaşmaları diğerlerinden yüksektir.

12) Eğitim sisteminden memnun olan öğretmenlerin Duygusal Tükenme ve Duyarsızlaşma puanları, memnun olmayanlardan önemli ölçüde düşüktür.

13) Bundan sonraki yaşamlarını, öğretmen olarak sürdürmek isteyenlerde, Duygusal Tükenme Puanı, öğretmenliği bırakacağım diyenlerden önemli ölçüde düşüktür.

14) Alt sosyo-ekonomik düzeyde bulunan okullarda görev yapan öğretmenlerin, Duyarsızlaşma puanları, diğer gruplardan daha yüksektir. Üst sosyo-ekonomik düzeyde bulunan okullarda görev yapan öğretmenlerin ise mesleki başarıları yükselmektedir.

Yukarıda tanıtılmaya çalışılan araştırmalarda da görüldüğü gibi genel olarak iş tatmini, stres, tükenmişlik ve başa çıkma davranışları arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Ülkemizde de çeşitli meslek gruplarıyla bu yönde yapılan araştırmalarda benzer sonuçlar elde edildiği gözlenmiştir. Ancak bu araştırmada ortaya çıkartılması amaçlanan "Öğretmenlerde Tükenmişlik", "Psikolojik Belirtiler" ve "Baş çıkma Davranışları"yla ilgili üç değişkenin ilişkisini birarada inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu araştırma alanıyla ilgili ülkemizde öğretmenlere yönelik bir eksikliğin olması ve son yıllarda bu alanın popüler bir konu olması bizi öncül bir araştırma yapmak için

güdülemiştir. Ayrıca öğretmenlerimizin sahip olduğu koşullar ve kültürel özelliklerimizin farklılığı araştırmamız için motive edici unsurlar olmuştur.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları bunlarla ilgili güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları, verilerin toplanması ile analizinde kullanılan istatistiksel yöntemler hakkında bilgiler verilmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Adana il merkez ilçelerindeki resmi ve özel tüm ilkokul, ilköğretim okulu, ortaokul ve akademik liselerde görev yapan öğretmenler oluşturmuştur. Mesleki eğitim veren Liseler, Teknik Liseler, İmam Hatip Liseleri, Kız Meslek Liseleri, Ticaret Liseleri, Süper Liseler ve Anadolu Liseleri farklı bir yapıya sahip oldukları için araştırma dışı bırakılmıştır.

Araştırmada evrenden kademeli ve oranlı örneklem alma yoluna gidilmiştir. Adana ilinin ilçeleri arasından Seyhan ve Yüreğir olmak üzere merkez iki ilçe seçilmiştir. Okulların seçiminde ve bu okullarda görev yapan öğretmenlerin sayısının belirlenmesinde Adana İl Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistik Bürosu'nun 1994-1995 öğretim yılına ait verilerinden yararlanılmıştır. Öncelikle okullar İstatistik Bürosu'nun yaptığı sınıflama esas alınarak SED'e göre; alt, orta ve üst olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Tüm eğitim kademelerinde üst SED'i özel okullar temsil etmiştir. Yalnızca, özel okulların hiçbirinde uygulamanın yapıldığı yıl içinde ilköğretim okulu olmadığından özel okullar; ilk, orta ve lise şeklinde gruplandırılmıştır. İlköğretim okulları sadece alt ve orta SED okulları içinde yer almıştır. Daha sonra iki merkez ilçede 1994-1995 öğretim yılında yukarıda belirtilen öğretim kademelerinde görev yapan resmi okullardaki 6452 öğretmenden 1/10'lik özel okullardaki 312 öğretmenden 1/2'lik örneklem grubu tesadüfi örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Böylece resmi ve özel okullarda görev yapan toplam 720 öğretmen araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Örnekleme giren okulların sosyo-ekonomik düzeyleri ve öğretmen sayıları Tablo-1'de verilmiştir.

Tablo-1
Örnekleme Giren Okulların Sosyo-Ekonomik Düzeyleri ve
Öğretmen Sayıları

SED	OKULLAR						Toplam
	İlkokul	Öğretmen Sayısı	Ortaokul	Öğretmen Sayısı	Lise	Öğretmen Sayısı	
Alt	Bahçelievler	26	Çamurdan**	10	Anafartalar	16	287
	Anadolu	26	Hürriyet	28	S.N.Çomu	34	
	N.C.Tuncel	18	S.Sabancı**	22	Atatürk	14	
	Denizli*	27	Şakirpaşa	35			
	Yeşilçevre*	31					
Orta	Cumhuriyet*	19	Atatürk	28	Fen	31	269
	Atatürk	9	İstiklal	21	Paksoy	18	
	İ.İbrenli	31	S.Kulak**	25	Borsa	17	
	M.Akif*	37	Ziyapaşa	20			
	A.Gizir*	13					
Üst	YeniLise	5	GüneyLisesi	10	GüneyLisesi	13	164
	Gündoğdu	7	Özel Adana	17	Özel Adana	20	
	Bilfen	13	Gündoğdu	11	Gündoğdu	15	
	Özel Adana	10	Bilfen	9	Bilfen	13	
			YeniLise	9	YeniLise	12	
Toplam		272		245		203	720

* : İlköğretim okulu I.kademe

** : İlköğretim okulu II.kademe

Örnekleme giren okulların cinsiyete göre dağılımları Tablo-2'de verilmiştir.

Tablo-2
Örnekleme Giren Öğretmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımları

OKULLAR	K	E	OKULLAR	K	E
Bahçelievler İlkokulu	14	12	İstiklal Ortaokulu	10	11
Anadolu İlkokulu	11	15	S.Kulak İlköğretim	18	7
N.C.Tuncel İlkokulu	13	5	Ziyapaşa Ortaokulu	8	12
Denizli İlköğretim	17	10	Güney Lis.Ortaokulu	4	6
Yeşilevler İlköğretim	20	11	Özel Adana Ortaokulu	13	4
Cumhuriyet İlköğretim	14	5	Gündoğdu Ortaokulu	10	1
Atatürk İlkokulu	3	6	Bilfen Ortaokulu	7	2
İ.İnönü İlkokulu	19	12	Yeni Lise Ortaokulu	6	3
M.Akif İlköğretim	27	10	Anafartalar Lisesi	11	5
A.Gizir İlköğretim	9	4	S.N.Çomu Lisesi	13	21
Yeni Lise İlkokulu	5	-	Atatürk Lisesi	4	10
Gündoğdu İlkokulu	6	1	Fen Lisesi	5	26
Bilfen İlkokulu	12	1	Paksoy Lisesi	8	10
Özel Adana İlkokulu	10	-	Borsa Lisesi	9	8
A.C.Çamurdan İlköğr.	4	6	Güney Lisesi	7	6
Hürriyet Ortaokulu	17	11	Özel Adana Lisesi	11	9
S.Sabancı İlköğretim	9	13	Gündoğdu Lisesi	8	7
Şakirpaşa Ortaokulu	15	20	Bilfen Lisesi	9	4
Atatürk Ortaokulu	15	13	Yeni Lise	5	7
TOPLAM	240	155	TOPLAM	166	159

Tablo-2'den de görüleceği gibi örnekleme giren 720 öğretmenin 406'sı kadın 314'ü ise erkektir.

Örnekleme giren öğretmenlerin sosyo-demografik özellikleri (cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim derecesi, çalışılan okul, okuldaki görevi, çalışma yılı, branş, okulun sosyo-ekonomik düzeyi) Tablo-3'de görülmektedir.

Tablo-3
Örnekleme Giren Öğretmenlerin Sosyo-Demografik Özelliklerinin Dağılımı

Sosyo-Demografik Özellikler	N	%
Cinsiyet		
Kadın	406	56.39
Erkek	314	43.61
Yaş		
20-29	119	16.53
30-39	280	38.89
40-49	266	36.94
50 +	55	7.64
Medeni Durum		
Evli	606	84.17
Bekar	92	12.78
Dul	22	3.05
Öğrenim Derecesi		
İki yıllık Yük. Ok. On Lisans	275	38.20
Dört yıllık Yük. Ok. Fakülte	429	59.58
Lisansüstü Eğitim	16	2.22
Çalışılan Okul		
İlkokul	174	21.47
İlköğretim	154	21.39
Ortaokul	188	26.11
Lise	204	28.33
Okuldaki Görevi		
Müdür	6	0.83
Müdür Yard.	51	7.08
Öğretmen	663	92.09
Çalışma Yılı		
1-5	114	15.84
6-10	60	8.33
11-15	133	18.47
16-20	183	25.42
21 +	230	31.94
Brans		
Sınıf Öğretmenliği	272	37.78
Sosyal Bilgiler	141	19.58
Fen Bilgisi	190	26.39
Yabancı Dil	71	9.86
Güzel Sanatlar	34	4.72
Beden Eğitimi	12	1.67
Okul SED		
İlkokul(alt)	128	17.78
İlkokul(orta)	109	15.14
İlkokul(üst)	35	4.86
Ortaokul(alt)	95	13.19
Ortaokul(orta)	94	13.06
Ortaokul(üst)	56	7.77
Lise(alt)	64	8.89
Lise(orta)	66	9.17
Lise(üst)	73	10.14
Toplam	720	100.00

Tablo 3'de görüldüğü gibi öğretmenlerin yarısından fazlasını (%56.39) kadın öğretmenler oluşturmaktadır.

Yaş durumlarına bakıldığında çoğunluğunun (%38.89) 30-39 yaş grubunda yer aldığı, onları 40-49 yaş grubundakilerin (%36.94) izlediği görülmektedir. Son iki sırada da 20-29 yaş grubundakiler (%16.53) ve 50 ve üstü yaş grubunda olanların (%7.64) yer aldığı görülmektedir.

Öğretmenlerin medeni durumları incelendiğinde ise %84.17 gibi yüksek bir oranının evli olduğu, bekar ve dul öğretmenlerin ise oranlarının çok düşük olduğu (%12.57 ve %3.05) dikkat çekmektedir.

Öğretmenlerin öğrenim derecelerine bakıldığında %59.58 ile dört yıllık yüksek okul ya da fakülte mezunlarının çoğunlukta olduğu görülmektedir. Onları, iki yıllık yüksek okul ya da önlisans mezunları (%38.20) izlemektedir. Son sırada ise %2.22 gibi çok düşük bir oranda lisansüstü eğitim yapmış öğretmenler yer almıştır.

Çalışılan okulla ilgili bulgularda ise dağılım sırasıyla %28.33 ile çoğunluk liselerde olmak üzere %26.11 ile ortaokul, %24.17 ile ilkokul, %21,39 ile ilköğretim okulu biçiminde yer almıştır.

Okuldaki görev incelendiğinde; çoğunluğun (%92.09) öğretmen olarak görev yaptığı görülmüştür. Müdür veya müdür yardımcısı olarak çalışanların toplam yüzdesi ise %7.91 gibi bir orandır.

Öğretmenlerin çalışma yılı esas alındığında; 21 yıl ve daha fazla hizmeti olan öğretmenlerin %31.94 ile ilk sırada yer aldığı, diğerlerinin, 16-20 yıl (%25.42) 11-15 yıl (%18.47), 1-5 yıl (%15.84), 6/10 yıl (%8.33) şeklinde sıralandığı görülmektedir.

İlköğretim okulları I.kademe ve ilkokullarda görev yapan öğretmenler birlikte ele alındığı zaman branş dağılımında çoğunluğun (%37.78) sınıf öğretmeni olduğu, onları (%26.39) ile fen bilimleri öğretmenlerinin izlediği görülmüştür. Dağılım sırasıyla (%19.58) sosyal bilimler, (%9.86) yabancı dil,

(%4.72) güzel sanatlar ve (%1.67) ile beden eğitimi olarak belirlenmiştir.

Öğretmenlerin görev yaptıkları okulların sosyo-ekonomik düzeylerine göre dağılımları incelendiğinde, en büyük çoğunluğun (%17.78) alt SED'deki ilkokullarda görev yapan öğretmenlerde olduğu gözlenmektedir. Onları orta SED'deki ilkokul öğretmenleri izlemiştir. Dağılım alt ve orta SED için ilkokul, ortaokul ve lisede görev yapan öğretmenler biçiminde bir sıra izlemiştir.

Üst SED içinse dağılım alt ve orta SED'deki dağılımın tam tersi bir biçimde öncelikle lise (%10.14) olmak üzere, ortaokul (%7.77) ve ilkokul (%4.86) olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada tükenmişliği belirlemek için "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği" (Teacher Burnout Scale), olumsuz stres tepkilerini belirlemek için "Psikolojik Belirti Tarama Listesi" (Symptom Distress Check List), başa çıkma davranışlarını belirlemek için "Kişisel Davranışları Değerlendirme Ölçeği" (Personel Rating Scale) meslek ve çalışma koşullarını belirlemek içinse araştırmacı tarafından hazırlanan "Sosyo-demoğrafik Anket" kullanılmıştır.

Aşağıda veri toplama araçlarına ait ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

1)Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği (ÖTÖ)

Araştırmada kullanılan(ÖTÖ) Seidman ve Zager tarafından (1986-87) geliştirilen "Teacher Burnout Scale"den araştırmacı tarafından adapte edilmiştir. ÖTÖ 20 maddelik 6 dereceli Likert tipi bir ölçektir. Bu ölçek öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Ölçeğin dört altölçeği bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla; İş Doyumu, Görülen İdari Destek, İşbağlı Stresle Başa çıkma ve Öğrencilere Yönelik Tutumlardır.

Aşağıda ÖTÖ'de yer alan altölçeklerin her birinin kısaca açıklaması verilmektedir.

İş Doyumu: 5 maddeden oluşmaktadır. Bu altölçekte öğretmenlerin yaptıkları işten doyum sağlayıp sağlayamadıkları, mesleğe yönelik düşünceleri ve

işini ne derece severek yaptığını belirlemeyi amaçlayan maddeler yer almaktadır.

Görülen İdari Destek: Toplam 6 maddenin bulunduğu bu altölçekte, öğretmenlerin öğretim sorunlarını gidermede yöneticilerden yardım almadıklarını, başarılarının takdirle karşılanıp karşılanmadığını ve problemlerin ortaya çıkış nedenleri olarak yöneticilerin kendilerini ne düzeyde sorumlu tuttıklarını belirleyecek maddeler yer almaktadır.

İşbağlı Stresle Başa Çıkma: 6 maddeden oluşmaktadır. Öğretim etkinliklerinden kaynaklanan sorunlarda öğretmenlerin tahammül edebilme ve mesleğin gerektirdiği sorumlulukları alabilme düzeylerini belirlemeye yönelik maddeler bulunmaktadır.

Öğrencilere Yönelik Tutumlar: Bu altölçekte ise 4 madde yer almıştır. Öğretmenlerin, öğrencilerin eğitime karşı ilgileriyle davranışlarına yönelik düşünce ve tutumlarını kapsayan maddelerden oluşmaktadır.

ÖTÖ'nün Puanlaması

Öğretmenlerden her bir maddede sözü edilen duruma ilişkin düşüncelerini "Tamamen Katılıyorum", "Büyük Ölçüde Katılıyorum", "Kısmen Katılıyorum", "Kısmen Katılmıyorum", "Büyük Ölçüde Katılmıyorum", "Hiç Katılmıyorum" seçeneklerinden birini seçerek belirtmeleri istenmektedir.

Ölçeğin puanlaması her altölçek için ayrı ayrı olmak üzere işaretlenen dereceler toplanarak yapılmaktadır. Dört altölçekte de hem olumlu hem de olumsuz maddeler yer almaktadır. Bu nedenle puanlama olumlu maddelerde düz (1,2,3,...6), olumsuz maddelerde ise ters (6,5,4,...1) şeklinde dereceler toplanarak yapılmaktadır. Bu ölçekten bileşik ya da toplam bir puan elde edilmemektedir. Her altölçeğin puanı o alt ölçeye ait maddelerden alınan dereceler (1 ile 6) matematiksel biçimde toplanarak elde edilmektedir.

Görülen İdari Destek altölçeğinde yer alan 3, 8, 11, 13, 15, 18 ve 20. maddelerden alınan dereceler (1 ile 6 arası) Görülen İdari Destek alt ölçüğünün toplam puanını belirtir.

İşebağlı Stresle Başaçıkma altölçeğindeki 2,4,6,7,9 ve 14. maddelerden alınan dereceler bu alt ölçeğe ilişkin toplam puanı belirtir.

İş Doyumu altölçeğindeki 1,5,10,12 ve 19. maddelerden alınan dereceler iş doyumunu altölçeğinin toplam puanını belirtir.

Öğrencilere Yönelik Tutumlar altölçeğindeki 16 ve 17. maddelerden alınan dereceler ise bu alt ölçeğin toplam puanını belirtir.

Yüksek puan tükenmişliğin yüksekliğini, düşük puan ise düşüklüğünü yansıtır.

Öğretmen Tükenmişliği Ölçeğinin (ÖTÖ) Çeviri Çalışması

ÖTÖ'nün İngilizce'den Türkçe'ye çevirisi araştırmacı tarafından yapılmıştır. Çevirinin değerlendirilmesi ve deneysel formun geliştirilmesi için niteliksel yöntemlerden yararlanılmıştır. Buna göre çevirinin değerlendirilmesi iki yolla yapılmaktadır. Bunlar, "Geri-Çevirme Yöntemi" ve "Tek Yönde Çeviri" dir. ÖTÖ'nün çevirisinde her iki yoldan da yararlanılmıştır. Öncelikle araştırmacının çevirdiği maddeler İngilizce karşılıklarıyla birlikte çeşitli üniversitelerin PDR Anabilim Dallarında görev yapan ve İngilizce bilen 30 kişilik bir uzman grubuna gönderilerek görüş bildirmeleri istenmiştir. Böylece "Tek Yönde Çeviri" yönteminden birincisi olan "Çevirinin Başka Çevirmenlerce Değerlendirilmesi" sağlanmıştır. Daha sonra araştırmacının çevirdiği maddeler ile uzmanların önerdikleri maddeler karşılaştırılmış ve aynı çeviriye sahip maddeler belirlenmiştir.

Çevirilerinde fikir birliğine varılamayan maddeler yeni önerilen karşılıklarıyla birlikte hem Türkçe hem de İngilizce'yi iyi bilen bir Öğretim Görevlisine verilerek yeniden İngilizce'ye çevirtilmiştir. Bu geri-çevirme yöntemi sonucunda orjinalini en iyi temsil ettiğine inanılan Türkçe karşılıklar kabul edilerek deneysel form oluşturulmuştur.

Elde edilen deneysel formun "Görünüm Geçerliğini" sağlayabilmek için "Tek Yönde Çeviri" yönteminden ikincisi olan "Çeviri Sonrası Sorgulama"

gerçekleştirilmiştir. Bunun için öğretmenler arasından tesadüfi yolla seçilen 70 kişilik bir gruba deneysel form verilerek onlardan maddelerin anlaşılır olup olmadığını yazmaları, varsa kendi alternatiflerini belirtmeleri istenmiştir. Uygulama sonucunda öğretmenlerin hazırlanan deneysel formla ilgili önemli bir değişikliğe gereksinim duymadıkları görülmüştür. İstenilen küçük değişiklikler de gerçekleştirilerek uygulamada kullanılacak ölçeğin çeviri çalışması tamamlanmıştır.

ÖTÖ'nün Yurt Dışında Yapılan Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması

ÖTÖ'nün güvenirliliği iki yöntemle hesaplanmıştır. Birincisi, her altölçek için iç tutarlığın hesaplanmasıdır. Bu Cronbach Alpha katsayıları hesaplanarak incelenmiştir. Cronbach Alpha katsayılarının hesaplanmasında 490 kişilik bir öğretmen örnekleme kullanılmıştır. Altölçekler için elde edilen Alpha katsayıları: İş Doyumu için; 0.89, Görülen İdari Destek için; 0.84, İşbağlı, Stresle Başa çıkma için; 0.80 ve Öğrencilere Yönelik Tutumlar için; 0.72 olarak bulunmuştur. Altölçekler için saptanan Cronbach Alpha katsayıları ÖTÖ'nün iç tutarlığının yüksek olduğunu göstermektedir.

İkincisi "Testin Tekrarı" güvenirliliğidir. "Testin Tekrarı" güvenirliliği için Teksas Kadınlar Üniversitesi'nden seçilen 89 kişilik öğretmen grubu kullanılmıştır. Ölçek 6-8 haftalık arayla iki kez uygulanmıştır. "Testin Tekrarı" güvenirlilik katsayıları: İş Doyumu için; 0.82, Görülen İdari Destek için; 0.78, İşbağlı Stresle Başa çıkma; 0.56 ve Öğrencilere Yönelik Tutumlar için; 0.76 olarak saptanmıştır (hepsi için $P < 0.001$ düzeyinde anlamlıdır). Bu da "Testin Tekrarı" güvenirliliğinin iyi olduğunu göstermektedir.

Geçerlik çalışmasında ölçeğin yapı geçerliği faktör yapısının incelenmesi yoluyla ele alınmıştır. Ölçeğin özgün formuna "varimax rotation" bilgisayar programı uygulanmış sonuçta dört temel faktör elde edilmiştir.

Ayrıca ÖTÖ'deki alt skalalardan elde edilen puanlar Maslach Tükenmişlik Envanterinin (MBI) boyutlarından elde edilen değerlerle karşılaştırılarak "Benzer

ölçekler geçerliği" bulunmuştur. Benzer ölçekler geçerliğine ilişkin korelasyonlar biraz daha düşük bulunmuştur. İş doyumu ile MBI'nın Kişisel Başarı Boyutu arasındaki korelasyon; 0.39'dur ($P < 0.001$). İşbağlı Stresle Başaçıkma ve MBI'nın Duygusal Tükenme boyutu arasındaki korelasyon; 0.72'dir ($P < 0.001$). Öğrencilere Yönelik Tutumlar ile MBI'nın duyarsızlaşma boyutu arasındaki korelasyon 0.42'dir ($P < 0.001$). Öğretmenlerde Tükenmişlik Ölçeğinin altölçekleri ile MBI boyutları arasındaki korelasyon yoğunluk açısından birbirine yakın fakat MBI'dan biraz daha düşük bulunmuştur. ÖTÖ'deki Görülen İdari Destek altölçeğinin MBI'da yerini tutan bir boyut yoktur. Bununla beraber MBI'daki Duygusal Tükenme boyutundaki hayal kırıklığı ile ÖTÖ'deki öğretmenlerin yöneticilerden yeterli desteği görmediklerine ilişkin iş inancı arasında 0.54 korelasyon olduğu görülmüştür ($P < 0.001$).

"Yordayıcı geçerlikte" ise Forth Worth ve Kuzey Teksas örneklemini oluşturan öğretmen topluluğuna okullarındaki stres oranı ve tükenmişlik derecesi sorularak bilgi toplanmıştır. Dört okulda tükenmişlik ve stresin her ikisi de düşük, 10 okulda ise yüksek olarak belirtilmiştir. Bu örneklemden toplam 244 öğretmenden 97'si düşük stres-tükenmişlik grubundaki 147'si yüksek-stres-tükenmişlik grubunun yer aldığı okullardır. Yordayıcı geçerlik ölçümleri varyans analizinden yararlanılarak düşük stres-tükenmişlik belirtenler ve yüksek stres-tükenmişlik belirtenler ile yapılmıştır. Varyans analizi sonuçları dört altölçek için şu sonuçları göstermiştir: İş Doyumu, $F(13.238)=2.38$, $P < 0.01$; Görülen İdari Destek, $F(13.240)=3.05$, $P < 0.001$; İşbağlı Stresle Başaçıkma, $F(13.239)=3.79$, $P < 0.001$; ve Öğrencilere Yönelik Tutumlar, $F(13.244)=5.12$, $P < 0.001$.

ÖTÖ'nün Araştırma Kapsamında Yapılan Güvenirlik Çalışması

ÖTÖ'nün güvenirliliği iki yöntemle hesaplanmıştır. Bunlardan birincisi orijinalinde olduğu gibi her altölçek için iç tutarlılığın hesaplanmasıdır. Toplam 720 öğretmenden oluşan örneklem grubundan elde edilen verilerin sözkonusu dört altölçeğe ilişkin Cronbach Alpha katsayıları şu şekildedir: Görülen İdari

Destek.70; İşbağlı Stresle Başaçıkma.66; İş Doyumu.67; Öğrencilere Yönelik Tutumlar.76'dır. Bu sonuçlar orjinal ölçekte elde edilen değerlere benzerlik göstermektedir. Altölçekler için saptanan Cronbach Alpha katsayıları ÖTÖ ölçeğinin iç tutarlılığının yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ölçme araçlarının güvenilirliği için başvuru kaynaklarda güvenilirlik katsayısının 0.70 ve üzerinde olduğunda araştırmalarda kullanılabilceği belirtilmiştir (Özğüven, 1994).

Ölçeğin güvenilirliği ikinci olarak "Testin Tekrarı" yöntemiyle incelenmiştir. Bunun için ilk uygulamadan 2-4 hafta sonra 100 öğretmene ulaşılmıştır. ÖTÖ'nün altölçeklerine ilişkin "Testin Tekrarı" güvenilirlik katsayıları şu şekildedir: Görülen İdari Destek .73; İşbağlı Stresle Başaçıkma .62; İş Doyumu .78; Öğrencilere Yönelik Tutumlar .52. Toplam "Testin Tekrarı" güvenilirlik katsayısı .75'dir. Bu da ÖTÖ'nün "Testin Tekrarı" güvenilirliğinin çok iyi olduğunu göstermektedir.

ÖTÖ'nün Araştırma Kapsamında Yapılan Geçerlik çalışması

ÖTÖ'nün çeşitli ilk ve orta öğretim okullarında görev yapan öğretmenlerden oluşan örneklem (n: 720) üzerinde yapılan geçerlik çalışmalarında öncelikle yapı geçerliği sınanmıştır.

Ölçeğin yapı geçerliği faktör yapısının incelenmesi yoluyla ele alınmıştır. Bu amaçla yapılan faktör analizi önce 5 doğal faktör ortaya koymuşsa da bunların dört temel faktörde yığıldığı görülmüştür. Orjinal ölçekte yer alan maddelerin Türk kültüründe hangi faktör yapıları içinde yer aldığını belirlemek için "varimax rotation" uygulanmıştır.

ÖTÖ'nün madde-faktör ağırlıklarına ilişkin sonuçlar Tablo-4'de verilmiştir.

Tablo-4
(ÖTÖ) Öğretmenlerde Tükenmişlik Ölçeğinin Madde, Faktör Ağırlıkları

	I	II	III	IV
I-Görülen İdari Destek				
3	.53	-.26	.35	.19
8	.52	-.22	.18	.20
11	.63	.15	.12	.03
13	.47	.34	.08	-.03
15	.63	.23	.15	-.10
18	.63	.19	-.006	.13
20	.59	.19	-.08	-.08
II.İşbağlı Stresle Başaçıkma				
2	.15	.51	.24	.04
4	.04	.51	.26	.002
6	.17	.46	.16	.28
7	.08	.60	-.01	.10
9	.04	.58	.06	.06
14	.38	.55	.13	.06
III.İş Doyumu				
1	.02	.05	.58	.15
5	.05	.10	.76	.02
10	.16	.05	.60	.14
12	.14	.30	.62	-.18
19	.01	.18	.50	.26
IV.Öğrencilere Yönelik Tutumlar				
16	.009	.16	.14	.82
17	.009	.08	.19	.83

ÖTÖ'nün Türkçe uyarlamasına yapılan varimax rotation sonucunda faktör yapısında bazı değişiklikler olduğu gözlenmiştir. Bu değişikliklerden birincisi ÖTÖ'nün orijinalinde IV.faktörde (öğrencilere yönelik tutumlar) yer alan 21.madde ile ilgilidir. Faktör analizi sonucunda 21.maddenin diğer iki faktörle de yüksek korelasyon gösterdiği ve ayırdedici olmadığı görülmüştür. Bu nedenle 21.madde

ÖTÖ'nün Türkçe formundan çıkartılmıştır. Sonuçta ÖTÖ'nün Türkçe formu 20 maddeden oluşmuştur.

İkinci değişiklik ise özgün formda III.faktörde (işe bağlı stresle başa çıkma) yer alan 13.madde ile IV.faktörde (öğrencilere yönelik tutumlar) yer alan 6.maddenin başka faktörlerde yer almasıdır.

ÖTÖ'nün Türkçe uygulamasına yapılan varimax rotation sonucunda 13. madde I.faktörde (görülen idari destek) 6.madde ise III faktörde (iş doyumunu) yer almıştır.

"Karşılaştığım problemler bu kadar büyük olmasaydı daha iyi öğretmenlik yapabiliirdim" ifadesini içeren 13.maddenin Türk öğretmenler tarafından farklı bir biçimde algılamasının nedeni karşılaştıkları problemlerin idareciler tarafından giderilmesi beklentisi olabilir. Türk öğretmenler iyi öğretmenlik yapamamalarının nedenini kendilerinin problemle başa çıkma becerilerindeki eksiklikte değil, idarecilerin problemlerini çözmelerinde onlara verdikleri desteğin yetersizliğinde görmüş olabilirler. Ayrıca bu madde yükleme biçimi bakımından öğretmenlikteki başarısızlığın nedenini kişinin dışında olan diğer nedenlere bağlamaktadır. Buna katılan öğretmenlerin "içten destek" yerine "dıştan destek"li oldukları düşünülebilir.

"Öğrenciler sanki bir hayvan sürüsü gibi hareket ediyorlar"ifadesini içeren 6.maddeyi ise Türk öğretmenler öğrencilere yönelik bir tutum olarak değil de, iş doyumunu olarak algılamışlardır. Ancak, işinde doyum sağlamayan bir öğretmen öğrencileri "hayvan sürüsü" gibi algılayabilir. Burada da öğretmenler, öğrenciler hakkında kendilerinin taşıdığı düşüncelerin onları etkilediğini değil de, öğrencilerin davranışlarının öğretmenlerin iş doyumunu etkilediğini düşünerek bu maddeyi değerlendirmiş olabilirler.

Sonuçta her iki maddenin de yorumlanmasında Türk öğretmenlerin kendilerini etkin olarak değil, edilgen olarak algıladıkları görülmüştür.Çoğunlukla dış denetim odaklı oldukları ifade edilen (Kağıtçıbaşı, 1990) Türk toplumunun bir

üyeyi olarak öğretmenlerin de her iki maddeyi bu şekilde yorumlamaları normal sayılabilir.

Yapı geçerliğini belirlemek için uygulanan analiz sonucunda dört faktörün toplam varyansın %44.5 açıkladığı görülmüştür. Geriye kalan %55.5'lik kısım öğretmenlik mesleğinde etkili olup da bu araştırmada ele alınmayan "mesleği isteyerek seçip seçmeme", "kişilik özellikleri", "denetim odağı" ve "meslekteki atama biçimi ile can güvenliği" gibi çeşitli değişkenlerle açıklanabilir.

ÖTÖ'nün geçerliğine ilişkin ikinci analizde "Benzer Ölçekler Geçerliği"ne bakılmıştır. Ölçüt olarak ülkemizde Ergin (1993), Çam (1993), Girgin (1995) ve Baysal (1995) tarafından geçerlik, güvenilirlik çalışması yapılan "Maslach Tükenmişlik Envanteri"nden yararlanılmıştır. Bunun için çeşitli okullarda görev yapan (n=113) öğretmene "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği" (ÖTÖ) ile "Maslach Tükenmişlik Ölçeği (MBI) birlikte verilmiştir. ÖTÖ'nün MBI ile gösterdiği korelasyon katsayısı şu şekildedir: İşbağlı Stresle Başaçıkma ile MBI daki Duygusal Tükenme boyutu arasındaki korelasyon .66; İş Doyumu ile MBI daki Kişisel Başarı arasındaki korelasyon.29; Öğrencilere Yönelik Tutumlar ile MBI daki Duyarsızlaşma arasındaki korelasyon .07'dir. ÖTÖ'deki "Görülen İdari Destek" altölçeği MBI da yerini tutan bir boyut bulunmadığından karşılaştırılamamıştır. Benzer ölçek geçerliği için yapılan analiz sonucu ortaya çıkan korelasyon katsayıları manidar olmakla birlikte, yüksek bulunmamıştır.

Orjinalinde de ÖTÖ ile MBI arasındaki korelasyon yoğunluk açısından birbirine yakın bulunmakla birlikte MBI'nın alt boyutlarından daha düşük bulunmuştur. "Benzer ölçekler" geçerliğinde ek olarak ÖTÖ ile SCL-90-R arasındaki korelasyon incelenmiş ve korelasyonun .10 ile .44 arasında değiştii gözlenmiştir.

2)Kişisel Davranışları Değerlendirme Ölçeği(KDDÖ)

Seidman ve Zager'in geliştirdii (1986-87) "Kişisel Davranışları

Değerlendirme Ölçeği"(Personal Rating Scale), 51 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte kişilerin, tükenmişlik karşısında hangi başaçıkma davranışlarına başvurdukları belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu amaçla başaçıkma davranışları "uygun olan" ve "olmayan" şeklinde iki grupta ele alınmıştır.

Uygun başaçıkma davranışları; sportif faaliyetler, sorunları ilgili kişilerle tartışma, hobiler ve ikinci bir işte çalışma olarak belirtilmiştir.

Uygun olmayan başaçıkma davranışları; psikolojik ve fiziksel rahatsızlıkları, aşırı alkol, sigara ve ilaç kullanma ile aşırı yemek yeme, iştahsızlık ve fazla televizyon izleme gibi davranışları kapsamaktadır.

KDDÖ'nün Çeviri Çalışması

Başaçıkma davranışları insanların, kişilik özelliklerine, sahip oldukları davranış kalıplarına ve koşullarına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Kişinin bir probleme ilişkin olarak gösterdiği çaba ve tepkiler şeklinde tanımlanan başaçıkma davranışları, içinde yaşanılan ülkenin kültürel değerleri, yaşam biçimi ve koşullarıyla da son derece ilişkilidir. "Kişisel Davranışları Değerlendirme Ölçeği" araştırmacının kendisi tarafından Türkçeye çevirilmiştir. Bu çeviri İngilizce orijinali ile birlikte daha önce de ÖTÖ'nün çevirisinin de başvurulmuş 30 kişilik aynı uzman gruba gönderilmiş ve Türkçe ifadelerin orijinalini yansıtmadığı sorulmuştur. Ayrıca bu ifadelerden hangilerinin Türk kültürüne uyduğunu, hangilerinin daha çok Türk insanlarında görülebileceğini ve hangilerine daha çok başvurulabileceğini belirtmeleri istenmiştir. Uzman grubun değerlendirmeleri sonucunda %90 çıkarılması konusunda fikir birliğine varılan maddeler çıkarılmıştır. Orijinalinden çıkarılan maddeler şunlardır; jogging, tenis, squash, buz pateni veya paten, yoga, meditasyon, biofeedback ve marijuana kullanma.

Böylece Türk kültürüne uygun olmadığı gerekçesiyle çıkarılan 8 maddeden sonra "Kişisel Davranışları Değerlendirme Ölçeği"nin Türkçe formunda 43 madde yer almıştır.

KDDÖ'nün Puanlaması

Ölçekte; yaşanan değişik fiziksel ve psikolojik problemlerin sıklığı, yapılan sportif aktiviteler, sosyal destek grupları ve hobilerle ilgili olarak üç ana grup altında çeşitli maddeler yer almıştır.

Birinci grubu oluşturan fiziksel ve psikolojik problemlerle ilgili ilk 15 madde için derecelendirme, "Hiçbir zaman", "Nadiren", "Arasına", "Sıklıkla", "Çok sıklıkla" olmak üzere beşli bir şekilde yapılmaktadır. Daha sonra gelen 16 ile 43 arasında yer alan maddeler; kişilerin yaptıkları sportif aktiviteler, yardım aldıkları sosyal destek grupları, hobiler ve temel yaşam alışkanlıklarıyla ilgili olup yine beşli bir derecelendirme ile değerlendirilmektedir. Bu dereceleme biçimi ise "Hiçbir zaman", "Ayda bir", "Her hafta", "Haftada 2-4 kez" ve "Hergün" şeklindedir.

Herbir madde için seçenekler düz biçimde gruplanmıştır (1, 2,.....5). Bu ölçekte de yer alan tüm maddeler ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Bir maddeden alınan derece (1 ile 5 arası) o maddeye ilişkin puanı ifade etmektedir.

KDDÖ'deki uygun başa çıkma davranışları olarak kabul edilen "3 ile 5" ve uygun olmayan başa çıkma davranışları olarak kabul edilen maddelerden "1 ile 2" arasında bir derece alanlar "uygun başa çıkma davranışı" gösteren kişiler olarak kabul edilebilirler.

"Uygun başa çıkma davranışı" olarak kabul edilen maddeler; 14,15,16,17, 18,19,20,21,22,23,24,35,36,37,38,40,41,43'üncü sırada yer alan maddelerdir. Diğer maddeler ise "uygun olmayan başa çıkma" davranışlarını temsil etmektedirler.

3-Psikolojik Belirti Tarama Listesi(SCL-90-R)

Bireylerdeki psikolojik belirtilerin ne düzeyde olduğunu ve hangi alanlara yayıldığını belirleyen bir ölçme aracıdır. Derogatis ve arkadaşları (1977) tarafından Hopkins Symptom Check List (HSCL) olarak bilinen envanterden

yararlanılarak geliştirilmiştir. Ölçeğin amacı, bireylerin stres verici olaylar karşısında gösterdikleri olumsuz stres tepkilerinin düzeyini belirlemektir.

Ölçekte 9 belirti boyutu yer almaktadır. Bunlar: 1)Somatizasyon (SOM) 2)Obsesif-Kompulsif (O-C) 3)Kişilerarası Duyarlık (INT) 4)Depresyon (DEP) 5)Kaygı (ANK) 6)Öfke-Düşmanlık (HOS) 7)Fobik Reaksiyon (PHOB) 8)Paranoid Düşünce (PAR) 9)Psikotizm (PSY) 10)Ek ölçek ise; beslenme, uyku problemleri, suçluluk duyguları gibi belirtileri içermektedir.

SCL-90-R'nin Puanlaması

Ölçek, toplam 90 maddeden oluşmaktadır. Ölçeği cevaplandıran kişilerden son iki haftadaki durumlarını dikkate alarak her maddeyi "hiç", "çok az", "orta derecede", "oldukça fazla" ve "ileri derecede" şeklinde Likert tipi beşli bir derecelendirme yapmaları istenmektedir. Puanlar "hiç"ten "ileri derece" ye doğru 0-4 arasında (0,1,2,3,4,olarak) değerlendirilmektedir. SCL-90-R'nin değerlendirilmesinde altölçekler için ayrı ayrı puanlar elde edilebildiği gibi "Global Severity Index" (GSI), "Positive Symptom Total" (PST) ve Positive Symptom Distress Index (PSDI) adı verilen üç gösterge için ayrı puanlar elde edilebilmektedir. GSI puanı genel belirti düzeyini, PST puanı pozitif belirti sayısını, PSDI puanı ise belirtilerin şiddetini göstermektedir.

Altölçek Puanları: İlgili maddelere verilen cevapların puan değerlerinin toplamının o altölçekteki madde sayısına bölünmesiyle elde edilir. Örneğin; somatizasyon alt ölçeğinde yer alan semptom maddelerinden bireyin aldığı toplam puan somatizasyon boyutu ile ilgili semptom sayısına yani 12'ye bölünerek, bireyin somatizasyon alt ölçeğine ilişkin puanı elde edilir. Aynı işlem SCL-90-R'nin ek skala dışındaki 9 alt ölçeği için de uygulanmaktadır.

Genel Semptom Puanı: "Global Severity Index" (GSI): 90 maddeye verilen (0 ile 4 puan) puanların toplamının 90'a bölünmesi ile elde edilir. GSI puan sınırları 0.00-1.50 araz düzeyi düşük, 1.51-2.50 yüksek, 2.51-4.00 çok yüksek.

PSDI (Positive Symptom Distress Index). Belirti "var" olarak işaretlenen

(0 puanlar hariç) maddelerin toplam sayısına bölünmesiyle hesaplanır.

PST (Positive Symptom Total): Belirti"var" olarak işaretlenen madde puanları toplamıdır.

Bu araştırmada yalnızca "AltÖlçek Puanları" ile "Genel Semptom Ortalaması (GSI)" kullanılmıştır.

SCL-90-R'nin güvenilirliği (Brophy ve ark.; 1988; Hoffmann ve Overall, 1978) geçerliği (Offer ve ark, 1991; Wiznitzer ve ark., 1992)ve faktör yapısı (Derogatis ve Cleary, 1977; Holcomb ve ark., 1983) ile ilgili olarak yapılan çeşitli çalışmalar sonucunda birçok araştırmacı, SCL-90-R'nin psikopatolojinin ayrı boyutlarını ölçmekten çok, genel olarak psikolojik belirtileri ölçtüğü görüşünde birleşmişlerdir (Cyr ve ark.,1985; Dağ,1991; Peveler ve Fairburn, 1990).

SCL-90-R ülkemizde ilk olarak Gökler (1978) tarafından kullanılmıştır. Daha sonra ölçeğin testin tekrarı güvenilirliğini belirleyebilmek için yapılan çalışmalarda oldukça yüksek değerler elde edilmiştir (Dağ, 1991; Kılıç, 1991; Tufan, 1987). SCL-90-R bugüne kadar çeşitli araştırmalarda farklı örneklemeler üzerinde kullanılmıştır. SCL-90-R'nin uygulandığı üniversite ve lise öğrencileri, adölesanlar, kurumda ve kurum dışında yaşayan yaşlılar, göçmen çocuklar, alkolik ailelerin çocukları, beden eğitimi öğretmenleri ve üniversite öğretim elemanları gibi örneklemeler arasında anlamlı farklılıklar elde edilmiştir (Çetin ve ark.,1990; Hisli ve ark.,1984; Birsöz,1980; Gökçakan, 1984; Fidaner ve Fidaner,1984; Alper ve diğ.1990; Uçman,1990; Güçray,1994; Tuğrul,1994).

Kılıç (1987) geçerlik, güvenilirlik çalışmasında testin tekrarı güvenilirliğini .63 ile .84 bulmuştur. Bu çalışmada ölçeğin MMPI ile benzer ölçekler geçerliği de incelenmiş korelasyonların .40 civarında değiştiği gözlenmiştir. Dağ (1990); Üniversite öğrencileriyle yaptığı SCL-90-R'nin MMPI altölçekleri ile geçerlik çalışmasında, benzer ölçekler geçerlik katsayılarının .59 ile .77 arasında değiştiğini gözlemiştir. Yapılan uyarılama çalışmalarının sonuçları SCL-90-R'nin

ülkemizde klinik hastaları dışındaki örneklemlerde de geçerli ve güvenilir bir ölçek olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

4-Sosyo-Demografik Anket

Deneklerin sosyo-demografik özellikleriyle birlikte tükenmişliğe katkıda bulunacağı düşünülen bazı değişkenlerle ilgili sorulardan oluşan bu anket araştırmacı tarafından hazırlanmıştır (Ek-1). Toplam 19 sorudan oluşan bu anketin ilk 8 sorusu aşağıdaki bilgileri kapsamaktadır:

- Cinsiyet
- Yaş
- Medeni durum
- Öğrenim derecesi
- Çalışılan okul tipi (ilkokul-ilköğretim-ortaokul-lise)
- Okuldaki görevi
- Çalışma yılı
- Öğretmenlik alanı (branş)

Diğer 11 soru ise tükenmişliği en iyi yordayan değişkenleri ortaya çıkarmak için sorulmuştur. Bu nedenle öğretmenlere yukarıda belirtilen kişisel bilgilerle birlikte kendi iş ortamları ve buradaki ilişkilerini değerlendirmeye yönelik sorular sorulmuştur. Tükenmişliği yordamada etkili olan bu sorular aşağıdaki şekilde gruplandırılmıştır:

- Öğrenci sayısı
- İşin ilginç olması
- Denetim
- Yardım gördüğü sosyal destek grupları
- Meslekte yeterlilik inancı
- İşte yükselme olanağı
- Ücret tatmini
- İş değiştirme isteğidir.

Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılan ölçeklerin uygulamaları 1994-1995 öğretim yılında Ekim-Kasım-Aralık ayları içinde gerçekleştirilmiştir. Uygulamalardan önce ilgili kurumlardan gerekli izinler alınmıştır. Okul yöneticileriyle yapılan öngörüşmelerden sonra, belirlenen tarih ve saatte okullar ziyaret edilmiştir. Uygulama için gidilen okullardaki öğretmenlerin çoğunluğu istekli olmakla birlikte, bir kısmı araştırmaya ilgi göstermelerine rağmen boş zamanlarının olmadığı gerekçesiyle katılmak istememişlerdir. Bu nedenle ölçekler yalnızca istekli öğretmenlere dağıtılmış ve daha sonra belirlenen günde geri toplanmıştır. Ölçekler dağıtılmadan önce araştırmacı tarafından gerekli açıklamalar yapılarak, araştırmanın önemi vurgulanmış ve öğretmenler uygulama hakkında bilgilendirilmişlerdir. Rehber öğretmeni olan okullarda, uygulamanın gerçekleştirilmesinde bu öğretmenlerden yararlanılmıştır. Tüm ölçekleri cevaplandırma süresi yaklaşık olarak 45 dakikayı almaktadır.

Araştırma kapsamında yeralan ölçeklerdeki soru sayısının fazla ve cevaplandırma süresinin uzun olması nedeniyle, ölçeklerin verildikten bir gün sonra toplanması uygun görülmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmayla ilgili anket uygulaması tamamlandıktan sonra bilgi toplamak üzere verilen formların hepsi araştırmacı tarafından teker teker kontrol edilmiş, veriler kod yönergesine göre kodlandıktan sonra bilgisayar kodlama formlarına geçirilmiştir. Yalnızca envanterleri tam ve istenen şekilde dolduran öğretmenler analize alınmıştır. Araştırmaya katılıp da kimlik bilgilerini eksik yazan, ÖTÖ, SCL-90-R ya da başa çıkma davranışlarındaki maddelerden birini boş bırakan öğretmenleri ölçekleri değerlendirilmemiştir. Bu durumda 800 öğretmene verilen envanterden eksik doldurma ya da belirlenen günde teslim etmeme nedeniyle 720'si işlem görmüş 80 tanesi elenmiştir.

Bilgisayar kodlama formlarına geçirilen veriler, çeşitli kategorilere göre

bilgisayarda işlenmiş ve istatistiksel işlemler tamamlanmıştır. Araştırma boyunca bütün hesaplamalar, Microsoft Excel, Stat View ve SPSS paket programlarında yapılmıştır.

Elde edilen veriler sırasıyla amaçlar doğrultusunda aşağıdaki şekilde analiz edilmiştir:

1. Tükenmişliğin altölçeklerine göre sosyo-demografik (cinsiyet, yaş, medeni durum, çalışma yılı, okuldaki görevi, çalışılan okul, branş, öğrenim derecesi, okulun SED'ine göre) değişkenlere bağlı bir farklılaşma olup olmadığı varyans analizi ile değerlendirilmiştir. Gerekli durumlarda Scheffe-F testi ve "t" testinden yararlanılmıştır.

2. Psikolojik belirtiler yönünden sosyodemografik değişkenlere bağlı bir farklılaşmanın olup olmadığı yine varyans analizi ile değerlendirilmiştir. Gerekli durumlarda Scheffe-F testi ve "t" testinden yararlanılmıştır.

3. Tükenmişliğin altölçeklerine göre öğretmenlerin gösterdikleri başa çıkma davranışları "Pearson Product-Moment Correlations"a göre incelenmiştir.

4. Psikolojik belirtilere göre öğretmenlerin gösterdikleri başa çıkma davranışları da yine "Pearson Product-Moment Correlations"a göre değerlendirilmiştir.

5. Tükenmişliğin altölçeklerini yordayan en önemli değişkenleri tesbit etmek için "Stepwise Multiple Regression" kullanılmıştır. Öğretmenlerin meslek ve çalışma koşullarını değerlendirmelerinde ise yüzde ve frekanstan yararlanılmıştır.

6. Araştırmada, hata payı 0.05 olarak kabul edilmiştir.

BÖLÜM IV.

BULGULAR

Bu bölümde uygulanan istatistiksel analizler sonucunda elde edilen bulgular, alt problemlerin sırasına göre verilmiştir. Öncelikle öğretmenlerin sosyo-demografik özellikleriyle "Tükenmişlik" ve "Psikolojik Belirtileri"ne ilişkin bulgular yer almıştır. Daha sonra öğretmenlerin "Tükenmişlik" ve "Psikolojik Belirtiler" ile "Başarı Davranışları"na yönelik bulguları "Öğretmenlik Meslek ve Çalışma Koşulları"na ilişkin değişkenlerin "Tükenmişliğin" yordanmasındaki katkıları izlemiştir.

1:0-Öğretmenlerin Sosyo-Demografik Özellikleri ve Tükenmişlik Düzeylerine İlişkin Bulgular:

Bu kısımda resmi ve özel okullarda olmak üzere ilkokul, ilköğretim okulu, ortaokul ve liselerde görev yapan öğretmenlerin sosyo-demografik özellikleri ile bu özelliklere bağlı olarak ÖTÖ'nün altölçeklerine ilişkin bir farklılaşma olup olmadığına yönelik bulgular verilmiştir.

1.1-Öğretmenlerin Cinsiyete Göre "Tükenmişlik" Düzeyleri

Öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin cinsiyetlerine göre farklı olup olmadığını görmek üzere örnekleme giren öğretmenlerin ÖTÖ'nün alt ölçeklerinden aldıkları puanlar cinsiyete göre analiz edilmiş ve sonuçlara ilişkin X, S ve t değerleri Tablo-5'de verilmiştir.

Tablo-5
Cinsiyete Göre "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nin Altölçek Puanlarının X, S ve "t" Değerleri

Cinsiyet	n	X	S	"t" Değeri	Önem Düzeyi
GÖRÜLEN İDARİ DESTEK					
Kadın	406	15.83	5.80	2.270	Önemli (.05)
Erkek	314	16.88	6.58		
İŞEBAĞLI STRESLE BAŞAÇIKMA					
Kadın	406	14.56	5.57	.722	Önemli
Erkek	314	14.87	5.67		
İŞ DOYUMU					
Kadın	406	11.08	4.45	4.784	Önemli (.0001)
Erkek	314	12.80	5.21		
ÖĞRENCİLERE YÖNELİK TUTUMLAR					
Kadın	406	9.36	3.81	1.764	Önemli (.05)
Erkek	314	8.85	3.87		

t:1.96(Sd.718,p=.05 için t tablo değeri)

Tablo-5'de de görüldüğü gibi yapılan "t" testi analizi sonucunda cinsiyetler arasında ÖTÖ'nün "Görülen İdari Destek" ile "İş Doyumu" yönünden "Kadınlar" lehine "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" yönünden de "Erkekler" lehine önemli fark bulunmuştur.

ÖTÖ'nün "Görülen İdari Destek" ve "İş Doyumu" altölçeklerinde erkek öğretmenlerin ortalamalarının kadın öğretmenlerden daha yüksek olduğu

görülmektedir. "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" altölçeğinde ise, kadın öğretmenler daha yüksek bir ortalamaya sahiptir. "t" testi sonucuna göre "İşbağlı Stresle Başa Çıkma" alt ölçeğinde ise, her iki cinsiyet açısından önemli bir farkın olmadığı dikkat çekmektedir. Bu sonuçlara göre, kadın öğretmenlerin, gördükleri idari desteği erkek öğretmenlerden daha çok yeterli buldukları ve daha fazla iş doyumunu sağladıkları söylenebilir.

1.2-Öğretmenlerin Yaşlarına Göre "Tükenmişlik" Düzeyleri

Öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin yaşlara göre farklı olup olmadığını görmek üzere örnekleme giren öğretmenlerin ÖTÖ'nün alt ölçeklerinden aldıkları puanlar yaşlara göre analiz edilmiş ve sonuçlara ilişkin X, S ve F değerleri Tablo-6'da verilmiştir.

Tablo-6
Yaşlara Göre "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nin Altölçek Puanlarının X,S ve F Değerleri

Yaş	n	X	S	F Değeri	Önem Düzeyi
GÖRÜLEN İDARİ DESTEK					
20-29	119	16.51	5.11	.578	Önemsiz
30-39	280	16.53	6.25		
40-49	266	15.89	6.13		
50+	55	16.49	7.82		
İŞEBAĞLI STRESLE BAŞAÇIKMA					
20-29	119	15.08	5.53	.82	Önemsiz
30-39	280	14.91	5.86		
40-49	266	14.28	5.35		
50+	55	14.76	5.72		
İŞ DOYUMU					
20-29	119	12.59	4.88	3.23	Önemli (.05)
30-39	280	12.16	4.99		
40-49	266	11.38	4.79		
50+	55	10.67	4.33		
ÖĞRENCİLERE YÖNELİK TUTUMLAR					
20-29	119	10.87	3.87	12.11	Önemli (.0001)
30-39	280	9.09	3.80		
40-49	266	8.69	3.70		
50+	55	7.78	3.55		

Tablo-6'daki yaş ile ilgili olarak ÖTÖ'nün altölçekleri değerlendirildiğinde yalnızca "İş Doyumu" ve "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" altölçeklerinde ortalamalar arasında önemli farkların olduğu, diğer iki altölçek açısından önemli bir farkın olmadığı görülmektedir.

Yapılan Scheffe-F testi sonucu "İş Doyumu" altölçeği için farkın 20-29 yaş grubunda olanlar ile 50 yaş ve üstü grubu arasındaki aritmetik ortalama farkından kaynaklandığını göstermiştir. $[F(3, 716)=1.955; p < .05]$. Bu durumda yaş ilerledikçe "İş Doyumu" nun arttığı söylenebilir. Bu bulgu tükenmişlikle ilgili olarak yapılan araştırmaların bir çoğu tarafından desteklenmektedir.

Yapılan Scheffe-F testi sonucu "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" altölçeği için farkın 20-29 yaş grubu ile 30-39 yaş grubunda olanlar $[F(3, 716)=6.26; p < .05]$, 20-29 yaş grubunda olanlar ile 40-49 yaş grubunda olanlar $[F(3,716)=9.22; p < .05]$ ve 20-29 yaş grubunda olanlar ile 50 ve üstü yaş grubundakilerin $[F(3,716)=8.498; p < .05]$ aritmetik ortalama farkından kaynaklandığını göstermiştir. Bu durum "İş Doyumu" ile ilgili olarak elde edilen verilerin doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak elde edilen verilerin yaşın yükselmesiyle birlikte tükenmişliğin azaldığını göstermektedir.

1.3-Öğretmenlerin Medeni Durumlarına Göre "Tükenmişlik" Düzeyleri

Öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin medeni durumlarına göre farklı olup olmadığını görmek üzere örnekleme giren öğretmenlerin ÖTÖ'nün alt ölçeklerinden aldıkları puanlar medeni duruma göre analiz edilmiş ve sonuçlara ilişkin X, S ve F değerleri Tablo-7'de verilmiştir.

Tablo-7 öğretmenlerin medeni durumlarına göre ÖTÖ'nün altölçeklerinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları arasındaki farkın önemli olmadığını göstermektedir.

Tablo-7
Medeni Duruma Göre "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nin Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri

Medeni Durum	n	X	S	F Değeri	Önem Düzeyi
GÖRÜLEN İDARİ DESTEK					
Evli	606	16.44	6.32		
Bekar	92	15	4.78	2.66	Önemsiz
Dul	22	17.54	6.62		
İŞEBAĞLI STRESLE BAŞAÇIKMA					
Evli	606	14.86	5.62		
Bekar	92	13.62	5.57	1.974	Önemsiz
Dul	22	14.54	5.32		
İŞ DOYUMU					
Evli	606	11.86	4.90		
Bekar	92	11.80	4.72	.334	Önemsiz
Dul	22	11	4.96		
ÖĞRENCİLERE YÖNELİK TUTUMLAR					
Evli	606	9.01	3.87		
Bekar	92	9.88	3.71	2.34	Önemsiz
Dul	22	9.73	3.33		

Tablo-7'de öğretmenlerin medeni durumlarına göre ÖTÖ'nün altölçeklerinin dördünde de puanlar arasındaki farkın önemli olmadığı görülmektedir. Bu durumda medeni durumun tükenmişlikte etkili olmadığı söylenebilir.

1.4-Öğretmenlerin Öğrenim Derecelerine Göre "Tükenmişlik" Düzeyleri

Öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin öğrenim derecelerine göre farklı

olup olmadığını görmek üzere örnekleme giren öğretmenlerin ÖTÖ'nün altölçeklerinden aldıkları puanlar öğrenim derecesine göre analiz edilmiş ve sonuçlara ilişkin X, S ve F değerleri Tablo-8'de verilmiştir.

Tablo-8
Öğrenim Derecesine Göre "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nin Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri

Öğrenim Derecesi	n	X	S	F Değeri	Önem Düzeyi
GÖRÜLEN İDARİ DESTEK					
İki Yıllık Y.O.	275	16.86	6.58		
Dört Yıllık Y.O.	429	15.97	5.91	2.234	Önemli
Lisansüstü	16	14.69	5.09		
İŞEBAĞLI STRESLE BAŞAÇIKMA					
İki Yıllık Y.O.	275	14.98	5.66		
Dört Yıllık Y.O.	429	14.49	5.59	.696	Önemli
Lisansüstü	16	15.12	5.46		
İŞ DOYUMU					
İki Yıllık Y.O.	275	11.43	4.95		
Dört Yıllık Y.O.	429	12.12	4.84	1.909	Önemli
Lisansüstü	16	11	4.02		
ÖĞRENCİLERE YÖNELİK TUTUMLAR					
İki Yıllık Y.O.	275	8.53	3.55		Önemli
Dört Yıllık Y.O.	429	9.52	3.96	5.673	(.01)
Lisansüstü	16	9.44	4.23		

Tablo-8'den de anlaşılacağı gibi "öğrenim derecesi"nin yalnızca "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" altölçeğinde önemli bir fark yarattığı görülmektedir. Diğer altölçeklerde ise "öğrenim derecesi"ne bağlı bir farklılaşma olmadığı dikkat çekmektedir.

"Öğretmenlere Yönelik Tutumlar" altölçeğindeki farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Scheffe-F testi sonucuna bakıldığında farkın iki yıllık yüksekokul mezunları ile dört yıllık yüksekokul mezunlarının aritmetik ortalamalarından kaynaklandığı görülmüştür [$F(2,717)=5.623$; $p < .05$].

Scheffe-F testi sonucundan "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" açısından daha çok "dört yıllık yüksekokul" ya da "fakülte" mezunlarının "tükenmişlik" gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bu durumda eğitim düzeyi arttıkça "tükenmişlik" de artmaktadır.

1.5-Öğretmenlerin Çalıştıkları Okul Tipine Göre "Tükenmişlik"Düzeyleri

Öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin çalıştıkları okul tipine göre farklı olup olmadığını görmek üzere örnekleme giren öğretmenlerin ÖTÖ'nün altölçeklerinden aldıkları puanlar çalıştıkları okulun tipine göre analiz edilmiş ve sonuçlara ilişkin X, S ve F değerleri Tablo-9'da verilmiştir.

Tablo-9 değerlendirildiğinde "İş Doyumu" altölçeği dışında diğer bütün altölçeklerde önemli bir farklılaşmanın olduğu görülmüştür.

Tablo-9
Çalışılan Okula Göre "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nin Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri

Çalışılan Okul	n	X	S	F Değeri	Önem Düzeyi
GÖRÜLEN İDARİ DESTEK					
İlkokul	174	16.21	5.95		
İlköğretim Okulu	154	17.16	6.60	2.935	Önemli
Ortaokul	188	15.28	5.75		(.05)
Lise	204	16.63	6.30		
İŞEBAĞLI STRESLE BAŞAÇIKMA					
İlkokul	174	14.91	5.52		
İlköğretim Okulu	154	15.03	5.63	2.863	Önemli
Ortaokul	188	13.68	5.64		(.05)
Lise	204	15.19	5.57		
İŞ DOYUMU					
İlkokul	174	11.71	4.85		
İlköğretim Okulu	154	11.89	5.16	.492	Önemsiz
Ortaokul	188	11.56	4.44		
Lise	204	12.13	5.06		
ÖĞRENCİLERE YÖNELİK TUTUMLAR					
İlkokul	174	8.82	3.65		
İlköğretim Okulu	154	8.47	3.58	3.515	Önemli
Ortaokul	188	9.47	3.76		(.01)
Lise	204	9.62	4.18		

"Görülen İdari Destek" altölçeğindeki farklılaşmanın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için yapılan Scheffe-F testi farkın ilköğretim okulları ile ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin aritmetik ortalamalarından kaynaklandığını göstermiştir [$F(3,716)=2.642; p < .05$]. Aritmetik ortalamalardan

en çok "ilköğretim okullarında" görev yapan öğretmenlerin "tükenmişlik" gösterdikleri anlaşılmaktadır(17.16). İkinci sırada "Lise" öğretmenleri(16.63) yer almıştır. Onları "İlkokul" ve "Ortaokul" öğretmenleri izlemiştir.

"İşebağlı Stresle Başaçıkma" altölçeğindeki fark tek yönlü varyans analizi sonucuna göre önemli bulunmasına rağmen yapılan "Scheffe-F" testine göre bu farkın önemli olmadığı görülmüştür.

Scheffe-F testine göre "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" altölçeğindeki farkın "ilköğretim" okullarındaki öğretmenler ile "lise" öğretmenlerinin aritmetik ortalamalarından kaynaklandığını göstermiştir [$F(3,716)=2.649$; $p<.05$]. Bu altölçekteki tükenmişlik düzeyi en yüksek aritmetik ortalamadan başlamak üzere; Lise (9.62), Ortaokul (9.47), İlkokul (8.82) ve İlköğretim okulu (8.47) şeklinde sıralanmıştır.

"İş Doyumu"na yönelik olarak çalışılan okul ile "tükenmişlik" düzeyi arasında önemli bir fark bulunmamıştır.

Sonuçlar değerlendirildiğinde "ilköğretim" okullarında görev yapan öğretmenlerin, kendilerine verilen idari desteği yetersiz bulmaları nedeniyle en fazla tükenen grup olduğunu, "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" açısından da en çok "ergenlik dönemi"nde olan öğrenci grubuyla ilgilenen öğretmenler olarak "Lise" öğretmenlerinin "tükenmişlik" gösterdiklerini söyleyebiliriz.

1.6-Öğretmenlerin Okuldaki Görevlerine Göre "Tükenmişlik" Düzeyleri

Öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin okuldaki görevlerine göre farklı olup olmadığını görmek üzere örnekleme giren öğretmenlerin ÖTÖ'nün altölçeklerinden aldıkları puanlar okuldaki görevine göre analiz edilmiş ve sonuçlara ilişkin X, S ve F değerleri Tablo-10'da verilmiştir.

Okuldaki görevi açısından tükenmişlik ele alındığında tek yönlü varyans analizi sonucunda yalnızca "İşebağlı Stresle Başaçıkma" altölçeğinde bir farklılık olduğu görülmüştür (Tablo-10).

Tablo-10
Okuldaki Görevine Göre "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nin Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri

Okuldaki Görevi	n	X	S	F Değeri	Önem Dizeyi
GÖRÜLEN İDARİ DESTEK					
Müdür	6	16.5	5.43		
Müdür Yardımcısı	51	16.31	6.33	.004	Önemli
Öğretmen	663	16.29	6.17		
İŞBAĞLI STRESLE BAŞAÇIKMA					
Müdür	6	11	3.63		Önemli
Müdür Yardımcısı	51	16.57	4.97	4.313	(.01)
Öğretmen	663	14.58	5.64		
İŞ DOYUMU					
Müdür	6	12.17	4.75		
Müdür Yardımcısı	51	11.96	4.76	.035	Önemli
Öğretmen	663	11.82	4.89		
ÖĞRENCİLERE YÖNELİK TUTUMLAR					
Müdür	6	8.33	3.93		
Müdür Yardımcısı	51	8.78	3.48	.378	Önemli
Öğretmen	663	9.17	3.87		

Scheffe-F testi ile bakıldığında okuldaki görevi açısından "İşbağlı Stresle Başaçıkma" ya yönelik farkın "Öğretmenler" ile "Müdür Yardımcıları"ndan kaynaklandığı görülmüştür [$F(2,717)=2.989$; $p < .05$]. Müdür Yardımcıları "İşbağlı Stresle Başaçıkma" altölçeğinde, öğretmenlerden daha çok "tükenmişlik" göstermektedirler. Diğer altölçekler açısından gruplar arasında önemli bir farkın olmaması dikkat çekicidir. Yapılan araştırmaların büyük bir kısmı "öğretmenler" de tükenmişliğin "yöneticiler"den daha fazla olduğunu göstermektedir.

1.7-Öğretmenlerin Çalışma Yıllarına Göre "Tükenmişlik" Düzeyleri

Öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin çalışma yıllarına göre farklı olup olmadığını görmek üzere örnekleme giren öğretmenlerin ÖTÖ'nün alt ölçeklerinden aldıkları puanlar çalışma yılına göre analiz edilmiş ve sonuçlara ilişkin X, S ve F değerleri Tablo-11'de verilmiştir.

Tablo-11'den de izlenebileceği gibi "İş Doyumu" ve "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" da önemli farklılıkların olduğu dikkat çekmektedir. "Görülen İdari Destek" ve "İşbağlı Stresle Başa Çıkma" açısından anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Tablo-11
Çalışma Yılına Göre "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nin Altölçek
Puanlarının X, S ve F Değerleri

Çalışma Yılı	n	X	S	F Değeri	Önem Düzeyi
GÖRÜLEN İDARİ DESTEK					
1- 5	114	15.87	5.25		
6-10	60	17.98	6.56		
11-15	133	15.78	5.55	1.808	Önemsiz
16-20	183	16.70	6.02		
21 +	230	16.01	6.86		
İŞEBAĞLI STRESLE BAŞAÇIKMA					
1- 5	114	14.82	5.51		
6-10	60	16.12	5.80		
11-15	133	14.35	5.77	1.169	Önemsiz
16-20	183	14.63	5.52		
21 +	230	14.51	5.58		
İŞ DOYUMU					
1- 5	114	12.90	4.79		
6-10	60	12.72	5.76		
11-15	133	11.80	4.67	7.486	Önemli (.0001)
16-20	183	12.56	5.1		
21 +	230	10.50	4.29		
ÖĞRENCİLERE YÖNELİK TUTUMLAR					
1- 5	114	10.97	4.14		
6-10	60	9.83	3.65		
11-15	133	9.02	3.84	11.991	Önemli (.0001)
16-20	183	9.17	3.69		
21 +	230	8.09	3.49		

Çalışma yılı ile tükenmişlik açısından önemli farkların bulunduğu altölçeklerde farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Scheffe-F testi sonucuna göre "İş Doyumu" altölçeğinde farkın "1-5" yıl ile "21 ve daha fazla yıl" çalışanlar [$F(4,715)=4.82$; $p < .05$], "6-10" yıl ile "21 ve daha fazla yıl" çalışanlar [$F(4,715)=2.56$; $p < .05$] ve "16-20" yıl ile "21 ve daha fazla yıl" [$F(4,715)=4.75$; $p < .05$] çalışanlardan kaynaklandığını göstermiştir.

"Öğrencilere Yönelik Tutumlar" altölçeğindeki aritmetik ortalama farkının ise "1-5" yıl ile "11-15" yıl "16-20" yıl ve "21 ve daha fazla" yıl çalışan gruplardan kaynaklandığı görülmüştür [sırasıyla $F(4,715)=4.2;4.085;11.381$; $p < .05$]. Burada da en yüksek tükenmişlik göreve yeni başlayan (1-5 yıl) öğretmenlerde görülmüştür. Tablo-11'den de izlenebileceği gibi, (1-5 yıl) hizmeti olan öğretmenlerin, iki altölçek içinde aldıkları puanların aritmetik ortalaması diğer grupların aritmetik ortalamasından daha yüksektir. Bu bulgu daha önce belirtilen "yaş" değişkeniyle paralellik göstermektedir (Tablo-6). Benzer şekilde çalışma yılında da, hizmet süresi arttıkça, tükenmişlik azalmaktadır. Bir başka deyişle, hizmet süresi arttıkça iş doyumu ve öğrencilere yönelik olumlu tutumların da arttığı söylenebilir.

1.8-Öğretmenlerin Branşlarına Göre "Tükenmişlik" Düzeyleri

Öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin branşlara göre farklı olup olmadığını görmek üzere örnekleme giren öğretmenlerin ÖTÖ'nün altölçeklerinden aldıkları puanlar branşa göre analiz edilmiş ve sonuçlara ilişkin X, S ve F değerleri Tablo-12'de verilmiştir.

Tablo-12

Branşa Göre "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nin Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri

Branş	n	X	S	F Değeri	Önem Düzeyi
GÖRÜLEN İDARİ DESTEK					
Sosyal Bilimler	141	15.61	6.28		
Fen Bilimleri	190	15.68	5.75		
Yabancı Dil	71	16.89	6.40	1.27	Örensiz
Güzel Sanatlar	34	15.65	4.90		
Beden Eğitimi	12	18.67	7.51		
İŞEBAĞLI STRESLE BAŞAÇIKMA					
Sosyal Bilimler	141	14.08	5.53		
Fen Bilimleri	190	14.66	5.45		
Yabancı Dil	71	15.24	6.10	.554	Örensiz
Güzel Sanatlar	34	14.35	6.54		
Beden Eğitimi	12	14.08	5.45		
İŞ DOYUMU					
Sosyal Bilimler	141	11.55	4.94		
Fen Bilimleri	190	11.75	4.55		
Yabancı Dil	71	13.31	5.36	2.028	Örensiz
Güzel Sanatlar	34	12.85	5.57		
Beden Eğitimi	12	11.33	3.14		
ÖĞRENCİLERE YÖNELİK TUTUMLAR					
Sosyal Bilimler	141	9.20	3.92		
Fen Bilimleri	190	9.46	3.76		
Yabancı Dil	71	9.87	4.34	.49	Örensiz
Güzel Sanatlar	34	9.09	4.01		
Beden Eğitimi	12	10.08	5.18		

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda öğretmenler arasında ÖTÖ'

nün altölçeklerine göre "brans" açısından önemli bir farkın olmadığı görülmüştür (Tablo-12).

1.9-Öğretmenlerin Okul Tipleri İle Okul SED'ine Göre

"Tükenmişlik" Düzeyleri

Öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin okul tipleri ile okul SED'ine göre farklı olup olmadığını görmek üzere örnekleme giren öğretmenlerin ÖTÖ'nün altölçeklerinden aldıkları puanlar okul tipi ile okul SED'ine göre analiz edilmiş ve sonuçlara ilişkin X ve S değerleri Tablo-13'de verilmiştir.

Tablo-13
Okul Tipleri İle Okul SED'ine Göre "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nin
Altölçek Puanlarının X ve S Değerleri

Okul SED'i	Okul Tipleri								
	İlkokul			Ortaokul			Lise		
	X	S	n	X	S	n	X	S	n
	GÖRÜLEN			İDARİ			DESTEK		
Alt	18.39	6.81	128	15.67	5.32	95	18.52	5.81	64
Orta	16.40	5.55	109	15.47	6.30	94	16.94	7.06	66
Üst	12.91	5.14	35	14.54	5.42	56	14.73	5.50	73
	İŞE BAĞLI			STRESLE			BAŞAÇIKMA		
Alt	16.12	5.32	128	14.86	6.15	95	17.73	5.42	64
Orta	14.72	5.68	109	14.16	5.70	94	14.36	5.39	66
Üst	11.49	4.21	35	12.30	4.48	56	13.63	5.13	73
	İŞ			DOYUMU					
Alt	12.78	5.09	128	13.00	4.78	95	14.23	5.13	64
Orta	10.64	4.65	109	11.53	4.98	94	11.88	5.49	66
Üst	9.74	3.27	35	10.73	3.82	56	10.48	3.89	73
	ÖĞRENCİLERE			YÖNELİK			TUTUMLAR		
Alt	9.37	3.72	128	9.98	3.87	95	11.22	4.46	64
Orta	8.04	3.40	109	9.07	3.9	94	8.80	4.2	66
Üst	8	3.39	35	8.52	3.15	56	8.89	3.50	73

Tablo-13'de öğretmenlerin çalıştıkları "okul tipleri" ve "okulun SED'i"ne göre "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nden aldıkları altölçek puan ortalamaları görülmektedir. Tablo-13 incelendiğinde grupların kendi içlerinde "Tükenmişlik" puan ortalamaları açısından belirgin farklılıklar gösterdikleri anlaşılmaktadır. Gözlenen bu farkın önemli olup olmadığını test etmek için çift yönlü varyans analizi yapılmış, sonuçlar Tablo-14'de verilmiştir.

Tablo-14
Okul Tipleri ve Okul SED'inin "Öğretmen Tükenmişliği"nin Altölçeklerine Uygulanan Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F Değeri	Önem Düzeyi
GÖRÜLEN İDARİ DESTEK					
(A)OKUL TİPİ	242.990	2	121.495	3.373	P < .05
(B)OKUL SED'İ	1150.392	2	575.196	15.969	P < .0001
A X B	311.077	4	77.769	2.159	Önemsiz
GRUP İÇİ	25609.930	711	36.020		
TOPLAM	27314.389	719			
İŞEBAĞLI STRESLE BAŞAÇIKMA					
(A)OKUL TİPİ	248.862	2	124.431	4.214	P < .05
(B)OKUL SED'İ	1390.032	2	695.016	23.538	P < .0001
A X B	202.733	4	50.683	1.716	Önemsiz
GRUP İÇİ	20994.166	711	29.528		
TOPLAM	22835.793	719			
İŞ DOYUMU					
(A)OKUL TİPİ	132.545	2	66.272	2.955	Önemsiz
(B)OKUL SED'İ	1000.487	2	500.243	22.307	P < .0001
A X B	42.981	4	10.745	.479	Önemsiz
GRUP İÇİ	15944.727	711	22.426		
TOPLAM	17120.74	719			
ÖĞRENCİLERE YÖNELİK TUTUMLAR					
(A)OKUL TİPİ	139.206	2	69.603	4.924	P < .01
(B)OKUL SED'İ	419.902	2	209.951	14.852	P < .0001
A X B	48.468	4	12.117	.857	Önemsiz
GRUP İÇİ	10050.514	711	14.136		
TOPLAM	10658.09	719			

Tablo-14'de görüldüğü gibi "okul tipi" [$F(2,717)=3.73;p < .05$] ve "okulun SED'i" [$F(2,717)=15.969;p < .0001$] "Görülen İdari Destek" altölçeğinde anlamlı bir etki oluşturmaktadır. "Okul tipi X okul SED'i" etkileşimi manidar değildir. Bu da okul tipi ile "Görülen İdari Destek" altölçeği arasındaki bağlantının okulun SED'ine bağlı olarak değişmediğini göstermektedir.

"İşbağlı Stresle Başaçıkma" altölçeği üzerinde de "okul tipi" [$F(2,717)=4.214;p < .05$] ve "okul SED'i"nin [$F(2,717)=23.538;p < .0001$] anlamlı bir etki oluşturduğu gözlenirken yine "okul tipi X okul SED'i" etkileşimi manidar bulunmamıştır. Bu da okul tipi ile "İşbağlı Stresle Başaçıkma" altölçeği arasındaki bağlantının okul SED'ine bağlı olarak değişmediğini göstermektedir.

"İş Doyumu" altölçeğinde yalnızca "okul SED'i"nin [$F(2,717)=22.307;p < .0001$] etkisi olduğu anlaşılmıştır. "Okul tipi" ile "okul tipi X okul SED'i" etkileşimi manidar bulunmamıştır.

"öğrencilere Yönelik Tutumlar" altölçeği üzerinde "okul tipi" [$F(2,717)=4.924;p < .01$] ve "okul SED'i"nin [$F(2,717)=14.852;p < .0001$] anlamlı bir etki oluşturduğu görülmüştür. "Okul tipi X okul SED'i" etkileşimi manidar bulunmamıştır. Bundan da okul tipi ile "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" altölçeği arasındaki bağlantılı okul SED'ine bağlı olarak değişmediği anlaşılmaktadır.

2:0-Öğretmenlerin Sosyo-Demografik Niteliklerine Göre Psikolojik Belirtilerine İlişkin Bulgular

Bu kısımda öğretmenlerde görülen psikolojik belirtiler ve bunların sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisine yönelik bulgular tek yönlü varyans analiziyle incelenerek sunulmuştur. Gerekli durumlarda "t" testi ile Scheffe-F testinden yararlanılmıştır. Bu araştırmada öğretmenlerdeki psikolojik belirtileri saptamak amacıyla kullanılan SCL-90-R ölçeğinden elde edilen sonuçlardan yalnızca "Genel Semptom Ortalaması" ve "Altölçek Puanları" kullanılmıştır.

2.1-Öğretmenlerin Cinsiyetlerine Göre "Psikolojik Belirtileri"

Öğretmenlerin psikolojik belirtilerinin cinsiyete göre farklı olup olmadığını görmek üzere örnekleme giren öğretmenlerin SCL-90-R'nin altölçekleri ve genel semptom puanından(GSI) aldıkları puanlar cinsiyete göre analiz edilmiş ve sonuçlara ilişkin X, S ve t değerleri Tablo-15'de verilmiştir.

Tablo-15
Cinsiyete Göre SCL-90-R'nin GSI ve Altölçek Puanlarının
X, S ve "t" Değerleri

Cinsiyet	n	X	S	t Değeri	Önem Düzeyi
SOMATİZASYON					
Kadın	406	.87	.58	5.706	Önemli (.0001)
Erkek	314	.63	.52		
OBSESİF-KOMPULSİF					
Kadın	406	.83	.51	.358	Önemsiz
Erkek	314	.82	.49		
KİŞİLERARASI DUYARLILIK					
Kadın	406	.54	.44	2.796	Önemli (.01)
Erkek	314	.64	.48		
DEPRESYON					
Kadın	406	.64	.48	2.712	Önemli (.01)
Erkek	314	.55	.43		
ANKSİYETE					
Kadın	406	.53	.44	2.783	Önemli (.01)
Erkek	314	.44	.41		
ÖFKE-DÜŞMANLIK					
Kadın	406	.53	.49	.398	Önemsiz
Erkek	314	.54	.53		
FOBİK ANKSİYETE					
Kadın	406	.32	.36	.911	Önemsiz
Erkek	314	.29	.36		
PARANOİD DÜŞÜNCE					
Kadın	406	.62	.51	1.877	Önemli (.05)
Erkek	314	.70	.56		
PSİKOTİZM					
Kadın	406	.31	.33	2.835	Önemli (.05)
Erkek	314	.39	.38		
GENEL SEMPTOM PUANI					
Kadın	406	.6	.38	1.177	Önemsiz
Erkek	314	.57	.39		

t:1.96(Sd.718, p=.05 için t tablo değeri)
t:2.58(Sd.718, p=.01 için t tablo değeri)

Tablo-15 incelendiğinde öğretmenlerin cinsiyetlerine göre psikolojik belirtiler açısından "Somatizasyon", "Kişilerarası Duyarlılık", "Depresyon", "Anksiyete", "Paranoid Düşünce" ve "Psikotizm" altölçeklerinde önemli bir farkın olduğu görülmektedir. Cinsiyet ile "Obsesif-Kompulsif", "Öfke-Düşmanlık" ve "Fobik Anksiyete" altölçekleri ile GSI açısından önemli bir fark çıkmamıştır.

Tablo-15'e bakıldığında aralarında anlamlı farkın bulunduğu altölçeklerden "Somatizasyon", "Depresyon", "Anksiyete", "Fobik Anksiyete"de kadın öğretmenlerin ortalamaları, erkek öğretmenlerin ortalamalarından daha yüksek bulunmuştur. Erkek öğretmenlerin, kadın meslektaşlarından daha yüksek bir ortalamaya sahip oldukları altölçekler ise "Paranoid Düşünce" ve "Psikotizm" dir.

Bu durumda kadın öğretmenlerin yukarıda belirtilen altölçekler açısından, erkeklere göre daha fazla psikopatolojik belirtiler gösterdikleri söylenebilir.

2.2-Öğretmenlerin Yaşlarına Göre "Psikolojik Belirtileri"

Öğretmenlerin psikolojik belirtilerinin cinsiyete göre farklı olup olmadığını görmek üzere örnekleme giren öğretmenlerin SCL-90-R'nin altölçekleri ve genel semptom puanından aldıkları puanlar yaşa göre analiz edilmiş ve sonuçlara ilişkin X, S ve F değerleri Tablo-16'da verilmiştir.

Tablo-16
Yaşa Göre SCL-90-R'nin GSI ve Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri

Yaş	n	X	S	F Değeri	Önem Düzeyi
SOMATİZASYON					
20-29	119	.69	.54	3.55	Önemli (.01)
30-39	280	.81	.61		
40-49	266	.79	.56		
50+	55	.58	.41		
OBSESİF-KOMPULSİF					
20-29	119	.81	.51	.531	Önemsiz
30-39	280	.81	.52		
40-49	266	.86	.5		
50+	55	.84	.40		
KİŞİLERARASI DUYARLILIK					
20-29	119	.56	.45	.739	Önemsiz
30-39	280	.56	.48		
40-49	266	.61	.44		
50+	55	.57	.43		
DEPRESYON					
20-29	119	.65	.50	.668	Önemsiz
30-39	280	.58	.48		
40-49	266	.61	.44		
50+	55	.57	.43		
ANKSİYETE					
20-29	119	.52	.45	1.999	Önemsiz
30-39	280	.50	.44		
40-49	266	.51	.44		
50+	55	.36	.25		
ÖFKE-DÜŞMANLIK					
20-29	119	.50	.46	.472	Önemsiz
30-39	280	.54	.53		
40-49	266	.56	.49		
50+	55	.26	.56		
FOBİK ANKSİYETE					
20-29	119	.26	.34	2.181	Önemsiz
30-39	280	.3	.36		
40-49	266	.35	.38		
50+	55	.26	.26		

Tablo-16'nın Devamı

Yaş	n	X	S	F Değeri	Önem Düzeyi
PARANOİD DÜŞÜNCE					
20-29	119	.72	.55	1.965	Önemsiz
30-39	280	.61	.56		
40-49	266	.69	.52		
50+	55	.58	.35		
PSİKOTİZM					
20-29	119	.33	.38	1.922	Önemsiz
30-39	280	.33	.35		
40-49	266	.38	.36		
50+	55	.28	.23		
GENEL SEMPTOM PUANI					
20-29	119	.58	.38	1.071	Önemsiz
30-39	280	.59	.40		
40-49	266	.62	.38		
50+	55	.53	.24		

Tablo-16'dan Yaşa Göre SCL-90-R'nin yalnızca "Somatizasyon" altölçeğinde önemli bir farkın olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda yaşın psikolojik belirtiler açısından "Somatizasyon" dışındaki altölçekler ve "Genel Semptom Puanı"nda etkili olmadığını söyleyebiliriz.

"Somatizasyon" altölçeğindeki farkın hangi gruptan kaynaklandığını bulmak için yapılan Scheffe-F testi sonucu farkın 30-39 yaş grubundakiler ile 50 ve daha üstü yaş grubundakilerden kaynaklandığını göstermiştir [$F(3,716)=2.646$; $p < .05$].

2.3-Öğretmenlerin Medeni Durumlarına Göre "Psikolojik Belirtileri"

Öğretmenlerin psikolojik belirtilerinin medeni durumlarına göre farklı olup olmadığını görmek üzere örnekleme giren öğretmenlerin SCL-90-R'nin altölçekleri ve genel semptom puanından aldıkları puanlar medeni duruma göre analiz edilmiş ve sonuçlara ilişkin X, S ve F değerleri Tablo-17'de verilmiştir.

Tablo-17
Medeni Duruma Göre SCL-90-R'nin GSI ve Altölçek Puanlarının
X, S ve F Değerleri

Medeni Durum	n	X	S	F Değeri	Önem Düzeyi
SOMATİZASYON					
Evli	606	.80	.59	6.778	Önemli (.001)
Bekar	92	.57	.40		
Dul	22	.73	.52		
OBSESİF-KOMPULSİF					
Evli	606	.83	.50	.619	Önemsiz
Bekar	92	.8	.54		
Dul	22	.93	.41		
KİŞİLERARASI DUYARLILIK					
Evli	606	.58	.46	.97	Önemsiz
Bekar	92	.56	.46		
Dul	22	.71	.47		
DEPRESYON					
Evli	606	.60	.46	2.439	Önemsiz
Bekar	92	.57	.45		
Dul	22	.81	.54		
ANKSİYETE					
Evli	606	.51	.44	2.053	Önemsiz
Bekar	92	.41	.39		
Dul	22	.54	.34		
ÖFKE-DÜŞMANLIK					
Evli	606	.54	.52	1.183	Önemsiz
Bekar	92	.46	.46		
Dul	22	.58	.45		

Tablo-17'nin Devamı

Medeni Durum	n	X	S	F Değeri	Önem Düzeyi
FOBİK ANKSİYETE					
Evli	606	.31	.36	1.219	Önemsiz
Bekar	92	.26	.38		
Dul	22	.37	.25		
PARANOİD DÜŞÜNCE					
Evli	606	.64	.53	2.655	Önemsiz
Bekar	92	.66	.53		
Dul	22	.54	.54		
PSİKOTİZM					
Evli	606	.35	.36	.773	Önemsiz
Bekar	92	.31	.34		
Dul	22	.4	.31		
GENEL SEMPTOM PUANI					
Evli	606	.6	.38	2	Önemsiz
Bekar	92	.53	.36		
Dul	22	.69	.33		

Altölçek puanlarına göre SCL-90-R'nin medeni durumla ilişkisini incelemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda yalnızca "Somatizasyon" altölçeğinde önemli bir farkın olduğu dikkat çekmiştir. Bu sonuç psikolojik belirtiler açısından medeni durumun "Somatizasyon" dışındaki altölçekler ve "Genel Semptom Puanı"nda etkili bir değişken olmadığını göstermektedir.

"Somatizasyon" altölçeğindeki farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Scheffe-F testi sonucunda farkın evli öğretmenler ile bekar öğretmenler ile aritmetik ortalamalarından kaynaklandığı görülmüştür [$F(2,717)=6.722; p < .05$].

2.4-Öğretmenlerin Öğrenim Derecelerine Göre "Psikolojik Belirtileri"

Öğretmenlerin psikolojik belirtilerinin öğrenim derecelerine göre farklı olup olmadığını görmek üzere örnekleme giren öğretmenlerin SCL-90-R'nin altölçekleri ve genel semptom puanından aldıkları puanlar öğrenim derecesine göre analiz edilmiş ve sonuçlara ilişkin X, S ve F değerleri Tablo-18'de verilmiştir.

Tablo-18
Öğrenim Derecesine Göre SCL-90-R'nin GSI ve Altölçek Puanlarının X,S ve F Değerleri

Öğrenim Derecesi	n	X	S	F Değeri	Önem Düzeyi
SOMATİZASYON					
İki Yıllık Y.Okul	275	.90	.59	13.164	Önemli (.0001)
Dört Yıllık Y.Okul	429	.68	.54		
Lisansüstü	16	.72	.56		
OBSESİF-KOMPULSİF					
İki Yıllık Y.Okul	275	.90	.53	5.383	Önemli (.05)
Dört Yıllık Y.Okul	429	.78	.47		
Lisansüstü	16	.96	.59		
KİŞİLERARASI DUYARLILIK					
İki Yıllık Y.Okul	275	.65	.51	4.74	Önemli (.01)
Dört Yıllık Y.Okul	429	.54	.41		
Lisansüstü	16	.69	.61		
DEPRESYON					
İki Yıllık Y.Okul	275	.66	.49	3.632	Önemli (.05)
Dört Yıllık Y.Okul	429	.57	.44		
Lisansüstü	16	.67	.57		
ANKSİYETE					
İki Yıllık Y.Okul	275	.54	.46	3.379	Önemli (.05)
Dört Yıllık Y.Okul	429	.46	.40		
Lisansüstü	16	.56	.63		
ÖFKE-DÜŞMANLIK					
İki Yıllık Y.Okul	275	.58	.55	1.97	Önemsiz
Dört Yıllık Y.Okul	429	.50	.46		
Lisansüstü	16	.56	.68		

Tablo-18'in Devamı

Öğrenim Derecesi	n	X	S	F Değeri	Önem Düzeyi
FOBİK ANKSİYETE					
İki Yıllık Y.Okul	275	.36	.40	6.393	Önemli (.001)
Dört Yıllık Y.Okul	429	.27	.31		
Lisansüstü	16	.41	.60		
PARANOİD DÜŞÜNCE					
İki Yıllık Y.Okul	275	.66	.54	2.223	Önemsiz
Dört Yıllık Y.Okul	429	.64	.53		
Lisansüstü	16	.92	.60		
PSİKOTİZM					
İki Yıllık Y.Okul	275	.39	.41	4.312	Önemli (.01)
Dört Yıllık Y.Okul	429	.31	.29		
Lisansüstü	16	.45	.6		
GENEL SEMPTOM PUANI					
İki Yıllık Y.Okul	275	.66	.41	7.278	Önemli (.001)
Dört Yıllık Y.Okul	429	.55	.34		
Lisansüstü	16	.69	.52		

Tablo-18'den de izlenebileceği gibi tek yönlü varyans analizi sonucunda öğrenim derecesine göre "Somatizasyon", "Obsesif-Kompulsif", "Kişilerarası Duyarlılık", "Depresyon", "Anksiyete", "Fobik Anksiyete" ve "Psikotizm" altölçekleri ile "Genel Semptom Puanı" açısından önemli bir farklılık olduğu görülmektedir. Farkın görülmediği altölçekler ise yalnızca "Öfke-Düşmanlık" ve "Paranoid Düşünce"dir.

Yapılan Scheffe-F testi sonucunda farkın önemli bulunduğu tüm altölçeklerde farkın "İki yıllık" okul ile "Dört yıllık" okul mezunlarının aritmetik ortalamalarından kaynaklandığı görülmüştür. Altölçekler ile öğrenim derecesine ilişkin Scheffe-F testi sonuçları sırasıyla şu şekildedir: SOM; [F(2,717)=13.117; p < .05] O-C; [F(2,717)=4.843; p < .05] INT; [F(2,717)=4.339; p < .05] DEP; [F(2,717)=3.47; p < .05] ANK; [F(2,717)=3.181; p < .05] PHOB; [F(2,717)=5.743; p < .05] PSY; [F(2,717)=3.588; p < .05].

Scheffe-F testi farkın bulunduğu tüm altölçeklerde "dört yıllık" okul mezunları lehine bir sonucun olduğunu göstermektedir. Tüm altölçeklerde "iki

yıllık" okul mezunlarının ortalamaları "dört yıllık" okul mezunlarına göre daha yüksek bulunmuştur.

Genel semptom puanı açısından öğrenim derecesine ilişkin farkın hangi gruplardan kaynaklandığı Scheffe-F testi ile araştırıldığında "iki yıllık yükseköğretim" mezunları ile "dört yıllık yükseköğretim ya da fakülte" mezunlarından kaynaklandığı görülmüştür [$F(2,717)=6.863$; $p < .05$]. Bu durumda eğitim düzeyi arttıkça genel semptom açısından psikolojik belirtilerin azaldığı söylenebilir.

2.5-Öğretmenlerin Çalıştıkları Okul Tipine Göre "Psikolojik Belirtileri"

Öğretmenlerin psikolojik belirtilerinin çalıştıkları okul tipine göre farklı olup olmadığını görmek üzere örnekleme giren öğretmenlerin SCL-90-R'nin altölçekleri ve genel semptom puanından aldıkları puanlar çalışılan okul tipine göre analiz edilmiş sonuçlara ilişkin X, S ve F değerleri Tablo-19'da verilmiştir.

Tablo-19
Çalışılan Okul Tipine Göre SCL-90-R'nin GSI ve Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri

Çalışılan Okul	n	X	S	F Değeri	Önem Düzeyi
SOMATİZASYON					
İlkokul	174	.86	.62		
İlköğretim Okulu	154	.89	.60		
Ortaokul	188	.66	.49	7.508	Önemli (.0001)
Lise	204	.69	.54		
OBSESİF-KOMPULSİF					
İlkokul	174	.90	.53		
İlköğretim Okulu	154	.86	.53		
Ortaokul	188	.75	.45	3.181	Önemli (.05)
Lise	204	.81	.49		
KİŞİLERARASI DUYARLILIK					
İlkokul	174	.63	.53		
İlköğretim Okulu	154	.63	.47		
Ortaokul	188	.49	.37	3.841	Önemli (.01)
Lise	204	.60	.44		

Tablo-19'un Devamı

Çalışılan Okul	n	X	S	F Değeri	Önem Düzeyi
DEPRESYON					
İlkokul	174	.67	.52	3.59	Önemli (.01)
İlköğretim Okulu	154	.64	.47		
Ortaokul	188	.52	.41		
Lise	204	.6	.44		
ANKSİYETE					
İlkokul	174	.55	.49	3.24	Önemli (.05)
İlköğretim Okulu	154	.54	.45		
Ortaokul	188	.42	.35		
Lise	204	.48	.43		
ÖFKE-DÜŞMANLIK					
İlkokul	174	.58	.55	1.771	Önemsiz
İlköğretim Okulu	154	.56	.50		
Ortaokul	188	.47	.47		
Lise	204	.54	.50		
FOBİK ANKSİYETE					
İlkokul	174	.36	.41	3.192	Önemli (.05)
İlköğretim Okulu	154	.33	.39		
Ortaokul	188	.26	.29		
Lise	204	.28	.34		
PARANOİD DÜŞÜNCE					
İlkokul	174	.68	.58	2.01	Önemsiz
İlköğretim Okulu	154	.64	.48		
Ortaokul	188	.58	.48		
Lise	204	.70	.56		
PSİKOTİZM					
İlkokul	174	.39	.45	3.93	Önemli (.01)
İlköğretim Okulu	154	.37	.34		
Ortaokul	188	.27	.26		
Lise	204	.36	.32		
GENEL SEMPTOM PUANI					
İlkokul	174	.65	.44	5.14	Önemli (.001)
İlköğretim Okulu	154	.64	.38		
Ortaokul	188	.51	.31		
Lise	204	.58	.36		

Tablo-19'a bakıldığında çalışılan okul tipi ile psikolojik belirtiler arasında

önemli bir farkın olduğu dikkat çekmektedir. Aralarında önemli farklar olduğu anlaşılan altölçekler, diğer değişkenlerde de olduğu gibi "Somatizasyon", "Obsesif- Kompulsif", "Kişilerarası Duyarlılık", "Depresyon", "Anksiyete", "Fobik Anksiyete" ve "Psikotizm" ile "Genel Semptom Puanı"dır. Aralarında önemli bir fark olmadığı anlaşılan altölçekler ise "Öfke-Düşmanlık" ile "Paranoid Düşünce"dir. Scheffe-F testine göre gruplar arasındaki ortalama farkları değerlendirildiğinde "Somatizasyon" altölçeğindeki farkın "ilkokul" ile "ortaokul ve lise"de çalışanlar [sırasıyla $F(3,716)=3.729; 3.048; p < .05$] ve "ilköğretim" ile "ortaokul ve lise"de çalışanlardan [sırasıyla $F(3,716)=4.459; 3.743; p < .05$] kaynaklandığı görülmüştür.

Çalışılan okula göre farkın önemli bulunduğu SCL-90-R'nin diğer altölçeklerinin tümünde farkın "ilkokul"da çalışan öğretmenler ile "ortaokul"da çalışan öğretmenlerin aritmetik ortalamalarından kaynaklandığı anlaşılmıştır. Bu altölçeklere göre Scheffe-F testi sonuçları sırasıyla şöyledir: O-C [$F(3,716)=2.944; p < .05$]; INT [$F(3,716)=2.961; p < .05$]; DEP [$F(3,716)=3.171; p < .05$]; PHOB [$F(3,716)=2.616; p < .05$]; PSY [$F(3,716)=3.293; p < .05$].

Yalnızca çalışılan okul ile "Anksiyete" altölçeğinde varyans analizi sonucunda önemli bir fark bulunmasına karşın Scheffe-F testi gruplararası farkın önemli olmadığını göstermiştir.

Genel semptom puanındaki, çalışılan okula ilişkin farkın, hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Scheffe-F testi sonucu değerlendirildiğinde farkın "ilkokul" öğretmenleri ile "ortaokul" öğretmenleri [$F(3,716)=4.294; p < .05$] ve "ilköğretim" okulu ile "ortaokul" öğretmenlerinden kaynaklandığı anlaşılmıştır [$F(3,716)=3.024; p < .05$].

2.6-Öğretmenlerin Okuldaki Görevlerine Göre "Psikolojik Belirtileri"

Öğretmenlerin psikolojik belirtilerinin okuldaki görevlerine göre farklı olup olmadığını görmek üzere örnekleme giren öğretmenlerin SCL-90-R'nin altölçekleri ve genel semptom puanından aldıkları puanlar okuldaki görevlerine göre analiz edilmiş ve sonuçlara ilişkin X, S ve F değerleri Tablo-20'da verilmiştir.

Tablo-20
Okuldaki Görevine Göre SCL-90-R'nin GSI ve Altölçek Puanlarının
X, S ve F Değerleri

Okuldaki Görevi	n	X	S	F Değeri	Önem Düzeyi
SOMATİZASYON					
Müdür	6	.51	.42	.855	Önemsiz
Müdür Yard.	51	.71	.53		
Öğretmen	663	.77	.57		
OBSESİF-KOMPULSİF					
Müdür	6	.55	.37	2.033	Önemsiz
Müdür Yard.	51	.73	.55		
Öğretmen	663	.84	.50		
KİŞİLERARASI DUYARLILIK					
Müdür	6	.42	.26	.39	Önemsiz
Müdür Yard.	51	.58	.43		
Öğretmen	663	.59	.46		
DEPRESYON					
Müdür	6	.26	.25	2.493	Önemsiz
Müdür Yard.	51	.53	.45		
Öğretmen	663	.61	.46		
ANKSİYETE					
Müdür	6	.3	.13	.673	Önemsiz
Müdür Yard.	51	.48	.46		
Öğretmen	663	.50	.43		
ÖFKE-DÜŞMANLIK					
Müdür	6	.33	.18	.593	Önemsiz
Müdür Yard.	51	.57	.52		
Öğretmen	663	.53	.51		
FOBİK ANKSİYETE					
Müdür	6	.14	.09	.658	Önemsiz
Müdür Yard.	51	.31	.33		
Öğretmen	663	.31	.36		
PARANOİD DÜŞÜNCE					
Müdür	6	.55	.40	.457	Önemsiz
Müdür Yard.	51	.59	.56		
Öğretmen	663	.66	.53		
PSIKOTİZM					
Müdür	6	.25	.19	.231	Önemsiz
Müdür Yard.	51	.34	.37		
Öğretmen	663	.35	.35		

Tablo-20'nin Devamı

Okuldaki Görevi	n	X	S	F Değeri	Önem Düzeyi
GENEL SEMPTOM PUANI					
Müdür	6	.39	.19		
Müdür Yard.	51	.56	.41	1.13	Önemsiz
Öğretmen	663	.60	.38		

Tablo-20'den öğretmenlerin okuldaki görevlerini SCL-90-R'nin altölçekleri ve genel semptom puanına göre değerlendirdiğimizde önemli bir farkın bulunmadığı görülmektedir. Bu durumda öğretmenlerdeki psikolojik belirtilerde okul içindeki öğretmen-yönetici statüsünün etkili olmadığı söylenebilir. Ancak bu araştırmada Tablo-20'den de izlenebileceği gibi örnekleme katılan gruptan çok az bir kısmının (Müdür: 6, Müdür Yardımcısı: 51) yönetici pozisyonunda olması yani büyük bir çoğunluğunun öğretmen (663) olarak görev yapması nedeniyle, karşılaştırma için uygun bir oran teşkil etmemiş olabilir.

2.7-Öğretmenlerin Çalışma Yıllarına Göre "Psikolojik Belirtileri"

Öğretmenlerin psikolojik belirtilerinin çalışma yıllarına göre farklı olup olmadığını görmek üzere örnekleme giren öğretmenlerin SCL-90-R'nin altölçekleri ve genel semptom puanından aldıkları puanlar çalışma yılına göre analiz edilmiş ve sonuçlara ilişkin X, S ve F değerleri Tablo-21'de verilmiştir.

Tablo-21
Çalışma Yılına Göre SCL-90-R'nin GSI ve Altölçek
Puanlarının X, S ve F Değerleri

Çalışma Yılı	n	X	S	F Değeri	Önem Düzeyi
SOMATİZASYON					
1- 5	114	.64	.5		
6-10	60	.76	.60		
11-15	133	.69	.56	3.65	Önemli (.01)
16-20	183	.87	.62		
21 +	230	.79	.54		
OBSESİF-KOMPULSİF					
1- 5	114	.79	.50		
6-10	60	.89	.58		
11-15	133	.78	.46	1.86	Önemsiz
16-20	183	.79	.53		
21 +	230	.89	.47		
KİŞİLERARASI DUYARLILIK					
1- 5	114	.52	.41		
6-10	60	.64	.61		
11-15	133	.54	.39	1.78	Önemsiz
16-20	183	.57	.49		
21 +	230	.64	.44		
DEPRESYON					
1- 5	114	.60	.48		
6-10	60	.68	.53		
11-15	133	.54	.38	1.353	Önemsiz
16-20	183	.60	.52		
21 +	230	.63	.44		
ANKSİYETE					
1- 5	114	.46	.41		
6-10	60	.59	.51		
11-15	133	.45	.34	1.42	Önemsiz
16-20	183	.52	.48		
21 +	230	.5	.42		

Tablo-21'in Devamı

Çalışma Yılı	n	X	S	F Değeri	Önem Düzeyi
ÖFKE-DÜŞMANLIK					
1- 5	114	.48	.46	1.909	Önemsiz
6-10	60	.63	.62		
11-15	133	.47	.40		
16-20	183	.58	.56		
21 +	230	.54	.50		
FOBİK ANKSİYETE					
1- 5	114	.25	.33	3.716	Önemli (.01)
6-10	60	.30	.38		
11-15	133	.23	.25		
16-20	183	.35	.40		
21 +	230	.35	.37		
PARANOİD DÜŞÜNCE					
1- 5	114	.68	.54	2.102	Önemsiz
6-10	60	.76	.64		
11-15	133	.55	.44		
16-20	183	.67	.61		
21 +	230	.66	.47		
PSİKOTİZM					
1- 5	114	.30	.37	1.153	Önemsiz
6-10	60	.37	.40		
11-15	133	.31	.27		
16-20	183	.36	.37		
21 +	230	.37	.35		
GENEL SEMPTOM PUANI					
1- 5	114	.54	.35	2.243	Önemsiz
6-10	60	.65	.46		
11-15	133	.53	.30		
16-20	183	.61	.43		
21 +	230	.62	.35		

Tablo-21 değerlendirildiğinde öğretmenlerin yalnızca "Somatizasyon" ile "Fobik Anksiyete" altölçeklerinde önemli farklılıklar olduğu görülmektedir.

Bu altölçeklerdeki farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla yapılan Scheffe-F testi sonucunda "Somatizasyon" altölçeğinde "1-5" yıl ile "16-20" yıl arasında çalışanların aritmetik ortalamalarından kaynaklandığı anlaşılmıştır [$F(4,715)=2.933$; $p < .05$].

"Fobik Anksiyete" altölçeğinde varyans analizi sonucu önemli olmasına karşın Scheffe-F testi sonucunda aritmetik ortalamalar arasındaki fark önemli bulunmamıştır.

2.8-Öğretmenlerin Branşlarına Göre "Psikolojik Belirtileri"

Öğretmenlerin psikolojik belirtilerinin branşlara göre farklı olup olmadığını görmek üzere örnekleme giren öğretmenlerin SCL-90-R'nin altölçekleri ve genel semptom puanından aldıkları puanlar branşa göre analiz edilmiş ve sonuçlara ilişkin X, S ve F değerleri Tablo-22'de verilmiştir.

Tablo-22
Branşa Göre SCL-90-R'nin GSI ve Altölçek Puanlarının X, S ve F Değerleri

Branş	n	X	S	F Değeri	Önem Düzeyi
SOMATİZASYON					
Sosyal Bilimler	141	.60	.47	1.42	Önemli
Fen Bilimleri	190	.74	.56		
Yabancı Dil	71	.70	.50		
Güzel Sanatlar	34	.67	.62		
Beden Eğitimi	12	.75	.59		
OBSESİF-KOMPULSİF					
Sosyal Bilimler	141	.77	.43	.34	Önemli
Fen Bilimleri	190	.79	.50		
Yabancı Dil	71	.73	.45		
Güzel Sanatlar	34	.83	.59		
Beden Eğitimi	12	.76	.36		
KİŞİLERARASI DUYARLILIK					
Sosyal Bilimler	141	.57	.42	.901	Önemli
Fen Bilimleri	190	.52	.36		
Yabancı Dil	71	.53	.42		
Güzel Sanatlar	34	.61	.47		
Beden Eğitimi	12	.70	.63		

Tablo-22'nin Devamı

Brans	n	X	S	F Değeri	Önem Düzeyi
DEPRESYON					
Sosyal Bilimler	141	.53	.37	.673	Önemli
Fen Bilimleri	190	.56	.43		
Yabancı Dil	71	.61	.48		
Güzel Sanatlar	34	.62	.58		
Beden Eğitimi	12	.62	.44		
ANKSİYETE					
Sosyal Bilimler	141	.39	.35	1.478	Önemli
Fen Bilimleri	190	.49	.40		
Yabancı Dil	71	.49	.43		
Güzel Sanatlar	34	.51	.50		
Beden Eğitimi	12	.49	.38		
ÖFKE-DÜŞMANLIK					
Sosyal Bilimler	141	.43	.37	3.303	Önemli (.01)
Fen Bilimleri	190	.52	.51		
Yabancı Dil	71	.52	.43		
Güzel Sanatlar	34	.59	.70		
Beden Eğitimi	12	.93	.83		
FOBİK ANKSİYETE					
Sosyal Bilimler	141	.24	.29	.886	Önemli
Fen Bilimleri	190	.31	.33		
Yabancı Dil	71	.27	.29		
Güzel Sanatlar	34	.27	.41		
Beden Eğitimi	12	.21	.30		
PARANOİD DÜŞÜNCE					
Sosyal Bilimler	141	.60	.48	.999	Önemli
Fen Bilimleri	190	.65	.54		
Yabancı Dil	71	.61	.46		
Güzel Sanatlar	34	.78	.64		
Beden Eğitimi	12	.88	.62		
PSİKOTİZM					
Sosyal Bilimler	141	.31	.26	.799	Önemli
Fen Bilimleri	190	.32	.30		
Yabancı Dil	71	.29	.29		
Güzel Sanatlar	34	.39	.39		
Beden Eğitimi	12	.35	.25		
GENEL SEMPTOM PUANI					
Sosyal Bilimler	141	.51	.29	.914	Önemli
Fen Bilimleri	190	.57	.35		
Yabancı Dil	71	.55	.34		
Güzel Sanatlar	34	.60	.45		
Beden Eğitimi	12	.65	.34		

SCL-90-R'nin altölçek puanlarını branşa göre değerlendirmek için yapılan tek yönlü varyans analizi sonucu öğretmenlerin yalnızca "Öfke-Düşmanlık" altölçeğinde farklılaşmalarını göstermiştir. Bu altölçekteki farklılaşma ise "Sosyal Bilgiler" öğretmenleri ile "Beden Eğitimi" branşlarındaki öğretmenlerden kaynaklanmıştır [$F(4,715)=2.874$; $p<.05$]. Bu durumda branşın psikolojik belirtiler açısından yalnızca "Öfke-Düşmanlık" altölçeğinde etkili olduğu söylenebilir.

2.9-Öğretmenlerin Okul Tipleri ve Okul SED'ine Göre "Psikolojik Belirtileri"

Öğretmenlerin psikolojik belirtilerinin okul tipleri ile okul SED'ine göre farklı olup olmadığını görmek üzere örnekleme giren öğretmenlerin SCL-90-R'nin altölçekleri ve genel semptom puanından aldıkları puanlar okul tipi ile okul SED'ine göre analiz edilmiş ve sonuçlara ilişkin X ve S değerleri Tablo-23'de verilmiştir.

Tablo-23
Okul Tipleri İle Okul SED'ine Göre SCL-90-R'nin GSI ve Altölçek Puanlarının X ve S Değerleri

Okul SED'i	Okul Tipleri								
	İlkokul			Ortaokul			Lise		
	X	S	n	X	S	n	X	S	n
	SOMATİZASYON								
Alt	.96	.64	128	.72	.59	95	.79	.61	64
Orta	.92	.58	109	.74	.53	94	.69	.53	66
Üst	.63	.45	35	.54	.36	56	.59	.46	73
	OBSESİF - KOMPULSİF								
Alt	.97	.56	128	.73	.40	95	.82	.56	64
Orta	.89	.54	109	.81	.52	94	.75	.47	66
Üst	.73	.31	35	.69	.43	56	.86	.45	73
	KİŞİLERARASI DUYARLILIK								
Alt	.74	.59	128	.45	.35	95	.64	.45	64
Orta	.60	.48	109	.57	.38	94	.57	.43	66
Üst	.42	.30	35	.5	.42	56	.59	.44	73
	DEPRESYON								
Alt	.74	.56	128	.50	.39	95	.66	.49	64
Orta	.64	.48	109	.57	.43	94	.54	.43	66
Üst	.49	.31	35	.53	.46	56	.60	.41	73
	ANKSİYETE								
Alt	.61	.48	128	.46	.42	95	.54	.46	64
Orta	.54	.50	109	.46	.36	94	.47	.44	66
Üst	.39	.30	35	.38	.32	56	.45	.38	73

Tablo-23'ün Devamı

Okul SED'i	Okul Tipleri								
	İlkokul			Ortaokul			Lise		
	X	S	n	X	S	n	X	S	n
	ÖFKE - DÜŞMANLIK								
Alt	.68	.59	128	.50	.59	95	.58	.57	64
Orta	.52	.48	109	.51	.42	94	.57	.55	66
Üst	.39	.30	35	.43	.37	56	.47	.39	73
	FOBİK ANKSİYETE								
Alt	.38	.41	128	.26	.31	95	.34	.40	64
Orta	.38	.46	109	.30	.30	94	.24	.32	66
Üst	.23	.24	35	.23	.28	56	.26	.29	73
	PARANOİD DÜŞÜNCE								
Alt	.74	.62	128	.58	.5	95	.74	.66	64
Orta	.66	.50	109	.58	.48	94	.66	.53	66
Üst	.53	.35	35	.60	.46	56	.70	.50	73
	PSİKOTİZM								
Alt	.45	.49	128	.74	.26	95	.40	.38	64
Orta	.37	.39	109	.66	.26	94	.39	.31	66
Üst	.28	.22	35	.70	.27	56	.29	.26	73
	GENEL SEMPTOM PUANI								
Alt	.73	.46	128	.52	.33	95	.63	.41	64
Orta	.64	.41	109	.56	.32	94	.56	.35	66
Üst	.47	.25	35	.48	.29	56	.55	.31	73

Tablo-23'de öğretmenlerin çalıştıkları "okul tipleri" ve "okulun SED'i"ne göre "SCL-90-R"nin altölçekleri ile "Genel Semptom Puanı"ndan aldıkları puan ortalamaları görülmektedir. Tablo-23 incelendiğinde grupların kendi içlerinde ortalamalar açısından belirgin farklılıklar gösterdikleri anlaşılmaktadır. Gözlenen bu farkın önemli olup olmadığını test etmek için çift yönlü varyans analizi yapılmış, sonuçlar Tablo-24'de verilmiştir.

Tablo-24
Okul Tipleri ve Okul SED'i ile "SCL-90-R"nin Altölçeklerine Uygulanan Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F Değeri	Önem Düzeyi
SOMATİZASYON					
(A)OKUL TİPİ	3.494	2	1.747	5.668	P < .01
(B)OKUL SED'İ	5.647	2	2.823	9.159	P < .0001
A X B	.714	4	.179	.579	Önemsiz
GRUP İÇİ	219.172	711	.308		
TOPLAM	229.027	719			
ANKSİYETE					
(A)OKUL TİPİ	.718	2	.359	1.957	Önemsiz
(B)OKUL SED'İ	1.540	2	.770	4.199	P < .05
A X B	.475	4	.119	.647	Önemsiz
GRUP İÇİ	130.400	711	.183		
TOPLAM	133.133	719			
ÖFKE-DÜŞMANLIK					
(A)OKUL TİPİ	.414	2	.207	.817	Önemsiz
(B)OKUL SED'İ	2.341	2	1.171	4.617	P < .01
A X B	1.208	4	.302	1.192	Önemsiz
GRUP İÇİ	180.278	711	.254		
TOPLAM	184.241	719			
FOBİK ANKSİYETE					
(A)OKUL TİPİ	.505	2	.252	1.987	Önemsiz
(B)OKUL SED'İ	.787	2	.393	3.095	P < .05
A X B	.711	4	.178	1.399	Önemsiz
GRUP İÇİ	90.369	711	.127		
TOPLAM	92.372	719			
PSİKOTİZM					
(A)OKUL TİPİ	1.086	2	.543	4.502	p < .01
(B)OKUL SED'İ	.963	2	.482	3.992	p < .05
A X B	.532	4	.133	1.103	Önemsiz
GRUP İÇİ	85.786	711	.121		
TOPLAM	88.367	719			

Tablo-24'de görüldüğü gibi "okul tipi" [$F(2,717)=5.668;p < .01$] ve "okul SED'i" [$F(2,717)=9.159;p < .0001$] "Somatizasyon" altölçeğinde anlamlı bir etki oluşturmaktadır. "Okul tipi X okul SED'i" etkileşimi altölçeklerin hiçbirinde manidar çıkmamıştır. Bu da "okul tipi" ile "SCL-90-R"nin tüm altölçekleri arasındaki bağlantının "okul SED'i"ne bağlı olarak değişmediğini göstermektedir.

"Anksiyete", "Öfke-Düşmanlık" ve "Fobik Anksiyete" altölçeklerinde yalnızca "okul SED'i"nin etkisi olduğu anlaşılmıştır [sırasıyla, ANK; $F(2,717)=4.199;p < .05$, HOS; $F(2,717)=4.617;p < .01$, PHOB; $F(2,717)=3.095;p < .05$].

"Psikotizm" altölçeğinde ise "okul tipi" [$F(3,717)=4.502;p < .01$] ve "okul SED'i"nin [$F(2,717)=3.992;p < .05$] anlamlı bir etki oluşturduğu görülmüştür.

"Genel Semptom Puanı" değerlendirildiğinde de yine yalnızca "okul tipi" [$F(2,717)=3.600;p < .05$] ve "okul SED'i"nin [$F(2,717)=5.389;p < .01$] etkisi olduğu anlaşılmıştır. Burada da "okul tipi X okul SED'i" etkileşimi manidar bulunmamıştır.

3:0-Öğretmenlerin Gösterdikleri Başaçıkma Davranışları ve Tükenmişlik Düzeylerine İlişkin Bulgular

Bu kısımda öğretmenlerin gösterdikleri başaçıkma davranışları ve bunların "Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği" nin altölçekleriyle ilişkisine yönelik bulgular verilmiştir. Bunun için Pearson Product-Moment Korelasyon analizinden yararlanılmıştır. "Kişisel Davranışları Değerlendirme Ölçeği"nde yer alan 43 başaçıkma davranışı Tablo-25'de görülmektedir.

Tablo-25
KDDÖ'de Yeralan Başaçıkma Davranışlarının Tür ve Sıra Numaraları

1- Başağrısı	16-Koşma	31-Uyuşturucu kullanma
2- Yüksek tansiyon	17-Aerobik	32-Aşırı yemek yeme
3- Soğuk algınlığı	18-Genel egzersizler	33-Az yemek yeme
4- Mide ağrısı	19-Yürüme	34-Günde en az yarım paket sigara içme
5- Şiddetli ülser	20-Bisiklete binme	35-Sorunları arkadaşlara açma
6- Mide-bağırsak bozuklukları	21-Yüzme	36-Sorunları meslektaşlara açma
7- Kalp rahatsızlıkları	22-Takım sporları yapma	37-Sorunları bir psikologa açma
8- Evlilik ve aile sorunları	23-Derin nefes alma egzersizleri	38-Sorunları aile üyelerine açma
9- Yalnızlık hissi	24-Her gece 8-10 saat uyuma	39-Sorunları bir din adamına açma
10-Cinsel sorunlar	25-Her gece 10 saatten fazla uyuma	40-Sorunları okul müfettişiyle konuşma
11-Depresyon	26-Her gece 4-5 saatten az uyuma	41-Hobiler
12-Kendini bırakma	27-Uykusuzluk	42-Televizyon izleme
13-Sinirlilik	28-Aşırı şarap içme	43-İkinci bir iş yapma
14-Tatil yapma	29-Aşırı bira içme	
15-Mesleki tartışmalara katılma	30-Diğer alkollü içkileri aşırı içme	

Tablo-26'da öğretmenlerin gösterdikleri başaçıkma davranışları ve tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiye yönelik korelasyon sonuçları verilmiştir.

Tablo-26
**"Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nin Altölçekleri İle "Başarıya
 Davranışları" Arasındaki Pearson Product-Moment Korelasyon Sonuçları**

Davranış	Görülen İdari Destek	İşbağlı Stresle Başarıya	İş Doyumu	Öğrencilere Yönelik Tutumlar
Başarıya	0.13***	0.22***	0.05	0.18***
Yüksektansiyon	0.06	0.10**	0.01	-0.03
Soğukalgınlığı	0.11**	0.15***	0.06	0.13***
Mide ağrıları	0.05	0.16***	-0.00	0.10**
Şiddetli ülsler	0.04	0.12**	0.00	0.01
Mide-bağırsak bozuklukları	0.05	0.14***	0.02	0.05
Kalp rahatsızlıkları	0.09**	0.16***	0.04	0.06
Evlilik ve aile sorunları	0.17***	0.19***	0.17***	0.08*
Yalnızlık hissi	0.19***	0.27***	0.19***	0.17***
Cinsel sorunlar	0.15***	0.13***	0.07	0.09*
Depresyon	0.17***	0.27***	0.08*	0.16***
Kendini bırakma	0.20***	0.30***	0.22***	0.24***
Sinirlilik	0.21***	0.34***	0.26***	0.22***
Tatil yapma	-0.08*	-0.19***	-0.06	-0.15***
Mesleki tartışmalara katılma	-0.03	-0.10*	-0.07	-0.17***
Koşma	-0.02	-0.10*	-0.04	-0.05
Aerobik	-0.05	-0.08*	-0.01	-0.03
Genel egzersizler	-0.04	-0.09*	-0.04	-0.07
Yürüme	-0.06	-0.05	-0.01	-0.08*
Bisiklete binme	-0.04	-0.02	-0.02	-0.08*
Derin nefes alma egzer.	-0.05	-0.09*	-0.05	-0.11**
Hergece 8-10 saat uyuma	0.04	-0.01	-0.01	-0.08*
Hergece 10 saatten fazla uyuma	-0.00	0.05	0.05	0.08*
Hergece 4-5 saatten az uyuma	0.05	0.12***	0.09*	0.09*
Uykusuzluk	0.10*	0.19***	0.09*	0.09*
Aşırı şarap içme	0.03	0.01	0.09*	0.05
Diğer alkollü içkileri				
aşırı içme	0.04	0.03	0.11**	-0.00
Uyuşturucu kullanma	0.02	0.05	0.08*	0.04
Aşırı yemek yeme	0.11**	0.10**	0.13***	0.12***
Az yemek yeme	-0.01	0.03	-0.02	-0.08*
Günde en az yarım paket				
sigara içme	0.08*	0.07	0.10**	0.03
Sorunları müfettişle konuşma	-0.04	-0.01	-0.04	-0.09*
Hobiler	-0.04	-0.04	-0.09*	-0.04
Hergün en az 3saat T.V.izleme	-0.00	-0.01	-0.07	-0.08*

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

Not: Yalnızca önemli ilişkilerin bulunduğu maddeler verilmiştir.

Tablo-26'da da görüldüğü gibi birçok "Başaçıkma Davranışı" ile "Tükenmişlik" arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. "Görülen İdari Destek", "İşbağlı Stresle Başaçıkma" ve "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" altölçeklerinde öğretmenlerin "Tükenmişlik" düzeyleri arttıkça "Baş ağrısı", "Soğukalgınlığı" ve "Cinsel sorunlar" da artmaktadır. Bu üç alt ölçekle de aralarında ters yönde anlamlı ilişkisi olan başaçıkma davranışı ise yalnızca "Tatil Yapma"dır. Yani tatil yapma ile "Görülen İdari Destek", "İşbağlı Stresle Başaçıkma" ve "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" altölçekleri arasında olumsuz yönde bir ilişki vardır.

Dört altölçekte de tükenmişlik gösteren öğretmenlerin "Evlilik ve aile sorunları yaşama", "Yalnızlık", "Depresyon", "Kendini bırakma", "Sinirlilik", "Uykusuzluk" ve "Aşırı yemek yeme" gibi başaçıkma davranışlarıyla aralarında olumlu bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. "İşbağlı Stresle Başaçıkma", "İş Doyumu" ve "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" altölçeklerinde tükenme gösterenlerin ise yalnızca "Her gece 4-5 saatten az" uyuma davranışı arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür. "Günde en az yarım paket sigara içme" davranışı ile "Görülen İdari Destek" ve "İş Doyumu" açısından tükenmişlik gösteren öğretmenler arasındaki olumlu ilişki dikkat çekmektedir. "Kalp rahatsızlığı" davranışını bildiren öğretmenlerin çoğunluğu ise daha çok "Görülen İdari Destek" ve "İşbağlı Stresle Başaçıkma" da tükenmişlik ifade eden öğretmenler olmuşlardır.

"İşbağlı Stresle Başaçıkma" da tükenmişlik bildiren öğretmenler ile "Yüksek tansiyon", "Mide-bağırsak bozuklukları" ve "Şiddetli ülser" gibi başaçıkma davranışları arasında olumlu yönde bir ilişki bulunmuştur. Buna karşın "İşbağlı Stresle Başaçıkma" altölçeğinde tükenmişlik gösteren öğretmenler ile "Mesleki tartışmalara katılma", "Koşma", "Aerobik", "Genel egzersizler" ve "Derin nefes alma egzersizleri" arasında olumsuz yönde bir ilişki görülmüştür.

"Öğrencilere Yönelik Tutumlar" altölçeğinde tükenmişlik bildiren öğretmenler ile "Derin nefes alma egzersizleri", "Bisiklete binme", "Her gece 8-

10 saat uyuma", "Sorunları müfettişlerle konuşma" ve "Her gün en az 3 saat T.V izleme" gibi uygun olan başaçıkma davranışları arasında ters yönde bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır.

Öğretmenlerin "İş Doyumu" altölçeğindeki tükenmişlik düzeyleri ile "Hobiler" arasında ters yönde bir ilişki olduğu görülmüştür. Diğer yandan "Aşırı şarap içmi" davranışı ile "İş Doyumu" altölçeği arasındaki pozitif ilişki ise dikkat çekicidir. Bu durumda "İş Doyumu" altölçeğindeki tükenmişlikle birlikte "Şarap içme" davranışının da arttığı söylenebilir.

Her dört altölçekle de önemli bir ilişkisi olmadığı anlaşılan başaçıkma davranışlarının; yüzme, takım sporlarıyla uğraşma, sorunları arkadaşlara açma, sorunları meslektaşlara açma, sorunları bir psikologa açma, sorunları aileye açma, aşırı bira içme ve ikinci bir işte çalışma olduğu anlaşılmıştır.

4:0-Öğretmenlerdeki "Psikolojik Belirtiler" ve Gösterdikleri "Başarı Davranışları"na İlişkin Bulgular

Bu kısımda SCL-90-R'nin altölçeklerine göre öğretmenlerin gösterdikleri başarı davranışlarına ilişkin bulgular verilmiştir. Sonuçlar Pearson Product-Moment Korelasyon analizinden yararlanılarak değerlendirilmiştir.

Tablo-27'de SCL-90-R'nin altölçekleri ile öğretmenlerin gösterdikleri başarı davranışlarına ilişkin korelasyon sonuçları görülmektedir.

Tablo-27

**SCL-90-R'nin Altölçekleri ile Başa Çıkma Davranışlar Arasındaki Pearson
Product-Moment Korelasyon Sonuçları**

Davranış	SOM	O-C	INT	DEP	ANK	HOS	FHOB	PAR	PSY	GSI
Başarımsız	0.46***	0.20***	0.15***	0.23***	0.31***	0.20***	0.15***	0.12**	0.14***	0.30***
Yüksekletansiyon	0.28***	0.17***	0.11**	0.20***	0.26***	0.16***	0.21***	0.12**	0.14***	0.24***
Soğukalgınlığı	0.29***	0.12**	0.14***	0.16***	0.20***	0.09*	0.06	0.09*	0.09*	0.19***
Mide ağrıları	0.37***	0.19***	0.13***	0.20***	0.23***	0.16***	0.13***	0.07*	0.09*	0.24***
Şiddetli ülsler	0.23***	0.12**	0.11**	0.12**	0.13***	0.12**	0.09*	0.03	0.08*	0.15***
Mide-bağırsak bozuklukları	0.38***	0.21***	0.14***	0.22***	0.25***	0.16***	0.15***	0.14***	0.15***	0.27***
Kalp rahatsızlıkları	0.33***	0.17***	0.20***	0.21***	0.30***	0.23***	0.23***	0.17***	0.18***	0.28***
Evlilik ve aile sorunları	0.23***	0.27***	0.26***	0.35***	0.31***	0.34***	0.17***	0.25***	0.23***	0.34***
Yalnızlık hissi	0.22***	0.32***	0.38***	0.49***	0.32***	0.29***	0.27***	0.30***	0.32***	0.41***
Cinsel sorunlar	0.22***	0.23***	0.30***	0.32***	0.28***	0.24***	0.22***	0.21***	0.24***	0.31***
Depresyon	0.40***	0.36***	0.33***	0.47***	0.48***	0.41***	0.33***	0.33***	0.29***	0.48***
Kendini bırakma	0.42***	0.34***	0.31***	0.51***	0.44***	0.36***	0.30***	0.35***	0.31***	0.47***
Sinirlilik	0.45***	0.38***	0.32***	0.43***	0.48***	0.45***	0.30***	0.34***	0.28***	0.46***
Tatli yapma	-0.12**	-0.10**	-0.15***	-0.16***	-0.15***	-0.13***	-0.09*	-0.11**	-0.12**	-0.16***
Mesleki tartışmalara katılma	-0.09*	-0.01	-0.01	-0.04	-0.05	-0.02	-0.01	-0.00	-0.03	-0.04
Kopma	-0.16***	-0.09*	-0.02	-0.13***	-0.07*	-0.01	-0.08*	-0.01	-0.06	-0.09*
Aerobik	-0.08*	-0.07*	-0.03	-0.05	-0.07*	-0.00	-0.08*	-0.01	-0.05	-0.07*
Genel egzersizler	-0.14***	-0.10**	-0.04	-0.11**	-0.10**	-0.02	-0.10**	-0.02	-0.06	-0.10**
Yürüme	-0.07*	-0.04	-0.01	-0.05	-0.04	-0.02	-0.07*	-0.01	-0.00	-0.04
Bisiklete binme	-0.04	-0.06	-0.07*	-0.03	-0.01	-0.04	-0.01	-0.08*	-0.07*	-0.04
Yüzme	-0.08*	-0.02	-0.02	-0.02	-0.04	-0.02	-0.03	-0.05	-0.03	-0.03
Takım sporları	-0.16***	-0.09*	-0.01	-0.08*	-0.08*	-0.00	-0.09*	-0.05	-0.00	-0.08*
Derin nefes alma egzersizleri	-0.06	-0.06	-0.03	-0.12**	-0.11	-0.03	-0.04	-0.02	-0.02	-0.07*
Hergece 8-10 saat uyuma	-0.08*	-0.01	-0.04	-0.02	-0.02	-0.02	-0.02	-0.04	-0.01	-0.03
Hergece 10 saatten fazla uyuma	0.02	0.07*	0.09*	0.08*	0.09*	0.00	0.08*	0.08*	0.08*	0.07*
Hergece 4-5 saatten az uyuma	0.16***	0.16***	0.11**	0.13***	0.16***	0.17***	0.09*	0.14***	0.10**	0.19***
Uykusuzluk	0.31***	0.25***	0.18***	0.25***	0.31***	0.26***	0.20***	0.22***	0.19***	0.33***
Aşırı şarap içme	0.01	0.06	0.06	0.08*	0.06	0.09*	0.05	0.12***	0.08*	0.08*
Aşırı bira içme	0.01	0.07*	0.07*	0.04	0.04	0.09*	0.02	0.14***	0.08*	0.07*
Diğer alkollü içkileri aşırı içme	0.04	0.07*	0.06	0.03	0.05	0.09*	0.03	0.10**	0.07*	0.07*
Uyuşturucu kullanma	0.01	0.00	0.01	0.07*	0.01	0.03	0.01	0.04	0.03	0.03
Aşırı yemek yeme	0.09*	0.17***	0.13***	0.16***	0.16***	0.15***	0.13***	0.17***	0.13***	0.18***
Az yemek yeme	0.08*	0.09*	0.06	0.05	0.06	0.02	0.01	0.10**	0.11**	0.10**
Günde en az yarım paket sigara içme	0.05	0.03	0.01	0.04	0.07*	0.09*	0.02	0.07*	0.00	0.06
Sorunları arkadaşlara açma	-0.04	-0.11**	-0.07*	-0.09*	-0.07*	-0.12**	-0.8*	-0.10**	-0.07*	-0.10**
Sorunları meslektaşlara açma	-0.01	-0.07*	-0.02	-0.01	-0.02	-0.02	-0.04	-0.07*	-0.07*	-0.04
Sorunları psikoloğa açma	-0.05	-0.03	-0.05	-0.05	-0.07*	-0.03	-0.04	-0.06	-0.08*	-0.06
Sorunları din adamına açma	-0.04	-0.05	-0.05	-0.02	-0.00	-0.02	-0.02	-0.01	-0.07*	-0.02
Hobiler	-0.06	-0.06	-0.07*	-0.02	-0.01	-0.06	-0.03	-0.06	-0.10**	-0.04
Televizyon izleme(Hergün enaz 3 saat)	-0.03	-0.01	-0.07*	-0.05	-0.04	-0.10**	-0.05	-0.01	-0.06	-0.04
İkinci bir iş yapma	-0.00	0.06	0.08*	0.02	0.05	0.09*	-0.02	0.09*	0.08*	0.06

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.0001

Not: Yalnızca önemli ilişkilerin bulunduğu maddeler verilmiştir.

Tablo-27'den de anlaşılacağı gibi öğretmenlerdeki psikolojik belirtiler ile gösterdikleri başa çıkma davranışları arasında önemli ilişkiler olduğu görülmektedir.

Verileri, SCL-90-R'nin dokuz altölçeği (SOM, O-C, INT, DEP, ANK, HOS, PHOB, PAR, PSY) ve Genel Semptom Ortalamasına (GSI) göre değerlendirdiğimizde; Başağrısı, yüksek tansiyon, soğuk algınlığı, mide ağrıları, şiddetli ülser, mide-bağırsak bozuklukları, kalp rahatsızlıkları, evlilik ve aile sorunları, yalnızlık, cinsel sorunlar, depresyon, kendini bırakma, sinirlilik, her gece 10 saatten fazla uyuma, her gece 4-5 saatten az uyuma, uykusuzluk, aşırı şarap içme, aşırı bira içme, diğer alkollü içkileri aşırı içme, uyuşturucu kullanma, aşırı yemek yeme, az yemek yeme ve günde enaz yarım paket sigara içme gibi uygun olmayan başa çıkma davranışlarıyla aralarında pozitif bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgular bize, yukarıda sözü edilen başa çıkma davranışlarındaki artışla birlikte olumsuz stres tepkilerinde de bir artışın olduğunu göstermektedir. Bir başka deyişle öğretmenlerin bu uygun olmayan başa çıkma davranışlarına başvurma sıklıkları (1)Somatizasyon altölçeğindeki; bedensel fonksiyonlardaki bozukluklar(kalp, mide-bağırsak, solunum v.b)(2)Obsesif-kompulsif altölçeğindeki; bireyde yaşanılması arzu edilmeyen fakat sürekli ve karşı konulmaz biçimde gelen düşünceler (3)Kişilerarası duyarlılık altölçeğindeki; bireyin başkalarıyla ilişkilerindeki yetersizliği, kendini küçük görme, rahatsızlık hissetme gibi duyguları (4)Depresyon altölçeğindeki; karamsarlık, ümitsizlik, motivasyon eksikliği, intihar (5)Kaygı altölçeğinde; sinirlilik, titreme, paniğe kapılma, şiddet duygusu (6)Öfke-Düşmanlık altölçeğinde; kızma, huzursuz olma, saldırganlık, karşı koyma (7)Fobik anksiyete altölçeğindeki; obje veya duruma karşı sürekli bir korku, kaçma, kaçınma (8)Paronoid düşünce altölçeğindeki; yansıtıcı düşünceler, düşmanlık, şüphe, bağımsızlığını kaybetme korkusu ve sanrılar (9)Psikotizm altölçeğindeki; içe kapanma, izole olma gibi psikolojik belirtilerin artmasına paralel olarak değişmektedir.

Psikolojik belirtilerle başa çıkmada olumlu sonuçlar yaratması beklenen; tatil yapma, mesleki tartışmalara katılma, koşma, aerobik, genel egzersizler, yürüme, bisiklete binme, yüzme, takım sporları, derin nefes alma egzersizleri, her gece 8-10 saat uyumu, sorunları arkadaşlara açma, meslektaşlara açılma,

psikoloğa gitme, hobiler ve televizyon izleme gibi davranışlarla ters yönde bir ilişkinin varlığı dikkat çekmektedir.

5:0-Öğretmenlik Mesleği ve Çalışma Koşullarına İlişkin Değişkenlerin Öğretmen "Tükenmişliğinin" Yordanmasındaki Katkılarına Yönelik Bulgular

Bu kısımda öğretmenlerin meslekleri ve çalışma ortamları ile ilgili olarak sorulan sorulara verdikleri yanıtlar incelenmiş ve bu koşulların tükenmişliği yordamadaki katkıları ele alınmıştır. Bunun için aşamalı çoklu regresyon analizi ile yüzde ve frekanstan yararlanılmıştır.

5.1-Öğretmenlerin Mesleğe ve Çalışma Koşullarına İlişkin Değerlendirmeleri

Tablo-28 öğretmenlerin mesleğe ve çalışma koşullarını değerlendirmelerine yönelik dağılımları göstermektedir.

Tablo-28
Öğretmenlerin Mesleği ve Çalışma Koşullarını Değerlendirme Durumlarına Göre Dağılımı

Değişkenler	N	%
Öğrenci Sayısı		
1-15 kişi	12	1.66
16-30 kişi	156	21.67
31-45 kişi	158	21.94
46-60 kişi	204	28.34
61 ve üstü	190	26.39
Görev Algısı		
Çok monoton	64	8.89
Oldukça monoton	94	13.06
Fazla monoton değil	30	4.16
Hiç monoton değil	532	73.89
Kurallara Uyup Uymadığının Kontrolü		
Hiçbir zaman	96	13.33
Bazen	321	44.59
Çoğunlukla	141	19.48
Herzaman	162	22.5
Yardım Aldığı Kimse		
Amirimden	274	38.06
Arkadaşılarımdam	357	49.59
Ailemdem	26	3.60
Hiç kimseden	63	8.75
Kendini Yeterli Bulup Bulmama		
Hiçbir zaman	85	11.81
Bazen	280	38.89
Çoğunlukla	231	32.08
Herzaman	124	17.22
İste Yükselme Olanığı		
Hiç yok	279	38.75
Pek az durumda var	134	18.61
Bazı durumda var	184	25.56
Herzaman var	123	17.08
Öğrencinin Dersi Sevmesi		
Hiçbir zaman	22	3.05
Bazen	165	22.92
Çoğunlukla	371	51.53
Herzaman	162	22.5
İş Değiştirme Arzusu		
Çok az arzularım	462	64.16
Az arzularım	191	26.53
Çok arzularım	46	6.39
Pekçok arzularım	21	2.92
Ücret Tatmini		
Evet	42	5.83
Hayır	678	94.17
Çalıştığı Okulu Değiştirme İsteği		
Evet	203	28.20
Hayır	517	71.80
Neden Değiştirmek İstedığı		
Amirle iletişim yetersizliği	2	0.98
Arkadaşlarla iletişim yetersizliği	3	1.48
Öğrencilerle iletişim yetersizliği	4	1.97
Kişisel nedenlerden dolayı	70	34.49
Okulun fiziksel koşullarından dolayı	66	32.51
Diğer	58	28.57
Toplam	720	100.00

Tablo-28'den de anlaşılacağı gibi öğretmenlerin çoğunluğu (%28.34) 46-60 kişilik sınıflarda görev yaptıklarını bildirmişlerdir. Onları 31-45 öğrenciyle çalışan öğretmenler izlemiştir (%21.94). Yalnızca 1-15 öğrenciyle ders işlediğini bildiren öğretmen sayısı ise 12'dir. Bu sonuçlar öğretmenlerin kalabalık sınıflarda görev yaptıklarını göstermektedir.

Öğretmenlerin görevlerini nasıl tanımladıklarına ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde ilk sırada büyük bir çoğunlukla "Hiç monoton değil" (%73.89) diyenlerin yer aldığı dikkat çekmektedir. Mesleklerinin "Oldukça monoton" olduğunu düşünen öğretmenler ise %13.06 ile ikinci sırayı almışlardır. Bu durumda öğretmenlerin işlerini daha çok sıkıcı bir biçimde değerlendirmedikleri söylenebilir.

Öğretmenlerin %44.59'u iş yerinde kurallara uyup uymadıklarının "bazen" kontrol edildiğini belirtmişlerdir. Onları "her zaman" (%22.5) ile "çoğunlukla" (%19.48) diyen öğretmenler izlemiştir. Bu durumda öğretmenlerin zaman zaman kontrol edildikleri anlaşılmaktadır.

Okulda karşılaştıkları problemleri çözmede en çok kimden yardım aldıklarına ilişkin yanıtlardan öğretmenlerin yarısının "arkadaşlarından" (%49.59) yardım aldıkları anlaşılmaktadır. İkinci sırada "amirimden" (%38.06) diyen öğretmenler yer almıştır. Onları "hiç kimseden" (%8.75) ve "ailemden" (%3.60) diyenler izlemiştir. Bu bulgular ülkemizdeki öğretmenlerin yardım gördükleri sosyal destek gruplarının; arkadaş, amir ve aile olarak sıralandığını göstermektedir.

Öğretmenlerin kendilerini arkadaşlarına kıyasla daha yeterli bulup bulmadıkları sorusu değerlendirildiğinde ilk sırada "bazen" (%38.89) diyenlerin yer aldığı görülmektedir. Onlara yakın bir ortalama (%32.08) ile "çoğunlukla" diyenler ikinci sırayı oluşturmuşlardır. Kendilerini "her zaman" daha yeterli bulanlar (%17.22) üçüncü, "hiçbir zaman" (%11.81) diyenler ise dördüncü sırayı almışlardır.

İşte yükselme açısından bakıldığında "hiç yok" diyenler (%38.75) çoğunlukta olmuştur. Onları "bazı durumlarda var" diyenler izlemiştir (%25.56).

Bu sonuçlara göre öğretmenlerin büyük bir kısmının işlerinde yükselme olanağının olmadığını düşündükleri söylenebilir.

Öğretmenlerin yarısından fazlası öğrencilerinin "çoğunlukla" (%51.53) derslerine seyerek girdiklerini bildirmişlerdir. Diğer yarısı ise "bazen" (%22.92), "her zaman"(%22.5) ve "hiçbir zaman"(%3.05) şeklinde bir dağılım göstermiştir.

İşi değiştirme istekleri değerlendirildiğinde "çok az arzularım" diyenlerin büyük bir çoğunluğu (%64.16) oluşturduğu anlaşılmıştır. Sonuçlar incelendiğinde öğretmenlerin çoğunluğunun işlerinden memnun oldukları söylenebilir.

Aldıkları ücretin yeterli olup olmadığı sorusuna ise öğretmenlerin hemen hemen tamamına yakın bir kısmı (%94.17) "hayır" cevabını vermiştir. Bu durumda öğretmenlerin mesleklerini ekonomik yönden tatmin edici bulmadıkları anlaşılmaktadır.

Çalıştıkları okulu değiştirmek isteyip istemedikleri sorusuna da büyük bir kısmı (%71.80) "hayır" yanıtını vermiştir. Bu sonuç öğretmenlerin işlerini sıkıcı bulmamaları ve değiştirmek istememelerine paralel olarak doğal bir sonuç şeklinde değerlendirilebilir. Değiştirmek isteyen %28.20'lik gibi az bir grup ise daha çok "kişisel nedenlerden dolayı" (%34.49) bunu arzuladıkların belirtmişlerdir. Daha sonra "okulun fiziksel koşullarından dolayı" (%32.51) ve "diğer" nedenlerle başka bir okulda görev almak isteyenler yer almıştır. Farklı nedenlerle ayrılmak isteyenlerden 30'u "ulaşım" gerekçesini ileri sürmüştür. Bunu izleyen nedenler ise; güvenlik endişesi(5), başka branşın öğretmeni olma(3), sürekli aynı okulda çalışmış olma(1), okula ısınamama(4), öğrencinin derse ilgisizliği(6), eş veya aileden uzak olma(2), okulun bulunduğu semti beğenmeme(5) ve hepsi(2) şeklinde ifade edilmiştir.

5.2-Öğretmenlerin "Görülen İdari Destek" Altölçek Puanlarını

Yordamada Meslekle İlgili Değişkenlerin Katkıları

Öğretmenlerin "Görülen İdari Destek" deki tükenme düzeyini yordayan meslekle ilgili değişkenler Tablo-29'da gösterilmiştir.

Tablo-29
"Görülen İdari Destek" Altölçeğinin Diğer Kestirici Değişkenlerle
Yordanmasına İlişkin Aşamalı Çoklu Regresyon Analizi

Analiz Aşamaları	Yordayıcı Değişken	R	R ²	Yordama Hatası	F	R ² 'deki Artış Miktarı	Önem Düzeyi
1	Yardım gördüğü kimse	.234	.055	6.002	41.697	.055	p < .05
2	Çalıştığı okulu değiştirme isteği	.301	.09	5.892	35.657	.035	p < .05
3	İşte yükselme olanağı	.334	.112	5.827	30.055	.022	p < .05
4	Görev algısı	.354	.126	5.786	25.666	.014	p < .05
5	Okulun SED'i (İlkokul üst)	.369	.136	5.754	22.544	.010	p < .05
6	İş değiştirme isteği	.379	.143	5.734	19.902	.07	p < .05
7	Okulun SED'i (İlkokul alt)	.39	.152	5.71	18.193	.09	p < .05
8	Okulun SED'i (Lise alt)	.399	.16	5.688	16.874	.08	p < .05
9	Branş	.407	.166	5.671	15.665	.06	p < .05
10	Medeni durum	.414	.172	5.655	14.692	.06	p < .05
11	Okuldaki denetim	.421	.177	5.639	13.876	.05	p < .05

Tablo-29'da görüldüğü gibi bu araştırmada ele alınan değişkenler "Görülen İdari Destek" altölçeğine ilişkin toplam varyansın %17'sini açıklamaktadır. Bunların içinde öğretmenlerin "yardım gördüğü kimse" tek başına varyansın %5'ini açıklamaktadır. "Görülen İdari Destek"i yordayan diğer değişkenler şu şekilde sıralanmıştır: İkinci değişken "çalıştığı okulu değiştirme isteği"dir. Yani "Görülen İdari Destek"deki tükenmişlik ile "okulu değiştirme isteği" arasında önemli bir ilişki vardır. Bunu "işte yükselme olanağı" izlemektedir. Dördüncü

sırada "görev algısı" önemli bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer değişken "çalışılan okulun SED"idir. Burada "üst sosyo-ekonomik düzeydeki ilkokullar" yordayıcı olmuştur. Bunu "iş değiştirme isteği" izlemektedir. Öğretmenlerde iş değiştirme isteği arttıkça "Görülen İdari Destek"deki tükenmişlik düzeyi de artıyor görünmektedir. Yedinci sırada yine "okulun SED"i önemli bir yordayıcı olarak karşımıza çıkmıştır. Bu kez "alt sosyo-ekonomik düzeydeki ilkokullar" yordayıcı değişken olarak tesbit edilmiştir. Onları hemen ardından "alt sosyo-ekonomik düzeydeki lise"lerde görev yapanlar izlemiştir. Bu durumda çalışılan okulun içinde yer aldığı sosyo-ekonomik düzeyin "Görülen İdari Destek" altölçeğindeki tükenmişliği yordamada önemli olduğu söylenebilir. Bu altölçeği yordamada etkili olan son üç değişken ise "branş", "medeni durum" ve "okuldaki denetim"dir.

5.3-Öğretmenlerin "İşbağlı Stresle Başaçıkma" Altölçek Puanlarını Yordamada Meslekle İlgili Değişkenlerin Katkıları

Öğretmenlerin "İşbağlı Stresle Başaçıkma"daki tükenme düzeyini yordayan meslekle ilgili değişkenler Tablo-30'da verilmiştir.

Tablo-30
"İşbağlı Stresle Başa Çıkma" Altölçeğinin Diğer Kestirici Değişkenlerle
Yordanmasına İlişkin Aşamalı Çoklu Regresyon Analizi

Analiz Aşaması	Yordayıcı Değişken	R	R ²	Yordama Hatası	F	R ² 'deki Artış Miktarı	Önem Düzeyi
1	Görev algısı	.283	.08	5.387	62.294	.08	p < .05
2	Çalıştığı okulu değiştirme isteği	.337	.113	5.292	45.825	.0105	p < .05
3	Öğrencinin dersi sevmesi	.379	.144	5.203	40.123	.031	p < .05
4	İş değiştirme isteği.	.398	.159	5.162	33.691	.015	p < .05
5	Öğrenci sayısı	.415	.172	5.124	29.724	.013	p < .05
6	İşte yükselme olanağı	.427	.182	5.097	26.453	.010	p < .05
7	Okuldaki görevi	.434	.189	5.08	23.643	.07	p < .05
8	Çalışılan okul tipi	.442	.195	5.063	21.545	.06	p < .05
9	Okulun SED'i	.448	.201	5.049	19.797	.06	p < .05

Tablo-30'dan da anlaşılacağı gibi "İşbağlı Stresle Başa Çıkma" altölçek puanlarını yordayan değişken sayısı dokuzdur ve toplam varyansın %20'sini açıklamaktadır. Bunlardan en önemlisi "görev algısı"dır. Bu toplam varyansın %8'ine sahiptir. Bunu izleyen değişken "çalıştığı okulu değiştirme isteği"dir. Sonra "öğrencinin derse sevrerek girmesi" gelmektedir. Öğretmenlerin "iş değiştirme isteği" burada da önemli bir yordayıcıdır. Onu "öğrenci sayısı" izlemektedir. Daha sonra "işte yükselme olanağı", "okuldaki görevi", "çalışılan okul tipi" ve "okulun SED"i önemli yordayıcılar olarak gelmektedir.

5.4-Öğretmenlerin "İş Doyumu" Altölçek Puanlarını Yordamada Meslekle İlgili Değişkenlerin Katkıları

"İş Doyumu" altölçeğini yordayan meslekle ilgili değişkenler Tablo-31'de görülmektedir.

Tablo-31
"İş Doyumu" Altölçeğinin Diğer Kestirici Değişkenlerle Yordanmasına
İlişkin Aşamalı Çoklu Regresyon Analizi

Analiz Aşaması	Yordayıcı Değişken	R	R ²	Yordama Hatası	F	R ² 'deki Artış Miktarı	Önem Düzeyi
1	İş değiştirme isteği	.413	.171	4.441	147.919	.171	p < .05
2	Görev algısı	.478	.229	4.286	106.379	.058	p < .05
3	Cinsiyet	.497	.247	4.237	78.356	.018	p < .05
4	Çalıştığı okulu değiştirme isteği.	.511	.261	4.2	63.22	.014	p < .05
5	Öğrencinin dersi sevmesi	.521	.272	4.174	53.259	.011	p < .05
6	İşte yükselme olanağı	.528	.279	4.155	46.022	.07	p < .05
7	Çalışma yılı (21 yıl ve üstü)	.539	.29	4.126	41.547	.011	p < .05
8	Ücret tatmini	.544	.295	4.114	37.259	.05	p < .05
9	Branş	.549	.302	4.098	34.085	.07	p < .05
10	Çalışma yılı (11-15 yıl)	.553	.306	4.089	31.245	.04	p < .05

Tablo-31'de görüldüğü gibi yordayıcı değişken sayısı 10'dur ve toplam varyansın %30'unu açıklamaktadır. Bunlardan en önemlisi %17'lik varyansı açıklayan "İş değiştirme isteği"dir. Onu "görev algısı" izlemektedir. Üçüncüsü ise "cinsiyet"dir. Daha önce belirtildiği gibi erkek öğretmenler "İş Doyumu" açısından kadın meslektaşlarından daha fazla tükenmişlik göstermişlerdir (Tablo-5). Dördüncü sırada "çalıştığı okulu değiştirme isteği" gelmektedir. Bunu "öğrencinin derse seyerek girmesi" ve "İşte yükselme olanağı" izlemektedir. Yedinci sırada yer alan "çalışma yılı" ile "İş Doyumu" arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Daha önceki bulgular (Tablo-11) çalışma süresi arttıkça iş doyumu

açısından tükenmişliğin azaldığını göstermiştir.

İş Doyumu'nu yordayan son üç önemli değişken "ücret tatmini", "brans" ve yine "çalışma yılı"dır. Bu kez 11-15 yıl arasında hizmet verenler önemli yordayıcılar olarak karşımıza çıkmışlardır.

5.5-Öğretmenlerin "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" Altölçek Puanlarını Yordamada Meslekle İlgili Değişkenlerin Katkıları

Öğretmenlerin "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" altölçeğini yordayan meslekle ilgili değişkenler Tablo-32'da verilmiştir.

Tablo-32**"Öğrencilere Yönelik Tutumlar" Altölçeğinin Diğer Kestirici Değişkenlerle Yordanmasına İlişkin Aşamalı Çoklu Regresyon Analizi**

Analiz Aşaması	Yordayıcı Değişken	R	R ²	Yordama Hatası	F	R ² 'deki Artış Miktarı	Önem Düzeyi
1	Öğrencinin dersi sevmesi	.355	.126	3.594	103.58	.126	p < .05
2	Çalıştığı okulu değiştirme isteği	.401	.161	3.524	68.729	.035	p < .05
3	Çalışma yılı	.432	.187	3.472	54.828	.026	p < .05
4	Görev algısı	.447	.2	3.447	44.601	.013	p < .05
5	Öğrenci sayısı	.457	.208	3.43	37.604	.08	p < .05
6	Çalışılan okul tipi	.463	.214	3.42	32.399	.06	p < .05

Tablo-32 incelendiğinde yordayıcı değişken sayısının altı olduğu görülmektedir ve toplam varyansın %21'ini açıklamaktadır. "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" altölçeğinde en önemli yordayıcı "öğrencinin dersi sevmesi" olarak belirlenmiştir. Bu toplam varyansın %12'sini açıklamaktadır. Bunu "çalıştığı okulu değiştirme isteği" izlemiştir. Diğer yordayıcılar ise sırasıyla: "çalışma yılı", "görev algısı", "öğrenci sayısı" ve "çalışılan okul tipi"dir.

Dikkati çektiği gibi "görev algısı" ve "çalıştığı okulu değiştirme isteği" ÖTÖ'nün dört altölçeğinde de önemli yordayıcılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Onları üç altölçekte de etkili görünen "işte yükselme olanağı" ve "iş değiştirme isteği" izlemiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda belirtilen değişkenlerin öğretmen tükenmişliğini yordamada diğerlerinden daha önemli değişkenler olduğu kabul edilebilir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde istatistiksel analizler sonucunda elde edilen bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır. Tartışma ve yorumlar bulgular bölümündeki sıraya uygun olarak yapılmıştır.

Araştırmada öncelikle "Tükenmişlik" ile "Sosyo-demografik" değişkenler arasında anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır. Tükenmişlik ile cinsiyet değişkenine ilişkin bulgularda "Görülen İdari Destek" ve "İş Doyumu" yönünden "Kadınlar" lehine "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" yönünden da ise "Erkekler" lehine önemli fark bulunmuştur. Bu sonuca göre "erkek" öğretmenlerin daha çok "tükenmişlik" yaşadıkları söylenebilir. Tükenmişliğin cinsiyet üzerindeki etkilerine yönelik araştırmalar farklı sonuçlar vermekle birlikte toplumsal sorumluluklarından dolayı daha çok "Kadın" öğretmenlerde "Tükenmişliğin" görüldüğü belirtilmektedir. Ülkemizde de kadınların taşıdığı sorumluluklar dikkate alındığında "Kadın" öğretmenlerin daha fazla "Tükenmişlik" göstermeleri beklenirken sonucun böyle çıkması şaşırtıcı olmuştur. Diğer yandan "Öğretmenlik" mesleğinin hala kadın mesleği olarak algılanması da bu öğretmenlerin meslekteki problemlere daha fazla başetme becerisi geliştirmelerine neden olmuş olabilir. Böyle düşünüldüğünde de sonuç normal düşünülebilir.

Ergin'in 1993 yılında yayınlanan "Doktor ve hemşirelerde tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Ölçeği'nin uyarlanması" adlı araştırmasında cinsiyetin "Duygusal Tükenme" açısından önemli değişken olduğu görülmüştür. Kadınlar erkeklerden daha fazla duygusal tükenme yaşadıklarını bildirmişlerdir.

Girgin(1995) ilkökul öğretmenleriyle yaptığı çalışmada yalnızca "Duyarsızlaşma" altölçeğinde anlamlı farklılık elde ederek erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlerden daha çok mesleğe, öğrencilere ve mesleki problemlere kayıtsız kaldıklarını bulmuştur. Bu araştırmada da erkek öğretmenler, kadın meslektaşlarından daha çok iş doyumsuzluğu ve idari destek yetersizliği bildirmişlerdir.

Anderson ve Iwanicki(1984), Schwab ve Iwanicki(1982a) yine Schwab ve arkadaşları(1986a), Chapman ve Lowter(1982) ile Kyriacou'nun(1987) bulguları da Girgin(1995) ve bu araştırmanın bulgularına paralel bulgulardır. Bunların yanısıra Maslach ve Jackson'un(1981a) bulguları, kadınlarda erkeklerden daha yüksek düzeyde "Duygusal Tükenme" bildirmektedir.

Baysal'ın(1985) lise öğretmenleriyle yürüttüğü araştırmada aynı Maslach ve Jackson'un araştırmasında olduğu gibi "Duygusal Tükenme" altölçeğinde kadınların erkeklerden daha yüksek ortalamalara sahip oldukları anlaşılmıştır. Görüldüğü gibi, tükenmişlik puanları üzerinde cinsiyet faktörünün etkisine ilişkin elde edilen çalışma sonuçları farklılık gösterebilmektedir.

Tükenmişlik ile yaş değişkeni ele alındığında bulgular; yaşın artmasıyla birlikte "İş Doyumu" ve "Öğrencilere Yönelik Tutumlar"daki tükenmişliğin azaldığını göstermiştir. Bu bulgu tükenmişlikle ilgili olarak yapılan araştırmaların bir çoğu tarafından desteklenmektedir. Örneğin Girgin(1995) ve Baysal(1995) da öğretmenlerdeki tükenmişlikle ilgili olarak yaptıkları çalışmada aynı sonuçları elde etmişlerdir. Özdayı'nın(1991) iş tatminine yönelik araştırmasında "41 yaş ve üzerindeki" daha tatminkar bulunmuştur.

Yurt dışında yapılan araştırmalarda da yaşın artmasıyla birlikte iş doyumunda da bir artmanın olduğuna dikkat çekilmektedir(Hipps ve Glenelle, 1991;Friedman,1991).

Genç öğretmenlerin yaşadıkları tükenmişlik, çoğunlukla onları bir başka mesleğe yöneltebildiği gibi işi terketmelerine de neden olabilmektedir. İdealist düşüncelerle öğretmenlik mesleğine atılan yeni öğretmenler, sistemden, çevrenin koşullarından, yöneticilerin farklı tepkilerinden v.b nedenlerden kaynaklanan bazı hayal kırıklıklarını yaşayabilmekte ve zamanla çevresine duyarsızlaşarak tükenmişliği ile iş doyumsuzluğu artmaktadır.

Sınıfı disipline etme yönündeki kaygılarıyla yetersizliklerinden dolayı genç öğretmenlerin iş doyumlarının düşük, öğrencilere yönelik tutumlarının olumsuz olması beklenebilir. Sınıfiçi problemlerle başaçıkma yolundaki bilgi, beceri ve

deneyim eksikliği genç öğretmenlerde tükenmişliği arttırabilir. Sonuç olarak elde edilen veriler yaşın yükselmesiyle birlikte tükenmişliğin azaldığını göstermektedir.

Tükenmişlik ile medeni duruma bakıldığında ikisi arasındaki farkın önemli olmadığı görülmüştür. Bu bulgu bir kısım araştırmalardan elde edilen sonuçlarla desteklenirken, bir kısım araştırma sonuçlarına da ters düşmektedir.

Elde edilen sonuç Girgin'in(1995) ilköğretmenleriyle yaptığı çalışmanın bulguları, Baysal'ın(1995) lise öğretmenleriyle yaptığı çalışmanın bulguları ve (1981a) ve (1985) yıllarında Maslach ve Jackson ile Schwab ve Iwanicki'nin(1982a) yaptığı araştırmalar sonucu elde ettikleri, eğitimcilerdeki "tükenmişlik" üzerinde, medeni durumun belirgin bir etkisi olmadığı bulgularıyla paralellik göstermektedir. Doktor ve hemşire örneklemeyle çalışan Ergin'in(1993) araştırmasında ise bekar doktorlarda duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt boyutlarında bekar hemşirelerde ise yalnızca duyarsızlaşma boyutunda daha fazla tükenmişlik gözlemlendiği belirtilmiştir.

Bulgulardan; "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" açısından daha çok "dört yıllık yüksekokul" ya da "fakülte" mezunlarının "tükenmişlik" gösterdikleri anlaşılmıştır.

Bu durumda eğitim düzeyi arttıkça "tükenmişlik" de artmaktadır. Bu bulgu Connolly ve Sanders'in(1986) yaptığı araştırmanın bulguları ve Friedman'ın 1991 de ilköğretmenlerindeki tükenmişlikle ilgili olarak elde ettiği sonuçlarla desteklenmektedir. Fakat elde edilen bu sonuç Burke ve Greenglass'ın(1989) psikolojik tükenmeyi belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada belirttikleri "eğitim düzeyi düştükçe tükenmişlik artar" sonucuna ters düşmektedir.

Tükenmişliğin eğitim düzeyi yüksek olanlarda artması, bu kişilerin öğrenciden ve meslekten beklentilerinin diğer meslektaşlarından daha fazla olması ve bu beklentilerinin yeterince gerçekleştirilememesi ile açıklanabilir.

Tükenmişlik ile çalışılan okul tipine ilişkin bulgular; "Görülen İdari Destek" altölçeğinde "İlköğretim" okullarında "Öğrencilere Yönelik Tutumlar"

altölçeğinde ise "Lise"lerde görev yapan öğretmenlerin diğer okullarda çalışan meslektaşlarından daha fazla tükenmişlik yaşadıklarını göstermiştir.

Sonuçlar değerlendirildiğinde "ilköğretim" okullarında görev yapan öğretmenlerin, kendilerine verilen idari desteği yetersiz bulmaları nedeniyle en fazla tükenen grup olduğunu, "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" açısından da en çok "ergenlik dönemi"nde olan öğrenci grubuyla ilgilenen öğretmenler olarak "Lise" öğretmenlerinin "tükenmişlik" gösterdiklerini söyleyebiliriz.

İlköğretim okullarındaki öğretmenler arasındaki "Görülen İdari Destek" ile ilgili "tükenmişliği" bu okulların henüz yeni uygulamayla hizmet vermeye başlamasına, rol ve görev dağılımındaki belirsizliklere bağlayabiliriz. "Lise" öğretmenlerinde görülen "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" altölçeğindeki "tükenmişliği" daha önce de belirttiğimiz gibi "ergenlik" çağındaki çocukların çeşitli problemlerine üniversite sınavına girme kaygısı nedeniyle ortaya çıkan iletişim sorunlarına bağlayabiliriz.

Bu bulgular; özellikle duyarsızlaşma açısından lise öğretmenlerinde tükenmişliğin daha fazla olduğunu bildiren Connolly ve Sanders'in(1986) araştırma sonuçları ile yine lise öğretmenlerinde tükenmişliğin daha fazla olduğunu belirleyen Burke ve Greenglass'ın(1989) verilerine paralellik göstermektedir.

Öğretmenlerin okuldaki görevlerine göre "Tükenmişlik" düzeyleriyle ilgili bulgular; yalnızca "İşbağlı Stresle Başa Çıkma" altölçeğinde önemli bir farkın olduğunu göstermiştir. Bu altölçekte "Müdür Yardımcıları"nın en fazla tükenmişlik gösteren grup olduğu anlaşılmıştır. Yapılan araştırmaların büyük bir kısmı "Öğretmenler"de tükenmişliğin "Yöneticiler"den daha fazla olduğunu göstermektedir(Burke ve Greenglass,1989).

Tükenmişlik ve çalışma yılına ilişkin bulgular; çalışma yılının artmasıyla birlikte "İş Doyumu" ve "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" altölçeğindeki tükenmişliğin azaldığını göstermiştir. Bir başka deyişle, hizmet süresi arttıkça iş doyumunu ve öğrencilere yönelik olumlu tutumlar da artmaktadır. Bu bulgu henüz

yeni işe başlayan öğretmenlerdeki problem çözme becerilerindeki yetersizliğin bir sonucu olarak düşünülebilir. Göreve yeni başlayan öğretmenler deneyimsizlik nedeniyle, sorunları gidermede ve sınıf içi etkinliklerde yetersiz kalabilirler. Buna deneyimli meslektaşlarının yetersiz desteği de eklenince bu öğretmenlerin ilk yıllardan itibaren tükenmeleri doğal bir sonuç olarak beklenebilir.

Bu yönde elde edilen bulgu, Girgin'in(1995) ve Baysal'ın(1995) çalışmasında elde edilen sonuçlarla desteklenmektedir.

Ergin(1993) de, tükenmişliğin daha çok işe yeni başlayan kişilerde ortaya çıktığını bildirmiştir. Yurtdışındaki araştırmalarda, Mo(1991); Friedman(1991); Maslach ve Jackson(1981a) gibi araştırmacılar da aynı sonuca ulaşmışlardır. Ancak, öğretmenlerle yaptıkları çalışmalarında, Anderson ve Iwanicki(1984) ile Özdayı'nın(1991) öğretmenlerin iş tatminiyle ilgili araştırmasında işe yeni başlayanlar daha tatminkar bulunmuşlardır.

Tükenmişlik ve bransa yönelik sonuçlar ÖTÖ'nün altölçeklerine göre "Branş" açısından önemli bir farkın olmadığını göstermiştir.

Bu bulgu Baysal'ın(1995) elde ettiği sonuçla paraleldir. Baysal da lise öğretmenleriyle yaptığı tükenmişlikle ilgili çalışmalarında bransa bağlı anlamlı bir fark bulamamıştır. Özdayı'nın(1991) araştırmasında ise "Yabancı Dil" öğretmenleri diğer öğretmenlere göre tatminkar bulunmuştur. Araştırmada elde edilen sonuç öğretmenlik alanı değişse de çalışma koşulları değişmediği için "brans"ın tükenmişlikte önemli bir değişken olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Tükenmişlik ile çalışılan okulun SED'i açısından ÖTÖ'nün dört altölçeğinde de önemli farklılıklar olduğu görülmüştür. "Alt" SED'deki okullarda görev yapan öğretmenlerin "Üst" SED'deki okullarda görev yapan öğretmenlerden daha çok "Tükenmişlik" gösterdikleri anlaşılmıştır.

Bulgular doğrultusunda sonuç okulların sosyo-ekonomik düzeyi arttıkça, tükenmişliğin de azaldığını göstermiştir. Bu sonuç Minibaş'ın(1992) özel okullar ve devlet okullarında görev yapan öğretmenlerle ilgili olarak yaptığı

araştırmasında elde ettiği bulguya paralellik göstermektedir. Minibaş, özel okullardaki İlkokul ve Lise öğretmenlerinin daha tatminkar olduklarını bulmuştur.

"Üst" SED'deki okulların koşulları, buraya devam eden öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyleri dikkate alındığında sonucun böyle olması normal karşılanabilir.

Öğretmenlerdeki "Psikolojik Belirtiler" ve "Sosyo-Demografik" değişkenler incelendiğinde, cinsiyete ilişkin bulgular; "Somatizasyon", "Depresyon", "Anksiyete" ve "Fobik Anksiyete" altölçeklerinde "Erkekler", "Psikotizm" altölçeğinde ise "Kadınlar" lehine bir sonuç olduğunu göstermiştir. Sonuçlardan "Kadın" öğretmenlerin "Erkek" öğretmenlerden daha çok "Olumsuz Stres Tepkileri" gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Bu sonuç, Uçman(1990) tarafından çalışan kadın ve erkeklerle yaptığı çalışmadan elde edilen sonuca paralellik göstermektedir. Uçman da "Psikotizm" altölçeği dışında, kadınların, diğer tüm altölçeklerde erkeklerden daha yüksek bir ortalama elde ettiklerini bulmuştur.

Güçray'ın(1994) da buna benzer olarak öğretim elemanlarıyla yaptığı çalışmada, kadın öğretim elemanları bu çalışmada da olduğu gibi "Somatizasyon" ve "Depresyon" altölçeklerinde, erkeklerden daha yüksek bir ortalama elde etmişlerdir. Burke ve Greenglass(1988) da kadınların, erkeklerden daha depresif olduklarını bildirmişlerdir.

Kadınlar iş ve özel yaşantılarında yüklendikleri sorumluluklar ve karşılaştıkları zorluklar nedeniyle daha çok olumsuz stres tepkilerini gösteriyor olabilirler.

"Psikolojik Belirtiler"le "Yaş" a ilişkin bulgular; yalnızca "Somatizasyon" altölçeğinde önemli bir farkın olduğunu göstermiştir. Bu da "Psikolojik Belirtiler" de yaşın çok önemli bir değişken olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Aynı sonuç "medeni durum" içinde bulunmuştur. "Somatizasyon" altölçeğinde "medeni durum" açısından farklılık "bekar" öğretmenler lehine çıkmıştır. Bu durumda "evli" öğretmenlerde "Somatizasyon" altölçeğinde yeralan;

bedensel fonksiyonlardaki bozuklukların(kalp,mide,bağırsak,solunum v.b) daha fazla olması evliliğin getirdiği bazı sorunların bir bileşimi olarak açıklanabilir. Ailenin; büyüklüğü, çocuk sayısı; eşin özellikleri, yaşam biçimi ve evlilik doyumu somatik bozukluklarda önemli bir rol taşıyabilir.

"Psikolojik Belirtiler" ve "Öğrenim Derecesi"ne bakıldığında bulgular bu değişkenin; "SOM", "O-C", "INT", "DEP", "ANK", "PHOB" ve "PSY" altölçekleri ile "Genel Semptom Puanı"nda "dört yıllık" okul mezunları lehine bir fark olduğunu göstermiştir.

Bu durumda eğitim düzeyi arttıkça "Olumsuz Stres Tepkileri" azalmaktadır. Bu da eğitimin bazı sorunları tolere etme yönünde kazandırdığı tutum, beceri ve problem çözme yeteneğiyle açıklanabilir. Sonuçta eğitimin bazı psikolojik sorunları gidermeye yönelik olumlu çabaları arttırdığını söyleyebiliriz. En azından kişilerin eğitim düzeylerinin artmasıyla birlikte problemlerini profesyonel bir kişi ya da yakın arkadaşlarıyla paylaşma oranının da artacağını söyleyebiliriz. Bu sonuçların aynısı "Psikolojik Belirtiler" ile "çalışılan okul tipi" için de elde edilmiştir. "Okul tipi"ne ilişkin farkın önemli olduğu tüm altölçeklerde "ilkokul"da görev yapan öğretmenler aleyhine bir sonuç bulunmuştur.

Bu sonuçlara göre "ilkokul" öğretmenlerinin diğer kademelerde görev yapan meslektaşlarına oranla psikolojik belirtiler yönünden daha fazla risk taşıdıklarını söyleyebiliriz. İlkokul öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğunun, okul öncesi eğitim almadan gelen çocuklarla uğraşması, henüz tam sosyalleşmeyi gerçekleştirememiş olan çocuklara söz geçirmede güçlükler çekmesi nedeniyle daha fazla yıprandıklarını, bu yıpranmanın da dolaylı bir biçimde kendi psikolojilerine yansıdığını söyleyebiliriz.

Öğretmenlerin "okuldaki görevleri"ne göre "Psikolojik Belirtileri" ile ilgili bulgulardan bu değişkenin önemli bir değişken olmadığı anlaşılmıştır. Ancak bu araştırmada Tablo-20'den de izlenebileceği gibi örnekleme katılan gruptan çok az bir kısmının (Müdür:6, Müdür Yardımcısı:51) yönetici pozisyonunda olması yani büyük bir çoğunluğunun öğretmen(663) olarak görev yapması nedeniyle,

karşılaştırma için uygun bir oran teşkil etmemiş olabilir.

"Psikolojik Belirtiler" ile "Çalışma Yılı"na yönelik bulgular; bu değişkenin yalnızca "Somatizasyon" ve "Fobik Anksiyete" altölçeklerinde etkili olduğunu göstermiştir. Bu iki altölçekte "16-20" yıl arasında çalışanların işe yeni başlayanlardan daha yüksek bir ortalamaya sahip oldukları anlaşılmıştır (Tablo-21). Bu sonuç uzun yıllar geçmesine rağmen öğretmenlerin bu zamana kadar birşey yapamadıkları duygusunun pekiştirilmesiyle açıklanabilir. Bir başka deyişle bu öğretmenlerin meslekteki ve yaşam problemleriyle başetmedeki yetersizliklerini somatik bozukluklar ile korku, kaygı ve kaçınma biçiminde yansıttıkları düşünülebilir.

"Psikolojik Belirtiler" ile "Branş" arasındaki farkın tek olarak "Öfke-Düşmanlık" altölçeğinde görüldüğüne ilişkin bulgu dikkat çekici olmuştur. Buradaki farkın "Sosyal Bilimler" öğretmenleri ile "Beden Eğitimi" öğretmenlerinden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Beden eğitimi öğretmenleri bu altölçekte .93 gibi çok yüksek bir ortalamaya sahip olmuşlardır (Tablo-22). Bu öğretmenlerin alanları düşünüldüğünde diğer öğretmenlere göre, öfke, huzursuzluk, saldırganlık ve karşı koymayı içeren "Öfke-Düşmanlık" altölçeğinde önemli fark göstermeleri doğal karşılanabilir. Sporla uğraşan kişilerin çoğunlukla bedensel güçlerine güvenme ve bunu kullanma eğilimlerinin daha fazla olduğu görülmektedir.

"Psikolojik Belirtiler" ile "Okulun SED"i ile ilgili bulgular SED açısından "SOM", "ANK", "HOS", "PHOB" ve "PSY" altölçekleri ile "Genel Semptom Puanı"nda önemli farklılıklar olduğunu göstermiştir. "Alt" SED'deki ortalamaların bu altölçekler açısından yüksek bulunması çalışılan okulun ekonomik koşullarındaki yetersizlikle birlikte gelen olumsuz iş koşulları, araç-gereç yetersizliği ve öğrencinin eğitime ilgisiyle açıklanabilir.

Alt sosyo-ekonomik düzeyde bulunan okullarda birçok elverişsiz koşulun eğitim ve öğretimi zorlaştıracağı, öğrencilerin ve velilerin, yetersizlikler nedeniyle öğretmeni birçok konuda zorlayacağı, öğretmen-öğrenci ve veli iletişiminin

olumsuz çalışma, sağlık koşulları ve maddi koşullar nedeniyle güçlükle sağlanabileceği gözönüne alınırsa bu kurumlarda çalışan öğretmenlerin olumsuz stres tepkilerine sahip olmaları doğal bir sonuç olarak düşünülebilir.

Tüm altölçeklerde Alt SED'deki "ilkokul" öğretmenlerinin özellikle diğerlerinden daha yüksek ortalama elde etmeleri daha önce incelenen "çalışılan okul tipine göre öğretmenlerdeki psikolojik belirtiler" in (Tablo-19) bir uzantısı biçiminde değerlendirilebilir. Orada da en çok "ilkokul" öğretmenlerinde psikolojik belirtilerin fazla olduğu anlaşılmıştır. Bu durumda "ilkokul" öğretmenleri "Psikolojik Belirtiler" açısından en sorunlu gruptur denilebilir.

Öğretmenlerin gösterdikleri "Başaçıkma Davranışları" ve "Tükenmişlik" düzeylerine ilişkin bulgular; ÖTÖ'nün altölçekleriyle "Başağrısı", "Yüksek tansiyon", "Soğuk algınlığı", "Kalp rahatsızlıkları", "Mide ağrıları", "Evlilik ve aile sorunları", "Yalnızlık", "Cinsel sorunlar", "Depresyon", "Kendini bırakma", "Sinirlilik", "Her gece 4-5 saatten az uyuma", "Uykusuzluk", "Aşırı şarap içme", "Diğer alkollü içkileri aşırı kullanma", "Günde enaz yarım paket sigara içme", "Uyuşturucu kullanma" ve "Aşırı yemek yeme" davranışları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bu davranışlara bakıldığında hepsinin "Olumsuz başaçıkma davranışları" olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre tükenmişlikle birlikte olumsuz başaçıkma davranışlarına başvurma sıklığının da arttığı söylenebilir. Bu davranışların "Uygun başaçıkma davranışları" nı bilmeme ya da gerçekleştirilememesi durumundan dolayı daha çok kullanılması öğretmenlerimizin gerek fizik, gerekse ruh sağlığı açısından bir risk taşıdıklarını düşündürebilir.

Bu konuda bulguların gösterdiği bir başka sonuç da; "Tatil yapma", "Mesleki tartışmalara katılma", "Koşma", "Aerobik", "Genel egzersizler", "Yürüme", "Bisiklete binme", "Derin nefes alma egzersizleri", "Sorunları müfettişle konuşma", "Hobiler" ve "T.V. izleme" gibi "Uygun başaçıkma davranışları" ile "Tükenmişlik" arasında negatif yönde bir ilişkinin olmasıdır. Normal şartlarda belirtilen bu aktivitelerin yapılma sıklığının artması halinde

"Tükenmişliğin" azalması beklenebilir. Bu beklenti doğrultusunda öğretmenlerin verdikleri cevaplardan ortaya çıkan bu sonucun çoğunlukla olumlu aktiviteleri yapma sıklığı azaldıkça, tükenmişlik de artar şeklinde yorumlanabilir.

Bu bulgular Seidman ve Zager (1991), Belcastro (1982), Blase (1984b), Golaszewski ve diğ. (1984), Hock (1988), Kyriacou ve Pratt (1985), Litt ve Turk (1985), Burke ve Greenglass (1989)'ın elde ettikleri sonuçlarla paralellik göstermektedir. Bu araştırmalar sonucunda da öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri arttıkça ilaç kullanma, mide ağrısı, başağrısı, evlilik sorunları, rol çatışması, iş tatminsizliği ve görev ihmali ile işi terketmenin arttığı bildirilmiştir.

Aynı şekilde bu araştırmalarda da mesleki sorunların tartışıldığı toplantılara katılma, spor yapma, hobilerle uğraşma, seyahat ve meditasyon yapma gibi davranışların tükenmişliği azaltmada olumlu bir etkiye sahip olduğu belirtilmiştir.

"Psikolojik Belirtiler" ile "Başaçıkma Davranışları" arasındaki ilişkiye yönelik bulgular; SCL-90-R'nin dokuz altölçeği (SOM, O-C, INT, DEP, ANK, HOS, PHOB, PAR, PSY) ve Genel Semptom Ortalamasına (GSI) göre değerlendirildiğinde; Başağrısı, yüksek tansiyon, soğuk algınlığı, mide ağrıları, şiddetli ülser, mide-bağırsak bozuklukları, kalp rahatsızlıkları, evlilik ve aile sorunları, yalnızlık, cinsel sorunlar, depresyon, kendini bırakma, sinirlilik, her gece 10 saatten fazla uyuma, her gece 4-5 saatten az uyuma, uykusuzluk, aşırı şarap içme, aşırı bira içme, diğer alkollü içkileri aşırı içme, uyuşturucu kullanma, aşırı yemek yeme, az yemek yeme ve günde enaz yarım paket sigara içme gibi uygun olmayan başaçıkma davranışlarıyla aralarında pozitif bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgular bize, yukarıda sözü edilen başaçıkma davranışlarındaki artışla birlikte olumsuz stres tepkilerinde de bir artışın olduğunu göstermektedir.

Sonuçlar bize bu psikolojik belirtilerin artmasıyla birlikte uygun olmayan başaçıkma davranışlarına başvuran öğretmenlerin de sayısının arttığını göstermektedir. Buradaki ilginç bir bulgu "ikinci bir işte" çalışanların da

psikolojik belirtiler açısından olumsuzluklar taşımasıdır. Bu sonuç ülkemizde ikinci bir işte çalışma gereksinimi duyan öğretmenlerin psikolojik sorunlarının fazla olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Psikolojik belirtilerle başa çıkamada olumlu sonuçlar yaratması beklenen; tatil yapma, mesleki tartışmalara katılma, koşma, aerobik, genel egzersizler, yürüme, bisiklete binme, yüzme, takım sporları, derin nefes alma egzersizleri, her gece 8-10 saat uyumu, sorunları arkadaşlara açma, meslektaşlara açılma, psikoloğa gitme, hobiler ve televizyon izleme gibi davranışlarla ters yönde bir ilişkinin varlığı dikkat çekmektedir. Bu durumda öğretmenlerin gösterdikleri psikolojik belirtilerin fazla olması, uygun olan başa çıkma davranışlarını kullanmadaki yetersizliğe yolaçmaktadır denilebilir. Psikolojik belirtilerle başa çıkma davranışlarına ilişkin sonuçlar, tükenmişlikle başa çıkma davranışlarına yönelik sonuçlara benzerlik göstermektedir (Tablo-26).

Tablo-26'da da psikolojik belirtilerde elde edilen bulgulara benzer sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuca göre tükenmişlikle psikolojik belirtilerin birbirlerini doğrusal yönde etkiledikleri söylenebilir. Yani tükenmişlik arttıkça, psikolojik belirtiler de artmaktadır. Bu nedenle tükenmişlikle başa çıkamada yetersiz olan kişi, doğrudan psikolojik belirtilerle başa çıkamada da yetersiz kalmaktadır.

"Öğretmenlik mesleği ve çalışma koşulları"na ilişkin değişkenlerin "Tükenmişliğin" yordanmasındaki katkılarına yönelik bulgular "Görülen İdari Destek" altölçeğinde en önemli değişkenlerin sırasıyla "yardım gördüğü kimse", "okul değiştirme isteği", "işte yükselme olanağı", "görev algısı", "okulun SED'i", "brans", "medeni durum" ve "okuldaki denetim" olduğunu göstermiştir.

"Görülen İdari Destek" altölçeğinde en önemli yordayıcının öğretmenlerin "yardım gördüğü kimse" olması son derece doğaldır. Sonuçta öğretmenin idareden alacağı destek bu altölçekteki tükenmişliği de azaltacaktır. Dolayısıyla da öğretmenler "okulu değiştirme isteği" de duymayacaklardır. Burada dikkati çeken SED'in üç ayrı adımda da önemli bir yordayıcı olarak karşımıza çıkmasıdır.

"İşbağlı Stresle Başa Çıkma" altölçeğini yordayan en önemli değişkenler;

"Görev algısı", "Okul değiştirme isteği", "Öğrencinin dersi sevmesi", "İş değiştirme isteği", "Öğrenci sayısı", "İşte yükselme olanağı", "Okuldaki görevi", "Çalışılan okul tipi" ve "Okul SED'i" olarak bulunmuştur.

Konuyla ilgili olarak yapılan çalışmalarda "İşebağlı Stresle Başaçıkma" altölçeğinin, MBI'daki karşılığı olarak kabul edilen "Duygusal Tükenme" boyutuna ilişkin elde edilen verilerde, en önemli yordayıcıların birbirine benzer biçimlerde yer aldığı görülmektedir. Friesen ve arkadaşları (1980) duygusal tükenmede; iş stresi-iş doyumunu-statü ve kabul görme ile iş doyumunu-ücret ve sağlanan faydanın en önemli yordayıcıları olduğunu bulmuşlardır. Buna benzer biçimde Sarros ve Sarros (1987)da yaptıkları araştırmada; iş doyumunu ve iş kaygısı; iş doyumunu ve statü ile mesleğin tanınması ve iş değiştirme isteğinin "Duygusal Tükenme"de etkili yordayıcıları olduğunu belirtmişlerdir.

Ergin'in (1993) doktor ve hemşirelerle yaptığı çalışmada da yukarıdakilere benzer sonuçlar elde edilmiştir. Lise öğretmenleriyle çalışan Baysal (1995) ise "Duygusal Tükenme"nin en etkili yordayıcılarının; meslek süresi, mesleğin toplumda hak ettiği yer, meslektaş desteği, mesleğin uygunluğu, aile desteği ve geleceğe ilişkin düşünceler olduğunu bildirmiştir.

Araştırma sonuçlarında da görüldüğü gibi genellikle öğretmenlerin; mesleğe bakış açısı, mesleğin toplumdaki statüsü ve çalışma koşulları değişiklik gösterdiğinden tükenmişlikteki yordayıcı değişkenler de sıralama açısından farklılık göstermekle birlikte "iş doyumunu ve görev algısı"nın genellikle ilk sırada yer alan yordayıcıları oldukları anlaşılmaktadır.

"İş Doyumu" altölçeğinde yordayıcı değişkenler sırasıyla; "İş değiştirme isteği", "Görev algısı", "Cinsiyet", "Okul değiştirme isteği", "Öğrencinin dersi sevmesi", "İşte yükselme olanağı", "Çalışma yılı", "Ücret tatmini" ve "Branş"tır.

ÖTÖ'deki "İş Doyumu" altölçeğinin karşıtı olarak kabul edilen MBI'daki "Kişisel Başarı" boyutunun yordanmasıyla ilgili bulgularda en önemli yordayıcıların, Schwab ve arkadaşları (1986) tarafından cinsiyet, yaş, otonomi ve

meslektaş desteği olduğu bildirilmiştir. Yine Friesen (1986) iş doyumu, statü ve iş değiştirme isteğinin "Kişisel Başarı" boyutunda etkili olduğunu vurgulamıştır. Diğer yandan Hipps ve Glenelle (1991) de kişisel başarıda iş doyumu ile statü ve tanınma, fazla iş yükü, yöneticilerle ilişkiler ve ücretin önemli olduğunu bulmuşlardır.

Yurdumuzdaki tükenmişlikle ilgili olarak yapılan araştırmalarda da (Ergin, 1993; Baysal, 1995) benzer sonuçlar elde edilmiştir. Bu çalışmada ise "İş Doyumu" altölçeğini en çok yordayan değişkenin doğal olarak "iş değiştirme isteği" olduğu anlaşılmıştır. Bu durumda iş doyumu ile iş değiştirme isteği arasında ters yönlü bir ilişki olduğu söylenebilir. Öğretmenlerdeki iş değiştirme isteği azaldıkça, iş doyumu da artmaktadır.

"Öğrencilere Yönelik Tutumlar" altölçeğinde; "Öğrencinin dersi sevmesi", "Okul değiştirme isteği", "Çalışma yılı", "Görev algısı", "Öğrenci sayısı" ve "Çalışılan okul tipi" yordayıcı değişken olarak dikkat çekmiştir.

Seidman ve Zager'in (1986-87) değerlendirmesine göre "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" altölçeğinin karşılığı olarak kabul edilen Maslach Tükenmişlik Ölçeği'nin "Duyarsızlaşma" boyutu ile ilgili yordayıcıları belirleyen çalışmalarda da en fazla; iş doyumu ve statü, iş değiştirme isteği, terfi (Friesen ve ark., 1980) cinsiyet ve yaş, rol çatışması, kararlara katılım, meslektaş desteği (Schwab ve ark., 1986) iş yükü, iş değiştirme isteği (Friesen, 1986) yine iş yükü, iş değiştirme isteği, statü ve tanınma (Sarros ve Sarros, 1987) aile hayatına etkiler, iş doyumu, iş değiştirme isteği (Ergin, 1993), meslektaş desteği, meslek süresi, öğrenci sayısı (Baysal, 1995) gibi değişkenlerin önemli yordayıcılar olduğu bildirilmiştir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu kısımda araştırma bulguları doğrultusunda elde edilen sonuçlar ve öneriler üzerinde durulmuştur.

SONUÇ

Sonuçlar değerlendirildiğinde, öğretmenlerin "tükenmişlik" düzeyleri ile; cinsiyet, yaş, öğrenim derecesi, çalışılan okul, okuldaki görevi, çalışma yılı ve okulun SED'i gibi sosyo-demografik değişkenler arasında önemli bir ilişki bulunurken, medeni durum ve branş değişkenleri ile önemli bir ilişkinin varlığı tesbit edilmemiştir.

"Öğretmen Tükenmişliği Ölçeği"nin altölçekleri ile aralarında önemli ilişkiler bulunan sosyo-demografik değişkenler; "Görülen İdari Destek" için; Cinsiyet, çalışılan okul ve okulun SED'idir. "İş Doyumu" için; Cinsiyet, yaş, çalışma yılı ve okulun SED'idir. "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" için; Yaş, öğrenim derecesi, çalışılan okul, çalışma yılı ve okulun SED'idir. "Tükenmişlik" ile "Sosyo-Demografik" değişkenler açısından elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde tükenmişliğin; Kadın ve erkeklerde farklı altölçeklerde, genç öğretmenlerde, ilk, orta ve lise olmak üzere tüm öğretim kademelerinde görev yapanlarda, "öğretmen" olarak çalışanlarda, yeni işe başlayanlarda ve alt SED'deki okullarda çalışanlarda daha çok görüldüğü anlaşılmıştır.

Öğretmenlerdeki "Psikolojik Belirtiler" ve "Sosyo-Demografik Değişkenler"den elde edilen sonuçlar SCL-90-R'nin altölçeklerine göre şu şekildedir: Somatizasyon altölçeği ile; Cinsiyet, yaş, medeni durum, öğrenim derecesi, çalışılan okul, çalışma yılı ve okulun SED'i, Obsesif-Kompulsif altölçeğiyle; Öğrenim derecesi, çalışılan okul ve okulun SED'i, Kişilerarası Duyarlılık altölçeğiyle; Cinsiyet, öğrenim derecesi, çalışılan okul ve okulun SED'i, Depresyon altölçeğiyle; Cinsiyet, öğrenim derecesi, çalışılan okul ve okulun SED'i, Anksiyete altölçeğiyle; Cinsiyet, öğrenim derecesi, çalışılan okul ve okulun SED'i, Öfke-Düşmanlık altölçeğiyle; Branş ve okulun SED'i, Fobik

Anksiyete altölçeğiyle; Öğrenim derecesi, çalışılan okul, çalışma yılı ve okulun SED'i, Psicotizm altölçeğiyle; Cinsiyet, öğrenim derecesi, çalışılan okul ve okulun SED'İ arasında önemli ilişkiler bulunmuştur. Hiçbir değişkenle arasında önemli bir ilişki bulunmayan tek altölçek "Paranoid Düşünce" olmuştur.

"Psikolojik Belirtiler" ile "Sosyo-Demografik Değişkenler" açısından cinsiyete ilişkin; "Somatizasyon", "Depresyon", "Anksiyete" ve "Fobik Anksiyete" altölçeklerinde kadın öğretmenler aleyhine, bir sonuç elde edilmiştir.

Yaşa ilişkin bulgular "30-39" yaşları arasındaki öğretmenlerin özellikle "somatizasyon" altölçeğinde diğerlerine göre en yüksek ortalamaya sahip grup olduğunu göstermiştir. Yine aynı şekilde "medeni durum" açısından da tek farkın "somatizasyon"da ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Evli öğretmenlerin bekarlara göre "somatizasyon" açısından daha çok risk taşıdıkları görülmüştür.

Veriler "öğrenim derecesi"ne göre değerlendirildiğinde aralarında önemli farkın bulunduğu tüm altölçeklerde "dört yıllık" okul mezunları lehine bir sonuç elde edilmiştir.

"Çalışılan Okul"a göre "Psikolojik Belirtiler"e bakıldığında en çok "İlkokul" öğretmenlerinin "Çalışma Yılı"na göre değerlendirildiğinde de, hizmet süresi fazla olanların, diğerlerinden daha çok olumsuz stres tepkileri taşıdıkları anlaşılmıştır. Çalışılan okulun SED'i ise "Paranoid Düşünce" dışındaki tüm altölçeklerde etkili görünmüştür. Aralarında anlamlı ilişkinin bulunduğu tüm altölçeklerde "Alt SED"deki okullarda görev yapan öğretmenler en yüksek ortalamaları elde etmişlerdir.

Öğretmenlerin gösterdikleri "Başaçıkma Davranışları" ve "Tükenmişlik" düzeylerine ilişkin bulgular: "Görülen İdari Destek" altölçeğinde tükenmişlik bildirenler ile uykusuzluk, aşırı yemek yeme, günde enaz yarım paket sigara içme, baş ağrısı, soğukalgınlığı, kalp rahatsızlıkları, evlilik ve aile sorunları, yalnızlık, cinsel sorunlar, depresyon, kendini bırakma, sinirlilik ve tatil yapma arasında "İşebağlı Stresle Başaçıkma" altölçeğinde tükenmiş olanlar ile, baş ağrısı, yüksekansiyon, soğuk algınlığı, mide ağrısı, şiddetli ülser, mide-

bağırsak bozuklukları, kalp rahatsızlıkları, evlilik ve aile sorunları, yalnızlık hissi, cinsel sorunlar, depresyon, kendini bırakma, sinirlilik, tatil yapma, mesleki tartışmalara katılma, koşma, aerobik, genel egzersizler, derin nefes alma, her gece 4-5 saatten az uyuma, uykusuzluk, aşırı yemek yeme arasında, "İş Doyumu" altölçeğinde tükenme bildirenler ile, Evlilik ve aile sorunları, yalnızlık, depresyon, kendini bırakma, sinirlilik, her gece 4-5 saatten az uyuma, uykusuzluk, aşırı şarap içme, diğer alkollü içkileri aşırı içme, uyuşturucu kullanma, aşırı yemek yeme, günde en az yarım paket sigara içme ve hobiler, arasında "Öğrencilere Yönelik Tutumlar" altölçeğinde tükenmişlik bildirenlerin ise; Başağrısı, soğukalgınlığı, mide ağrıları, evlilik ve aile sorunları, yalnızlık hissi, cinsel sorunlar, depresyon, kendini bırakma, sinirlilik, tatil yapma, mesleki tartışmalara katılma, yürüme, bisiklete binme, derin nefes alma egzersizleri, her gece 8-10 saat uyuma, her gece 10 saatten fazla uyuma, her gece 4-5 saatten az uyuma, uykusuzluk, aşırı yemek yeme, az yemek yeme, sorunları müfettişe konuşma ve televizyon izleme gibi başaçıkma davranışları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu anlaşılmıştır.

Öğretmenlerdeki "Psikolojik Belirtiler" ve gösterdikleri "Başaçıkma Davranışları"na ilişkin bulgular: SCL-90-R'nin dokuz altölçeği ile; Yüzme, sorunları aileye, din adamına veya müfettişe açma gibi davranışlar dışındaki tüm başaçıkma davranışları arasında önemli ilişkiler olduğunu göstermiştir.

Öğretmenlerin "Mesleği ve çalışma koşullarını" değerlendirmeleriyle ilgili sonuçlar çoğunlukla öğretmenlerin; Sınıflarının kalabalık olduğunu, işlerini sıkıcı olarak değerlendirmediklerini, okulda bazen kontrol edildiklerini, en çok yardımı arkadaşlarından aldıklarını, kendilerini bazen yeterli olarak nitelendirdiklerini, işte yükselme olanaklarının bulunmadığına inandıklarını, öğrencilerinin derslerine severek girdiklerini ve çalıştıkları okulları büyük bir çoğunlukla değiştirmek istemediklerini ve aldıkları ücreti yeterli bulmadıklarını göstermiştir.

Tükenmişliğin meslek ve çalışma koşullarıyla ilgili en önemli yordayıcılarını belirlemek için yapılan analizler sonucunda; "Görülen İdari

Destek"de; Yardım gördüğü kimse başta olmak üzere, çalıştığı okulu değiştirme isteği, işte yükselme olanağı, görev algısı, okulun SED'i (üst SED'deki ilkokullar), iş değiştirme isteği, okulun SED'i (bu kez alt SED'deki liseler), branş, medeni durum ve okuldaki denetim en önemli yordayıcılar olarak bulunmuştur.

"İşbağlı Stresle Başaçıkma"da; Görev algısı, çalıştığı okulu değiştirme isteği, öğrencinin dersi sevmesi, iş değiştirme isteği, öğrenci sayısı, işte yükselme olanağı, okuldaki görevi, çalışılan okul ve okulun SED'i en önemli yordayıcılar olarak bulunurken, "İş Doyumu" için; İş değiştirme isteği, görev algısı, cinsiyet, çalıştığı okulu değiştirme isteği, öğrencinin dersi sevmesi, işte yükselme olanağı, çalışma yılı (21 yıl ve üstü), ücret tatmini, branş ve yine çalışma yılı (11-15 yıl) önemli yordayıcılar olarak belirlenmiştir.

"Öğrencilere Yönelik Tutumlar"da; Öğrencinin dersi sevmesi, çalıştığı okulu değiştirme isteği, çalışma yılı, görev algısı, öğrenci sayısı ve çalışılan okul olarak toplam altı değişken olarak bulunmuştur.

ÖNERİLER

Araştırma bulguları doğrultusunda yararlı olacağı düşünülen aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

1-Öğretmenlikle ilgili uygun bir meslek rehberliğinin yapılması. Ülkemiz koşulları düşünülerek, öğretmenlik mesleğini seçenlere, bu mesleğin gerektirdiği yetenek ve beceriler ile taşıdığı risklerin tanıtılması daha sağlıklı bir seçim için etkili olabilir. Böylece bilinçli ve severek seçilen bir işten elde edilen doyum arttıkça, tükenmişlik ve psikolojik belirtiler de azalacaktır.

2-Öğretmenlere, meslek seçimi öncesi rehberlikle birlikte, mesleği yürütürken de sürekli bir rehberliğin yapılması gerekmektedir. Rehber öğretmenlerle birlikte gerek mesleki, gerek özel yaşantılarında, öğretmenlere karşılaştıkları, güçlüklerle başedebilme yönünde ilgili kurum ve kişiler yardımcı olmalıdır. İşte stresle başa çıkma yeteneği arttıkça tükenmişlik de azalmaktadır.

3-Öğretmenlerin iş ortamının daha sağlıklı bir hale gelmesi için çaba sarfedilmelidir. Bunun için yöneticiler ile öğretmenler arasında objektif, sağlıklı ve güvenli ilişkiler kurulmalıdır. Görülen idari destek arttıkça, öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri de azalmaktadır.

4-Öğretmenlerin sağlıklı bir etkileşim yaratmalarını engelleyen önemli bir unsur olarak sınıflardaki öğrenci sayısı mümkün olduğunca azaltılmalıdır. Kalabalık sınıflarda öğretmenlerin öğrenciler üzerindeki hakimiyeti güçleştiğinden öğrencilere yönelik tutumları olumsuzlaşmaktadır. Daha az sayıdaki öğrenci grubuyla çalışan öğretmenlerde öğrencilere yönelik tutumlar açısından tükenmişliğin azaldığı görülmektedir.

5-Öğretmenlerdeki tükenmişlik ve psikolojik belirtilerle ilgili bulgular dikkate alındığında, genç yaşta, işe yeni başlayan öğretmenlere, daha deneyimli öğretmenlerin yardımcı olmaları veya yönetsel birtakım eksik bilgilerin müdürler tarafından tamamlanması gereklidir. Bu, deneyimsiz öğretmenlerin hem kendilerine güven kazanmalarında hem de ortama uyum sağlamalarında kolaylık sağlayabilir.

6-Genellikle alt SED'deki okullarda tükenmişlik görülmesi nedeniyle, bu okullardaki hem fiziksel hem de sosyal koşulların iyileştirilebilmesi için ivedi bir biçimde ekonomik destek sağlaması yararlı olacaktır.

7-Tükenmişlik ve psikolojik belirtiler üzerinde olumlu bir etkisi olduğu anlaşılan hobiler ile spor aktivitelerini öğretmenlerin daha sıklıkla yapmaları için bunlara özendirici ve olanak sağlayıcı faaliyetlerin biran önce okullarda başlatılması önemli görünmektedir.

8-Spor etkinliklerinin yanında öğretmenlerin meslekle ilgili beklentileri, sorunları ve çözüm yollarını tartışabilecekleri toplantıların düzenlenmesi, alandaki yeniliklerden haberdar edecek bilimsel çalışmalara katılımlarının artırılması gerekmektedir.

9-Öğretmenlerin streslerini azaltmalarına yardımcı olacak sosyal etkinliklerin (gezi, çay, parti, tiyatro v.b) artırılmasına çalışılmalıdır.

10-Öğretmenlerin mesleki başarılarını önemli bir şekilde etkileyen sosyal ve ekonomik kayıplar azaltılmalıdır.

11-Öğretmenlerin tükenmişlik ve psikolojik belirtilerle başa çıkma da kullandıkları olumsuz davranışları azaltmak ve uygun olanları arttırmak için illerdeki üniversitelerde yer alan Psikolojik Danışma ve Rehberlik Merkezleri ya da Psikiyatri Servislerinden yararlanmak üzere bu kurumlarla okulların iş birliğine gitmesi büyük faydalar sağlayacaktır.

12-Konuya katkısı olabilecek başka koşulların araştırıldığı yeni çalışmaların yapılması yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Adams,S.D. (1981). Healt, stress and the maneger's life style. Group and Organizational Studies, 6, 291-301.
- Albrecht,T.L. (1982). Coping with occupational stres; Relation and individual strategies of nurses in acute healthcare settings, in M.Burgoon(ed), Communication yearbook 6 Beverly Hills, CA, Sage 832-849.
- Alkan,H. (1991). Öğretmen adaylarının eğitimi üzerine öneriler. Eğitimde nitelik geliştirme metinleri (s.205-208), İstanbul: Kültür Hizmetleri A.Ş.
- Alper,Y.ve diğ. (1990). Psikiyatri polikliğine başvuran 14-24 yaş grubu gençlerde semptom dağılımının SCL-90-R ile incelenmesi. XXVI ulusal psikiyatrik ve nörolojik bilimler kongresi bilimsel yayınlar kitabı 220-223, İzmir.
- Anderson,M.B.ve Iwanicki,E.F. (1981). The burnout syndrome and its relationship to teacher motivation. Paper presented at the meeting of the American Educational Research Association, Los Angeles.
- Anderson,M.B.ve Iwanicki,E.F. (1984). Teacher motivation and its relationship to burnout. Educational Administration Quarterly, 20(2), 94-109.
- Baltaş,A.,ve Baltaş,Z. (1990). Stres ve başaçıkma yolları. (11.Basım) İstanbul; Remzi Kitabevi.
- Bailey,R.D. (1985). The burn-out helper coping with stress in earing. Oxford: Blackwell Scientific Publications Ltd. 28-35.

- Bardo,P. (1979). The pain of teacher burnout: A case history. Phi Delta Kappan, 61(4),252-254.
- Bayraktar,E. (1991). Eğitimin niteliğini etkilemesi bakımından eğitim ortamını oluşturan öğeler. Eğitimde nitelik geliştirme bildiri metinleri (s.192-195). İstanbul: Kültür Hizmetleri A.Ş.
- Baysal,A. (1994). Öğretim elemanlarında tükenmişlik sendromu: Maslach Burnout Envanteri'nin D.E.Buca Eğitim Fakültesi öğretim elemanları örnekleminde geçerlik ve güvenirlik çalışması. I.Ulusal sınıf öğretmenliği sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Bursa.
- Baysal,A. (1995). Lise ve dengi okul öğretmenlerinde meslekte tükenmişliğe etki eden faktörler. Yayınlanmamış doktora tezi.D.E.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Beemsterboer,J. ve Baum,B.H. (1984). Burnout: definitions and health care management. Social Working Healt Care. 10(1).
- Belcastro,P.A. (1982). Burnout and its relationship to teachers somatic complaints and illnesses. Psychological Reports, 50, 1045-1046.
- Bensky,J.M.,Shaw,S.F.Gouse,A.S ve diğerleri. (1980). Public law 94-142 and stress: A problem for educators. Exceptional Children, 47, 24-29.
- Bertoch,M.R.,Nielsen,E.C.,ve diğerleri. (1989). Reducing teacher stress. Journal of Experimental Education, 57, 117-128.

- Billings,A.G.ve Moss,R.H. (1981). The role of coping responses and social resources in attenuating the stress of life events. Journal of Behavioral Medicine, 4, 157-189.
- Birsöz,S. (1980). Hastalık öncesi yaşam değişimleri ve ruhsal sonuçları üzerinde bir inceleme. Yayınlanmamış doçentlik tezi, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Blase,J.J. (1982). A social-psychological grounded theory of teacher stress and burnout. Educational Administration Quarterly, 28, 93-113.
- Blase,J.J. (1984a). A data based model of how teachers cope with work stress. Journal of Educational Administration, 22, 173-191.
- Blase,J.J. (1984b). Teacher coping and school principal behaviors. Contemporary Education, 56 (1),21-25.
- Blase,J.J. (1986). A qualitative analysis of sources of teacher stress;consequences for performance. American Educational Research Journal, 23, 13-40.
- Blase,J.J.,Dedrick,C.ve Strathe,M. (1986). Leadership behavior school principals in relation to teacher stress,Satisfaction and performance. Journal of Humanistic Education and Development, 24(4),159-169.
- Bootzin,R.R.,ve Acocella,J.R. (1980). Abnormal psychology(current perspectives). New York: Random house inc.
- Bradfield,R.H.ve Fones,D.M. (1985). Special teacher stress;its product and prevention special report. Academic Therapy, 21, 91-97.

- Brissie, J.S., Hoover-Dempsey, K. V., Bassler, O.C. (1988). Individual, situational contributors to teacher burnout. Journal of Educational Research, 82(2), 106-112.
- Brophy, C.J., Norvel, N.K. ve Kiluk, D.J. (1988). An examination of the factor structure and convergent and discriminant validity of the SCL-90-R in an outpatient population. Journal of Personality Assesment, 52(2), 334-340.
- Burke, R.J. ve Greenglass, E.R. (1989). Psychological burnout among man and women in teaching examination of the cherniss model. Human Relations, 42(3)261-273.
- Burke, R.J. ve Greenglass, E.R. (1993). Work stress, role conflict, social support and psychological burnout among teachers. Psychological Reports, 73(2), 371-381.
- Byrne, B.M. (1991). Burnout: Investigating the impact of background variables for elementary, intermediate, secondary and university educators. Teaching and Teacher Education, 7(2), 197-209.
- Byrne, B.M. (1992). Investigating causal links to burnout for elementary, Intermediate and secondary teachers. San Francisco, (ERIC Document Reproduction Service, No. ED344886).
- Byrne, B.M. ve Hall, L.M. (1989). An investigation of factors contributing to teacher burnout: The elementary, intermediate, secondary and postsecondary school environments. Paper Presented at the annual meeting of the American educational research association, San Francisco, (ERIC Document Reproduction Service, No: ED304413).

- Capel,A.S. (1991). A longitudinal study of burnout in teachers. British Journal of Educational Psychology, 61, 36-45.
- Cassel,R.N. (1984). Critical factors related to teacher burnout. Education,105(1), 102-106.
- Chapman,D.W., ve Lowther,M.A. (1982). Techers satisfaction with teaching. Journal of Educational Research, 75, 241-247.
- Cherniss,C. (1980). Staff burnout: Job stres in the human services. Beverly Hills, CA: Sage.
- Clark,C.C. (1980). Burnout; Assesement and intervention. Journal of Nursing Administration, 10, 39-43.
- Cohen,S. (1980). Aftereffects of stress on human performance and social behavior: A review of research and theory. Psychological Bulletin, 88, 82-108.
- Connoly,C.,ve Sanders,W. (1986). Teacher stress-an ongoing problem that needs attention.Paper presented at the annual meeting of the association of teacher educators,Atlanta,(ERIC,DocumentReproductionService,No:ED266139).
- Connolly,C.ve Sanders,W. (1988). The succesful coping strategies, the answer to teacher stress?. Paper presented at the annual mesting of the association of teacher educators,San Diego(ERIC document Reproduction Service).
- Cormier,W.H.ve Cormier,S.L. (1985). Interviewing strategies for helpers. California: Brooks/Cole publishing company monterey.

- Coyne,J. (1976). Depression and the response of others. Journal of Abnormal Psychology, 85, 186-193.
- Cummings,O.W.ve Nall,R.L. (1982). Counselor burnout and school leadership style: A connection. School Counselor, 29, 190-195.
- Cyr,J.J.,Mckenna-Foley,J.M.ve diğ. (1985). Factor structure of the SCL-90-R. Is the One?. Journal of Personality Assessment, 49(6),571-578.
- Çakın,Ş.ve Minibaş,J. (1992). Süpervizyon görevi olan ve olmayan hemşirelerin iş tatmini, dıştan denetimlilik ve kendilik değeri açısından karşılaştırılması, VII. ulusal psikoloji kongresi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi.
- Çam,O. (1991). Hemşirelerde tükenmişlik(Burnout) sendromunun araştırılması, Yayınlanmamış doktora tezi.E.Ü.Sağlık Bilimleri Enstitüsü,İzmir.
- Çam,O. (1993). Tükenmişlik envanterinin geçerlilik ve güvenilirliğinin araştırılması. R.Bayraktar,İ.Dağ(Editörler) VII.ulusal psikoloji kongresi bilimsel çalışmaları (155-160). Ankara: Meteksan A.Ş.
- Çam,O.ve Baysal,A. (1994). İzmir metropolitan alan içinde bulunan yataklı sağlık kurumlarında görev yapan psikiyatrist ve psikologlarda tükenmişlik(burnout) sendromunun incelenmesi. VII.Ulusal Psikoloji Kongresi'nde Sunulmuş Bildiri, İzmir.
- Çetin,M.ve diğ. (1990). Liseli adolesanların benlik saygıları ve ruhsal durumlarını etkileyen faktörlerin araştırılması. XXVI.Ulusal psikiyatri ve nörolojik bilimler kongresi, 2, 17-22.

- Dağ,İ. (1990). Kontrol odağı,Stresle başaçıkma stratejileri ve psikolojik belirti gösterme ilişkileri. Yayınlanmamış doktora tezi,H.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü,Ankara.
- Dağ,İ. (1991). Belirti tarama listesi(SCL-90-R) nin üniversite öğrencileri için güvenilirliği ve geçerliği. Türk Psikiyatri Dergisi, 2, 5-12.
- Dağ,İ. (1992). Kontrol odağı, öğrenilmiş güçlülük ve psikopatoloji ilişkileri. Psikoloji Dergisi, 7(27),1-9.
- De Frank,R.S.ve Stroup,C.A. (1989). Teacher stress and health examination of a mode. Journal of Psychosomatic Research, 33(1),99-109.
- Derogatis,L.R.ve Cleary,P.A. (1977). Factorial invariance across gender for the primary symptom dimensions of the SCL-90. British Journal of Social and Clinical Psychology, 16, 347-356.
- Dewe,P. (1986). Stress: Causes consequences and coping strategies for teachers. New Zeland Educational Institute. Wellington. (ERIC Document Reproduction Service,No: ED280207).
- Dolan,N. (1987). The relationship between burnout and job satisfaction in nurses. Journal of Advanced Nursing, 12(1),3-12.
- Dworkin,A.G. (1985). When teachers give up: Teacher turnover and their impact on children. Hogg foundation for mental health,Austin,TKS,(ERIC Document Reproduction).

- Eichinger,J.,Heifetz,L.J.,Ingraham,C. (1991). Situational shifts in sex role orientation: Correlates of work satisfaction and burnout among women in special education. Sex Roles: A Journal of Research, 25 (7-8),425-440.
- Ergin,C. (1994). Doktor ve hemşirelerde tükenmişlik ve Maslach tükenmişlik ölçeğinin uyarlanması. R.Bayraktar,İ.Dağ(Editörler), VII.ulusal psikoloji kongresi bilimsel çalışmaları(143-154). Ankara: Meteksan A.Ş.
- Etzion,D.ve Pines,A. (1986). Sex and culture in burnout and coping among human service professionals. Journal of Cross Cultural Psychology, 17, 191-209.
- Farber,B.A. (1984). Stress and burnout in suburban teachers. Journal of Educational Research, 77(6),325-331.
- Farber,B.,Ascher,C. (1991). Urban school restructuring and teacher burnout. (ERIC Document Reproduction Service,No: ED340812).
- Feitler,F.C.ve Tokar,E. (1982). Getting a handle on teacher stress;How bad is the problem?. Educational Leadership, 39, 456-458.
- Fielding,M.A.ve Gall,M.D. (1982). Personality and situational correlates of teacher stress and burnout. Paper presented at the annual meeting of the American educational research association,New York.(ERIC Document Reproduction Service,No: ED219353).
- Fimian,M.J. (1987). Teacher stress: A expert appraisal. Psychology in the Schools, 24(1),5-14.

- Fidaner,H.ve Fidaner,C. (1984). SCL-90 ruh sağlığı testinin uygulanması ve metodolojik sorunlar.XX.psikiyatrik ve nörolojik bilimler kongresi,Bursa.
- Forman,S.G. (1982). Stress management for teachers. A cognitive-behavioral program. Journal of School Psychology, 20, 180-186.
- Freudenberger,N.J. (1974). Staff burnout. Journal of Social Issues, 30, 159-165.
- Freudenberger,N.J. (1975). The staff burnout syndrome in alternative institutions. Psychotherapy: Theory, Research and Practice, 12(1),73-82.
- Freudenberger,H.L. (1977). Burnout: The organizational menace. Training and Development Journal, 31(7),26-27.
- Freudenberger,N.J.ve Richelson,G. (1994). Tükenmeye rağmen nasıl yaşanabilir? N.Hisli Şahin (Editör), Stresle başa çıkma, (64-67). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları: 2.
- Friedman,I.A. (1991). High and low-burnout schools culture aspects of teacher burnout. The Journal of Educational Research, 84(6),325-333.
- Friedman,I.A.,Farber,B.A. (1992). Profesional self-concept as a predictor of teacher burnout. Journal of Educational Research, 86(1),28-35.
- Friesen,D. (1986). Overall stress and job satisfaction as predictors of burnout. Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association,San Francisco,(ERIC Document Reproduction Service,No: ED 274698).

- Friesen,D.,Prokop,C.M. ve Sarros,J.C. (1988). Why teachers burnout. Educational Research Quarterly, 12(3),9-19.
- Gaines,J.,ve Jermier,J.M. (1983). Emotional exhaustion in a high stress organization. Academy of Management Journal, 26, 567-586.
- Gann,K.E. (1981). Nine stress-reducing techniques for teachers. Learning, 9(8), 90-91.
- Gaziel,H.H. (1993). Coping with occupational stress among teachers: acrosscultural study. Comparative Education, 29(1),67-81.
- Gilleard,E. (1987). Kognitif davranış terapilerinde değerlendirme yöntemleri. IV.Ulusal Psikoloji Kongresi Özel Sayısı, Psikoloji Dergisi, 6, 9-12.
- Girgin,G. (1995). İlkokul öğretmenlerinde meslekten tükenmişliğin gelişimini etkileyen değişkenlerin analizi ve bir model önerisi(İzmir ili kırsal ve kentsel yöre karşılaştırması). Yayınlanmamış doktora tezi,D.E.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Glanse,W.D. (1986). Mosby's medical and nursing dictionary. (Second Edition), St.Mosby Comp. Louis,Missouri.
- Gmelch,W.H. (1988). Educators rponse to stress: Toward acoping taxonomy. The Journal of Educational Administration, 26(2),222-231.
- Golazewski,T.J.,Milstein,M.M.ve diğerleri. (1984). Organizational and health manifestations of teachers stress: A preliminary report on the buffalo teachers stress intervention project. Journal of School Health, 54, 458-463.

- Gold,Y. (1985a). The relationship of six personal and life history variables on three diemensions of the Maslach burnout inventory in sample of elemantary and junior school teachers. Educational and Psychological Measurement, 45, 377-387.
- Gold,Y. (1985b). Burnout: Causes and solutions. Clearing House,58(5),210-212.
- Gökçakan,Z. (1984). Bireysel ve grupla psikolojik danışmanın uzun süreli hemodiyaliz tedavisinin hastalarda yolactığı ruhsal bozuklukları azaltmadaki etkisi.Yayınlanmamış doktora tezi, H.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gökler,B. (1978). Nevrotik kadın hastaların ilkokul çağındaki çocuklarının ruhsal belirtiler yönünden değerlendirilmesi. Yayınlanmamış doktora tezi,H.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Greenglass,E.R.ve Burke,R.J. (1988). Work and family precursors of burnout in teachers: sex differences. Sex Roles, 18(3-4),215-229.
- Güçray,S.S. (1994). Öğretim elemanlarında kaygı,iş doyumunu ve psikolojik belirtiler,I.Eğitim Bilimleri Kongresi, 2, (716-723).Adana: Ç.Ü.Basımevi.
- Gürkan,T. (1994). İlkokul öğretmenlerinin öğretmenlik tutumları ile benlik kavramları arasındaki ilişki. I.Eğitim Bilimleri Kongresi, 2, (707-715). Adana: Ç.Ü.Basımevi.
- Hafkenscheid,A. (1993). Psychometric evaluation of the symptom checklist (SCL-90) in psychiatric inpatients. Personality an Individual Differences, 14(6), 751-757.

- Hisli,N.ve diğ erleri. (1984). Kurumda Yaşayan yaşlılarla kurum dış ında yaşayan yaşlıların SCL-90 semptom sıralama listesine göre karşılaştırılması. III.Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Psikologlar Derneğ i Yayınları,255-267.
- Hipps,E.S. ve Glenelle,M. (1991). The relationship of locus of control, stress related to performance-based accreditation and job stress to burnout in public school teachers and principals. Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association, Chicago (ERIC Document Reproduction Service,No: ED333557).
- Hock,R.R. (1988). Professional burnout among public school teachers. Public Personal Management, 17(2),167-189.
- Hoffman,N.G.ve Overall,P.B. (1978). Factor structure of the SCL-90 in a psychiatric population. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 46(6),1187-1191.
- Holcomb,W.R.,Adams,N.A.ve Ponder,H.M. (1983). Factor structure of the symptom checklist-90 with acute psychiatric inpatients.Journal of Consulting and Clinical Psychology, 51(4),535-538.
- Horton,L. (1984). What do new know about teacher burnout. Journal of Physical Education Recreation and Dance, 55(3),69-71.
- Iwanicki,E.F. (1983). Toward understanding and alleviating teacher burnout. Theory Into Practice, 22(1),27-32.

Jackson,S.E.,Maslach,C. (1986). Job stress among helping professions. The effects on workers and their families. Paper presented at research workshop on current issues in occupational stress: Theory,Research and Intervention, Downsview,Ontario.

Kağıtçıbaşı,Ç. (1990). İnsan-aile-kültür. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kalker,P. (1984). Techer stress and burnout causes and coping strategies. Contemporary Education, 56(1),16-19.

Kılıç,M. (1987). Değişik psikolojik arazlara sahip olan ve olmayan öğrencilerin sorunları. Yayınlanmamış doktora tezi,H.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kılıç,M. (1991). Belirti tarama listesi(SCL-90-R)'nin geçerlik ve güvenilirliği. Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 1(2),45-52.

Kobasa,S.C.O.ve Puccetti,M.C. (1983). Personality and social resources in stress resistance. Journal of Personality and Social Issues, 45, 839-850.

Köymen,Ü. (1991). Nitelikli öğretmen yetiştirme modeli. Eğitimde nitelik geliştirme bildiri metinleri, (87-90). İstanbul: Kültür Hizmetleri A.Ş.

Kulaksızoğlu,A. (1991). Ortaöğretimde niteliğin artırılması için öğretmen yetiştirilmesi konusunda bir model önerisi. Eğitimde nitelik geliştirme bildiri metinleri, (78-80), İstanbul: Kültür Hizmetleri A.Ş.

- Kremer, L., Hofman, J.E. (1985). Teachers professional identity and burn-out. Research in Education, 34, 89-95.
- Kyriacou, C. (1987). Teacher stress and burnout; an international review. Educational Research, 29(2), 146-152.
- Kyriacou, C. ve Sutcliffe, J. (1978). Teacher stress; prevalence, sources and symptoms. British Journal of Educational Psychology, 48, 159-167.
- Kyriacou, C. ve Sutcliffe, J. (1979). A note on teacher stress and locus of control. Journal of Occupational Psychology, 52, 227-228.
- Kyriacou, C. ve Pratt, J. (1985). Teacher stress and psychoneurotic symptoms. British Journal of Educational Psychology, 55, 61-64.
- La Rocco, J.M., Hoube, J.S., French, J.R.P. (1980). Social support, occupational stress, and health. Journal of Health and Social Behaviour, 21, 202-218.
- Laughlin, A. (1984). Teacher stress in an Australian setting: The role of biographical mediators. Educational Psychology, 10, 7-22.
- Litt, M.D. ve Turk, D.C. (1985). Sources of stress and dissatisfaction in experienced high school teachers. Journal of Educational Research, 78, 178-185.
- Maslach, C. (1976). Burned out. Human Behavior, 5(9), 16-22.
- Maslach, C. (1981). Burnout: A social psychological analysis. The Burnout Syndrome. J.W.Jones(Ed). Pask Ridge I : London House Press.

- Maslach,C. (1982). Burnout: The cost of caring. Englewood Cliffs,NJ: Prentice-Hall,Inc.
- Maslach,C. ve Jackson,S.E. (1981a). The measurement of experienced burnout. Journal of Occupational Behavior, 2(2),99-113.
- Maslach,C.,ve Jackson,S.E. (1981b). Maslach burnout inventory manual. Palo Alto,Ca: Consulting Psychologist Press.
- Maslach,C.,ve Jackson,S.E. (1984). Burnout in organizational settings in. Applied Social Psychology Annual, 5, 133-153.
- Maslach,C.,ve Jackson,S.E. (1985). The role of sex and family variables in burnout. Sex Roles, 12, 837-851.
- Maslach,C.,ve Jackson,S.E. (1986). Maslach burnout inventory manual, (2 nd Ed.) Palo Alto,Ca: Consulting Psychologist Press.
- Maslach,C.,ve Pines,A. (1977). The burnout syndrome in the daycare setting. Child Care Quarterly, 62, 100-113.
- Malinowski,J.R. ve Wood,P.H. (1984). Burnout and self-actualization in public school teachers. Journal of Psychology, 117, 23-26.
- Mazur,P.J.,Lynch,M.D. (1989). Differential impact of administrative, organizational, and personality factors on teacher burnout. Teaching and Teacher Education, 5(4),337-353.
- Mc.Carty,P. (1985). Burnout in pschiatric nursing. Journal of Advanced

Nursing, 10(4),305-310.

Mc Enany,J. (1986). Teachers who don't burnout. Clearing House, 60(2),83-84.

Mc Guire,W. (1979). Teacher burnout. Today's Education, 68(4),5.

Mc Intyre,T.C. (1984). The relationship between locus of control and teacher burnout. British Journal of Educational Psychology, 54, 235-238.

Minibaş,J. (1992a). Özel ve devlet ilkokullarında görev yapan öğretmenlerin iş tatmini düzeyi ve bu düzeyin engellenme karşısında gösterilen tepki tipi ve saldırganlık yönü ile ilişkisi. VII.Ulusal Psikoloji Kongresi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi.

Minibaş,J. (1992b). Rol belirsizliği,rol çatışması ve dıştan denetimliliğin iş tatmini üzerine etkisi. VII.Ulusal Psikoloji Kongresi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi.

Mo,K.W. (1991). Teacher burnout: relations with stress, personality, and social support. Education Journal, 19(1),3-11.

Mykletun,R.J. (1985). Work stress and satisfaction of comprehensive scholl teachers: an interview study. Scandinavian Journal of Educational Research, 29, 57-71.

Nunn,G.D.ve Nunn,S.J. (1993). Locus of control and school performance: some implications for teachers. Education, 113(4),636-641.

Offer,D.,Howard,K.I.ve diğ. (1991). To whom do adolestcents turn for help?

differences between disturbed and nondisturbed adolescents. Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 30(4),623-630.

Özbek,K.ve Girgin,G. (1994). Pratisyen hekimlerde meslekte tükenmişlik (Burnout Sendromu). IV.Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, 12-16 Eylül,İzmir.

Özdayı,N. (1991). Resmi ve özel liselerde çalışan öğretmenlerin iş tatmini durumlarının karşılaştırılması. Eğitimde nitelik geliştirme bildiri metinleri, (62-67). İstanbul: Kültür Hizmetleri A.Ş.

Özgüven,İ.E. (1994). Psikolojik Testler. Ankara: Yeni Doğu Matbaası.

Perlman,B.,ve Hartman,E.A. (1982). Burnout: summary and future research. Human Relations, 35, 283-305.

Peveler,R.C.,ve Fairburn,C.G. (1990). Measurement of neurotic symptoms by self-report questionnaire: validity of the SCL-90-R. Psychological Medicine, 20, 873-879.

Pines,A.ve Maslach,C. (1978). Characteristics of staff burnout in mental health settings. Hospital and Community Psychiatry. 29(4).233-237.

Pines,A.,Aronson,E. ve İgfrey D. (1981). Burnout from tedium to personal growth. New York: The Free Press.

Podsakoff,P.M.,Todor,W.D.,Grover,R.A. ve Huber,V.L. (1984). Situational moderators of leader reward and punishment behaviors: fact or fiction?. Organizational Behavior and Human Performance, 34, 21-63.

- Raschke,D.B.,Dedrick,C.V.ve diğ. (1985). Teacher stress; the elementary teacher's perspective. The Elementary School Journal, 85(4),559-564.
- Read,K.E. (1987). An annotated bibliography concerning teacher stress and burnout: causes and management techniques. Exit project Indiana University at South Bend Light print may affect legibility(ERIC Document Reproduction Service, No: ED.289844).
- Sarros,J.C.,Sarros,A.M. (1987). Predictors of teacher burnout. The Journal of Educational Administration, 25(2),216-230.
- Saunders,R.ve Watkins,J.F. (1980). Teacher burnout-stress manegement research: implications for teacher preparation-personnel selection-staff development. Paper Presented at The National Conference of The National Council of States on Inservice Education(ERIC document Reproduction Service).
- Schwab,R.L. (1983). Teacher burnout: moving beyond psychobabble. Theory-Into-Practice. 22(1),21-26.
- Schwab,R.L.ve Iwanicki,E.F. (1982a). Who are our burned out techers?. Educational Research Quarterly, 7(2),5-17.
- Schwab,R.L.ve Iwanicki,E.F. (1982b). Perceived role conflict,role ambiguity and teacher burnout. Education Administration Quarterly, 18, 60-74.
- Schwab.R.L.,Jackson,S.E.,Schuler,R.S. (1986a). Educator burnout sources and consequences. Educational Research Quarterly, 10(3),14-30.

- Schwab,R.L.,Jackson,S.E.,Schuler,R.S. (1986b). Toward an understanding of the burnout phenomenon. Journal of Applied Psychology, 71(4),630-640.
- Seidman,S.A.ve Zager,J. (1986-87). The teacher burnout scale. Educational Research Quarterly, 11, 26-33.
- Seidman,S.A.,ve Zager,J. (1991). A study of coping behaviours and teacher burnout. Work and Stress, 5, 205-216.
- Sparks,D. (1979). A teacher center tackles the issue. Today's Education, 68(4), 254.
- Starnaman,S.M.,ve Miller,K.I. (1992). A test a casual model of comminication and burnout in the teaching profession. Communication Education, 41(1), 40-53.
- Stevens,G.B.,ve O'Neil,P. (1983). Expectation and burnout in the developmental disabilities field. American Journal of Community Psychology, 11,615-627.
- Storlie,F.J. (1979). Burnout: the elaboration of a concept. American Journal of Nursing, 2108-2110.
- Tosi,H.,ve Tosi,D. (1970). Some correlates of role conflict and role ambiguity among public school teachers.Journal of Human Relationship, 18, 1068-1076.
- Tufan,B. (1987). Türkiye'ye dönen ikinci kuşak göçmen işçi çocuklarının psiko-sosyal durumları. Ankara: DPT Sosyal Planlama Başkanlığı Planlama

Dairesi.

- Tuğrul,C. (1994). Alkoliklerin çocuklarının aile ortamlarındaki stres kaynakları, etkileri ve stresle başa çıkma yolları. Türk Psikoloji Dergisi, 9(31),57-73.
- Tural,N. (1995). Beden eğitimi öğretmenlerinin stres kaynakları, stres tepkileri ve stresle başa çıkma yolları. Yayınlanmamış doktora tezi.D.E.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Turk,D.C.,Meeks,S.S.ve Turk,L.M. (1982). Factors contributing to teacher stress; implications for research,prevention and remediation. Behavioral Counseling Quarterly, 2,3-25.
- Tümkiye,S. (1994). Öğretmenlerde tükenmişlik ve bunu gidermeye yönelik çalışmalar. I.Eğitim Bilimleri Kongresi. 1, 263-268, Adana: Ç.Ü.Basımevi.
- Twillie,L.D.ve Petry,J.R. (1990). Teacher burnout in diverse elementary school environments. Paper presented at the annual meeting of the Mid-South Educational Research Association. New Orleans(ERIC Document Reproduction Service,No: ED328539).
- Uçman,P. (1990). Ülkemizde çalışan kadınlarda stresle başa çıkma ve psikolojik rahatsızlıklar. Psikoloji Dergisi, 7(24),58-75.
- Weiskopf,P.E. (1980). Burnout among teachers of exceptional children. Exceptional Children, 47, 18-23.

Wiznitzer,M.,Verhults,F.C.ve diğlerleri. (1992). Detecting psychopathology in young adults: the young adults self report,the general health questionnaire and the symptom checklist as screening instruments. Acta Psychiatrica Scandinavia, 86, 32.37

Yılman,M. (1991). Eğitim-öğretim niteliğinin geliştirilmesinde öğretmenlerin rolü. Eğitimde nitelik geliştirme bildiri metinleri, (231-234).İstanbul: Kültür Hizmetleri A.Ş.

Zabel,R. ve Zabel,M.K. (1982). Factors in burnout among teachers exceptional children. Exceptional Children, 49(3),261-263.

Zabel,M.K.,Dettmer,P.A. ve Zabel,R.H. (1984). Factors of emotional exhaustion, depersonalization, and sense of accomplishment among teacher of the gifted. Gifted-Child Quarterly, 28(2),65-69.

Zahn,J. (1980). Burnout in adult educator,lifelong learning. The Adult Years, 4(4),4-6.

EK-1

SOSYODEMOGRAFİK ANKET

Görev Yaptığınız Okul :

1. Cinsiyetiniz

Kadın Erkek

2. Yaşınız

20-29 30-39 40-49 50 ve üstü

3. Medeni Durumunuz

Evli Bekar Dul

4. Mezun olduğunuz okul

İki yıllık yüksekokul önlisans
 Dört yıllık yüksekokul ya da fakülte
 Lisanüstü eğitim

5. Çalıştığınız okul

İlkokul İlköğretim okulu Ortaokul Lise

6. Okuldaki göreviniz

Müdür Müdür Yardımcısı Öğretmen

7. Kaç yıldır öğretmenlik yapmaktasınız?

1-5 6-10 11-15 16-20 21 ve üstü

8. Öğretmenlik yaptığınız branş (yalnızca ortaokul ve lise öğretmenleri işaretleyecektir)

Sosyal bilimler
 Fen bilimleri
 Yabancı dil
 Güzel sanatlar
 Beden eğitimi

9. Sınıfınızda bulunan öğrenci sayısı

1-15 16-30 31-45 46-60 61 ve üstü

Aşağıdaki soruları görev yaptığınız okuldaki iş ortamınızı ve ilişkilerinizi dikkate alarak cevaplandırınız.

10. Görevinizi nasıl tanımlarsınız?

- Çok monoton
- Oldukça monoton
- Fazla monoton değil
- Hiç monoton değil

11. Görev yaptığınız okulda kurallara uyup uymadığınızın kontrol edilip edilmediğini hissediyor musunuz?

- Hiç bir zaman
- Bazen
- Çoğunlukla
- Her zaman

12. Okulunuzda herhangi bir problemle karşılaştığınızda kimden yardım alabiliyorsunuz?

- Amirimden
- Arkadaşımdan
- Ailemden
- Hiç kimseden

13. Öğretmenlikte kendinizi arkadaşlarınıza kıyasla daha yeterli buluyormusunuz

- Hiç bir zaman
- Bazen
- Çoğunlukla
- Her zaman

14. İşinizde yükselme olanağınız var mı?

- Hiç yok
- Pek az durumda var
- Bazı durumda var
- Her zaman var

15. Öğrencilerinizin derslere seyerek girdiklerini hissediyor musunuz?

- Hiç bir zaman
- Bazen
- Çoğunlukla
- Her zaman

16. Başka bir işe geçmeyi ne derece arzu edersiniz?

- Çok az arzularım
- Az arzularım
- Çok arzularım
- Pek çok arzularım

17. Sizce aldığınız ücret yeterli midir?

- Evet
- Hayır

18. Şu anda görev yaptığınız okulu değiştirmek ister miydiniz?

- Evet
- Hayır

19. Cevabınız "Evet" ise neden değiştirmek isterdiniz?

- Amirimle iletişim yetersizliğinden
- Arkadaşlarımla iletişim yetersizliğinden
- Öğrencilerimle iletişim yetersizliğinden
- Kişisel nedenlerimden dolayı
- Okulun fiziksel koşullarından dolayı
- Diğer.....

ADANA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

SAYI : 530.94.Kültür Hiz.Şb./899

KONU: Anket.

18.10.94 045722

ADANA

1 / 199

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİNE
(Eğitim Fakültesi Dekanlığı)

İlgi: 14.10.1994 gün ve 1227/94 sayılı yazınız.

Fakülteniz Sınıf Öğretmenliği Bölümü Öğretim görevlisi Songül TÜRKAYA'ya ait Anket ile ilgili İl Makamından alınan 18.10.1994 gün ve 45640 sayılı onay ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi rica ederim.

EK:1

Sadettin TEKELİ

Müdür
Şube Müdürü

ÖZGEÇMİŞ

1964 yılında Adana'da doğdum. İlk, orta ve lise öğrenimimi Adana'da tamamlayarak, 1982 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulunda yüksek öğrenimime başladım.

1986 yılında lisans eğitimimi bitirdikten sonra aynı yıl master programına girmeye hak kazandım. Hacettepe Üniversitesinde başladığım master programını yatay geçiş yaparak, Ç.Ü.Eğitim Fakültesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalında, 1990 yılında tamamladım. Aynı yıl Ç.Ü.Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladım.

Evli ve bir çocuk annesi olup, halen Ç.Ü.Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışmaktayım.